

ACADEMIA ROMÂNĂ
STUDII ȘI CERCETĂRI
LXVIII

**PARALELE FOLKLORICE
(GRECO-ROMÂNE)**

TRADUCERI DIN POEZIA POPULARĂ GREACĂ
ȘI
NOTE DE FOLKLOR, FILOLOGIE ȘI ETNOGRAFIE
DE
TACHE PAPAHAĞI

MONITORUL OFICIAL ȘI IMPRIMERIILE STATULUI
IMPRIMERIA NAȚIONALĂ. BUCUREȘTI, 1944

ACADEMIA ROMÂNĂ
STUDII ȘI CERCETĂRI
LXVIII

**PARALELE FOLKLORICE
(GRECO-ROMÂNE)**

TRADUCERI DIN POEZIA POPULARĂ GREACĂ
ȘI
NOTE DE FOLKLOR, FILOLOGIE ȘI ETNOGRAFIE
DE
TACHE PAPAĞAGI

MONITORUL OFICIAL ȘI IMPRIMERIILE STATULUI
IMPRIMERIA NAȚIONALĂ. BUCUREȘTI, 1944

INTRODUCERE

Raporturile între popoare, odată stabilite, nu se manifestă numai într'o singură direcție și nici într'un singur domeniu; iar dacă aceste raporturi au la baza lor și un direct contact etnic și teritorial, evident că gradul lor de influență va fi pe cât de complex pe atât de puternic. Vieța nu e o manifestare unilaterală; ca atare, variatele ei aspecte remorchează și respectivele raporturi dintre popoare. Ar fi un non-sens să credem că, bunăoară, raporturile economice nu ocazionaază contact lingvistic, sau legături civilizatorii, sau influențe de moravuri, sau chiar colorit rasial etc. Chiar simple arii sau melodii muzicale contribuie la alterări și cuceriri etno-psihice. Și tot așa cu raporturi de altă natură.

Din toată gama acestor raporturi — și ne gândim la cele din sud-estul european, urmărite alături de poporul român nord- și sud-dunărean —, acele ce au fost științific și într'o largă măsură studiate au fost cele lingvistice — ceea ce era și firesc, întru cât, dintre toate disciplinele literare, filologia e aceea care, grație naturii materialului ce formează obiectul ei, rămâne o disciplină cu baze și criterii științifice. În această privință, e suficient să amintim numai două lucrări a doi filologi de curând dispăruți: Pericle Papa hagi, *Parallele Ausdrücke und Redensarten im Rumänischen, Albanesischen, Neugriechischen und Bulgarischen* (în *Vierzehnter Jahresbericht des Inst. für rum. Sprache zu Leipzig*, 1908, 113—170) și K r. Sandfeld, *Linguistique balkanique*, 1930.

Atari lucrări ne documentează scara întinsă pe care s'au efectuat influențele lingvistice. Dar cuvântul nu e ceva sec; el reprezintă un sentiment, o idee, o noțiune. E, deci, absolut natural și normal ca, alături de influențe lingvistice să se producă cu atât mai mult și influențe folklorice, ele reprezentând ceva mai mult decât niște simpli stropi de suflet. Dacă bilingvitătea contribuie la cunoașterea a două popoare, comunitatea folklorică duce la apropierea lor.

În stadiul în care se află — și se vor afla timp îndelungat — cercetările și studiile folklorice, o bună parte din elementele acestui domeniu ne prezintă două aspecte: constatarea de fapt a lor — ceea ce e o realitate vie — și studierea lor care, în foarte multe cazuri, constituie ori tatonări ori simpli pași spre stabilirea genezei și evoluției lor în timp și spațiu. În privința aceasta e suficient să ne amintim observația pe

care a făcut-o James Darmesteter în *Romania*, X (1881), 287 într'o dare de seamă și care, de fapt, e a oricărui folklorist:

« Tout ce qui est dans le *folklore* français se rencontre aussi dans les autres, qu'il n'y a pas à proprement parler de *folklore* français, ou allemand, ou italien, mais un seul *folklore* européen, ou même universel, car telle croyance, ou telle légende qui paraît dans un coin isolé d'une province de France est soudain rapportée par un voyageur dans les termes identiques ou analogues de chez quelques peuplades d'Afrique ou d'Australie »¹ — Cf. Joseph Bédier, *Les fabliaux — études de littérature populaire et d'histoire littéraire du moyen-âge*. Paris, 1925, 50—51 și T. P a p a h a g i, *Din folklorul romanic și cel latin*, 1923, 15 și 110.

Din varietatea și, deseori, universalitatea materialului folkloric, capitolul poeziei populare, în special cel epic, poate fi supus unui mai conturat, mai precis criteriu de studiere, întru cât acest capitol, spre deosebire de ceea ce e, de exemplu, o superstiție, reprezintă trăsături particulare, subiective ale unui popor, mai cu seamă capitolul liric. Ca atare, cunoașterea lui ne duce la cunoașterea poporului sau popoarelor respective, ca și a raporturilor dintre ele. « Il ne suffit pas pour connaître une nation et juger de ses qualités et défauts, de l'avoir étudiée dans les maîtres de sa littérature classique — pupilles d'Athènes et de Rome —: le peuple n'existe pas pour eux » (Léon Pineau, *Les contes populaires du Poitou*, 1891, p. IV). Iată, prin urmare, cadrul și lumina în care se așează singure traducerile din această lucrare.

Pentru caracterizarea unui popor față de altul, poezia lui populară e ceea ce e aspectul fizic pentru distingerea unei persoane de oricare

¹ Ilustrarea unor atari realități poate fi dusă la infinit. Aci menționăm numai două exemple. În Africa centrală femeile se tem de vârcolaci etc. ca să nu rămână însărcinate (James George Frazer, *Le bouc émissaire*, 1925, p. 16) — superstiție vie și în folklorul român (cf. P. Ispirescu, *Legende sau basmele Românilor*, 1943, pp. 146, 162; T. P a p a h a g i, *Antologie aromânească*, 1922, pp. 272—275 etc.).

În poezia populară indochineză, în legătură cu *metamorfoza*:

Mais si tu deviens ou lune ou étoile,
Alors, pour te mieux envelopper,
C'est un nuage que je deviendrais.

P. L e f è v r e - P o n t a l i s, *Chansons et fêtes du Laos*, 1896, 34;

în poezia populară franceză:

Si tu te fais étoile au firmament,
Je me ferai nuage, nuage blanc
Et je suivrai l'étoile au firmament.

Alfred Jeanroy, *Les origines de la poésie lyrique en France au moyen âge*, 1925, 15 (reprodusă din Eugène Rolland, *Recueil de chansons populaires*, IV, 31). — Cf. și *Chants et chansons populaires de la France* (notices par Champefleury), IV (1860), 90, unde apare o variată fază a acestei metamorfoze, precum și Achille Montel et Louis Lambert, *Chants populaires du Languedoc*, Paris, 1880, 544—546 (t. 57).

alta. Caracteristicile poeziei populare lirice grecești — unele din ele, cunoscute și celei albaneze și transmise celei bulgărești și sârbești — au puține atingeri cu cele ale poeziei populare lirice daco-române. E suficient să menționăm trăsătura profund național-patriotică și ofensivă a celei grecești, care nu apare în cea daco-română. Această trăsătură revelează un puternic spirit de independență și libertate. « La poésie populaire prépare notre affranchissement...; elle nous initie à la liberté »¹ (Christopoulos), Marcellus, p. VI. « I Greci cantavano e si sentivano Greci. I Serbi cantavano e si sentivano Serbi. Anche gl' Italiani cantarono, ma nel cantare si sentirono essi Italiani?... » (Ermolao Rubieri, *Storia della poesia popolare italiana*, 1877, 488 — cf. și pp. 476—487, 523 și 685). Și fiindcă e vorba de a cunoaște și pe cale lirică suflet de popoare, de a ne convinge că, din când în când, și poezia lirică conține ecoul unui sămbure de fapt istoric și, în fine, că și în sufletul italian s'a putut petrece și manifesta parțial o reacție naționalistă, dăm în traducere unicul cântec (din Umbria) pe care-l reproduce Rubieri la p. 94:

Și când se va sfârși brutalul obicei,
Ca staulul să 'nchidem, boii fiind duși?
Noi semănăm întruna grâu în abondență,
Dar nu noi sunt aceia care îl mănâncă.
Și vin din răsărit, cum vin și din apus:
Nimica nu-i rămâne cui a semănat.
Și vin din spre apus, cum vin din răsărit:
În casa noastră, Doamne, cine vrea comandă.
Și vin cu cozi pe spate, ca și cu musteți:
În casa noastră suntem atacați în palme.
Tot ce e câmp și vie, chiar a noastre fete,
O, nu sunt ale noastre, ci cui le dorește.
Iar noi murim întruna prin câmpii paragini
Ca să 'ngrășem tâlharii și pe asasini.
Sătui, suntem, o Doamne, de acești Francezi,
Ce ne răpesc onoarea și averea 'ntreagă.

Revenind la Greci și spre a ilustra acest aspect naționalist al lor, iată în traducere liberă mai tot textul 264 din P a s s o w, 195—196:

— « Voi munți și haiducești coclauri
Și sate de sub munți și plaiuri,
De ce mereu voi lăcrimați,
De ce mereu înnegurați?
Vreun crivăț, oare, vă bătu,
Sau viscol peste voi dădu? »
— « Nici crivăț și nici viscol. Nu.
Dușmanul crud cu oaste grea
Robește astăzi țara ta.

¹ Cu privire la rolul poeziei epice în educarea sentimentelor naționale, cf. în *Neamul românesc*, X (1915), n-rul 45 un articol al lui N. I o r g a, unde e vorba de regenerarea Serbiei prin poezia sa populară epică.

Ridică mame cu copii,
Feciori, bărbați și cu soții,
De-s lacrimi multe, vaier greu
In sufletul neamului tău »¹.

Dacă ar fi să localizăm pentru poporul român acest cântec, să înlocuim în primele două versuri toate cuvintele de după *Voi munți și Și sate* prin, de exemplu, cuvintele *ai Maramureșului și ale Ardealului* și să ne întrebăm: există în lirica populară dacoromână atari manifestări măcar cu un caracter regional? — cf. aci și p. 51.

În această ordine de preocupări, mai relevăm încă o trăsătură proprie poeziei populare grecești și pe care, aci, o vom constata-o mai mult la genul epic: epica greacă se caracterizează prin ceva sintetic, printr'o concentrare a acțiunii (v. și pp. 38 α, 57 α, 73 α) — ceea ce dă o deosebită vigoare respectivei acțiuni poetizate —, cu foarte scurte și proprii introduceri lirice, fără aspecte descriptive, în timp ce epica dacoromână se caracterizează prin ceva analitic, în sensul că fondul unei balade apare, în majoritatea cazurilor, încadrat în variate amănunte pe cari, dacă le suprimăm, fondul nu se resimte mai de loc — cf. mai departe, pp. 70 α, 81 α etc.

Dar această concentrare din poezia greacă nu înseamnă că merge totdeauna mână în mână și cu ce e valoare de estetică literară, după cum, de altă parte, această concentrare nu e total străină poeziei dacoromâne. Ca să arătăm aceasta și, în același timp, să documentăm ce s'a afirmat la p. 70 α, reproducem următoarea variantă a *Ciobănașului* — pentru care, afară de ce e al *Mioriței*, cf. varianta dela *Ovid Densusianu, Flori alese*, 109—110:

— Foaie verde de trei flori,
Ciobănaș de la miori,
Und' ți-a fost soarta să mori?
— Sus, pe vârful muntelui,
In bătaia vântului,
La hotarul Neamțului.
— Ciobănaș, de ce-ai murit?
— De trăsnet când a trăsnit.
— De scâldat cin' te-a scâldat?
— Ploile când au plouat.
— De pânzit cin' te-a pânzit?
— Frunza când s'a risipit.

¹ Poezia populară greacă e plină de dovezi cu privire la naționalismul, la patriotismul individual și colectiv grecesc. Iată încă o evidențiere (Passow, t. 153, p. 118):

Nu pot, îți zic, o mamă, să robotesc la Turci;
Nu pot, mi-i greu; ian uite, mi se 'mpietri și inima-mi.
Eu arma mea lua-voiu și face-m'oiu haiduc,
Să locuiesc eu munții și creștetele 'nalte;
Să am tovarăși codrii și să vorbesc cu fiare;
Drept adăpost, zăpezile; pat să-mi fie stâncile.

Cf. aci textul XXV etc.

— De jelit cin' te-a jelit?
 — Pasări când au ciripit.
 — Lumânarea cin' ți-a pus?
 — Luna galbenă de sus.
 — Candela cin' ți-a aprins?
 — Soarele pe cer întins.
 — Și cine te-a tămâiat?
 — Negura când s'a lăsat.
 — Clopotul cin' ți l-a tras?
 — Oile când au plecat.
 — De 'ngropat cin' te-a 'ngropat?
 — Brazii când s'au răsturnat
 Pe mine m'au astupat.
 — Fluierașul und' l-ai pus?
 — Pe creanga bradului, sus:
 Vântul când va bate
 Prin el a străbate
 Și-oile s'or strânge,
 Pe mine m'or plânge
 Cu lacrimi de sânge.

I. I. Ciuncanu, *Doine și alte cântece* (n-rul 10 din *Biblioteca folkloristică*), Craiova, 1911, 38—39.

Dacă în poezia populară greacă ar fi existat ceva și mai de valoare decât ce a ales Politis pentru antologia sa, evident că el nu ar fi prețat să-l reproducă. Dar, din tot ce e dat în culegerile grecești cunoscute de mine, nu există nicio creațiune lirică — nici în domeniul acelor *βλαχικά τραγούδια* «carmina pastoralia» — care să poată egala acest sublim tablou al unei sublime concepții daco-române referitoare la moarte — concepție străveche, foarte probabil autohtonă, făcând, deci, parte dintr'un fond carpato-balcanic comun. — Cu privire la un atare fond, cf pp. 44, 46 α, 59 γ, precum și textul 539 dela Passow, 416, care ne amintește *Legenda ciocârliei* de V. Alecsandri.

Iată, însă, că, în legătură cu poezia *Ciobănașul*, semnalăm cele ce urmează.

În ipoteza că acest motiv e străvechiu, putem, oare, concluda că el a fost transmis din generație în generație chiar sub formă de *poezie*? Într'un atare caz, ar urma să admitem că paralelismul lingvistico-folkloric e o realitate, în sensul că am avea poezii populare (române) ce s'au format și evoluat odată și paralel cu limba (română). Principial, acest punct de vedere nu poate fi contestat, căci, contrar, ar urma să contestăm toată poezia greco-romană (himerică etc.), întru cât, exact ca și o limbă cultă ce nu se poate naște decât dintr'o limbă populară, și poezia cultă are la baza ei o poezie populară. Ar fi un non-sens să credem că tocmai străbunii daci nu vor fi avut sentimentele lor cristalizate în poezii, chiar dacă folklorul nu va reuși niciodată să documenteze atari moșteniri în lirica dacoromână. Firește, cea a folklorului va fi mai lungă, mai grea și mult mai delicată decât cea a filologiei; dar, după ce se vor cunoaște amănunțit originile și evoluția lirice, atât literare cât și muzicale, a popoarelor cu cari poporul român

a avut contacte și după ce, apoi, se vor face cuvenitele eliminări, se va putea ajunge măcar pe calea deducțiilor la conturări de moșteniri sufletești. Un popor, dacă nu e total nimicitor, nu-și pierde sufletul chiar dacă și-a înstrăinat limba (cf. ce am menționat și în al meu *Manual de fonetică romanică*, 1943, pp. 137—138). Ca atare, moșteniri lirice dela Daci se impun dela sine.

Așa fiind, întrebarea cu privire la forma străveche — ca limbă și vers — ce vor fi avut-o atari moșteniri cere un răspuns.

În linii generale, versul popular dacoromân se deosebește de cel spaniol, francez și italian, întru cât el e un trohaic format sau din 5 alternând cu 6 silabe (care e, probabil, și versul cel mai vechiu), sau din 7 alternând cu 8 silabe. « Quant à la forme, les romances [espagnols] l'ont héritée, elle aussi, de la métrique des chansons de geste. Ils sont composés de vers longs, dont chacun a quatorze syllabes »¹. — Vechea poezie franceză a cunoscut versurile de 10 și 12 silabe. Pentru cel de 8 silabe, Gaston Paris, trimitând la ce menționează E d o u a r d S c h w a n în *Romania*, XIII (1884), 261 (nota 1), scrie: « Le vers de huit syllabes a été aussi employé, mais seulement à une époque très ancienne, dans des chansons de geste »². Pentru versul italian, v. și aci, pp. 27 α, 32 α, 34 β etc.

Versul popular grecesc e, în general, de 15 silabe:

υ — υ — υ — υ — υ | υ — υ — υ — υ — υ ;

e mai rar cel de 7—8 silabe (tot iambic), care, de fapt, e tot versul de 15 silabe, dar rupt în două (sau, poate, cel de 15 silabe să fie o alăturare a versului de 7 la cel de 8 silabe):

υ — υ — υ — υ — υ — υ — υ
υ — υ — υ — υ — υ — υ ;

rar apare cel trohaic de 7—8 silabe, ca în poezia populară română:

Τώρα βγήμι νέα μόδα:
τοῦ γαιδάρου τὴν οὐρά
νὰ τὴν παίρνουν τὰ κορίτσια
νὰ τὴν κάνουν κατσαρά.

Στάσιμος Π. Κυριακίδου, 'Ελληνική λαογραφία, 1922, 55.

— cf. și Passow, 210, 467 etc.; Politis, 171, 174, 266 etc.; Mihailidis, 119—120, 129—130 etc. Foarte rar apare cel schițat de Passow, 279 pentru textul tradus aci (p. 44-46).

¹ Ramón Menéndez Pidal, *L'épopée castillane à travers la littérature espagnole* (traduction par Henri Mérimée), 1910, 163.

² *Les chants populaires du Piémont* (extrait du *Journal des savants*, 1889), 1890, 33. — Pentru versificat'a franceză, cf. citata lucrare a lui Alfred Jeanroy, *Les origines de la poésie lyrique.....*, 1925. 339—438.

Și în poezia populară aromână versul cel mai vechiu și propriu ei e cel de 7—8 silabe, ca în cea dacoromână; astăzi, însă, ea e copleșită de influență grecească și în această direcție, așa că versul iambic de 7—8 silabe s'a cam generalizat în poezia unor anumite regiuni aromânești.

Prin urmare, ca vers, poezia *Ciobănașul* nu prezintă nicio dificultate cu privire la eventuala ei străvechime, într-o cât ea, la început, va fi avut versul ori de 5—6 silabe, ori de 7—8 silabe — în această privință amintim că poezia populară dacoromână și astăzi cunoaște motive cu variante de 5—6 silabe și de 7—8 silabe, ba chiar în aceeași poezie să apară amândouă aceste versuri (cf., de exemplu, balada *Tudor Dobrogeanul* dela G. Dem. Teodorescu, *Poesii populare române*, 669—675—682 cu vers de 5—6 și 7—8 silabe, raportată la aceeași baladă dela E. Hodoș, *Poesii populare din Bănat*, II, 54—62, cu vers de 5—6 și 7—8 silabe etc.).

Cu privire la limbă, greutățile (mai mult lexicale și fonetice) nu ne apar de neînviș; doar cele fonetice s'ar părea că ar prezenta grave atingeri muzicalității versului, adică ritmului. În adevăr, iată cam cum ar fi circulat în jurul secolului al X-lea ultimele zece versuri din *Ciobănașul* (pentru care, pe atunci, s'ar fi zis *Păcurarul*, ca și azi regional):

— De ngropatu cin' te-a ngropatu ?
 — Bradzîl'î cându au cădzutu
 Pre mine me-au astupatu.
 — Fluierulu unde ț'ăi pusu ?
 — Pre ramulu bradului, susu:
 Vintulu cându vrea bate(re)
 Prin elu vrea treace(re)
 Și-oile se voru stringe
 Pre mine me voru plänge
 Cu lacrima de sânge.

Presupunând, însă, că străbunii nu s'ar fi împăcat cu un atare ritm, nimic nu s'ar putea opune ipotezei că, pe atunci, aceste versuri puteau avea cam următoarea înfățișare:

— Cine te-a ngropatu ?
 — Bradz mari au cădzutu
 Și me-au astupatu.
 — Unde-ai pusu fluierulu ?
 — Preste-acelu bradu, susu:
 Vintulu se bată,
 Prin elu se treacă
 Și-oile se stringă,
 Pre mine se plângă
 (Cu) lacrima de sânge.

O atare ipoteză își află puncte de reazem în chiar evoluția modernă în timp și spațiu a multor poezii populare — realitate ce ușor ar fi de documentat.

După cum vedem, așa dar, nimic nu se opune concluziei menționate mai sus cu privire la *continuitatea poeziei populare*, paralelă cu *continuitatea limbii*.

Trecând, acum, la un alt punct de vedere, vom reținea un alt aspect ce ni-l ofere poezia *Ciobănașul*: ea e o creațiune ce aparține mediului păstoresc. Fără a releva nimic în legătură cu discutata problemă a *păstoritului și agriculturii* la poporul român, ne oprim la o întrebare care e în directă atingere cu ce e menționat la pp. 49 α și 55 α.

Poezia populară greacă se caracterizează într'un mod remarcabil prin acele *βλαχικά τραγούδια*, cari merg mână în mână cu *κλεφτικά τραγούδια*, întru cât, în Balcani, haiducia fără raporturi cu păstoritul s'a simțit mai totdeauna paralizată. Chiar epoca armatolilor a putut înflori în bună parte grație păstoritului, și se știe că în rândul armatolilor, căpitani sau luptători anonimi, au figurat mulți Aromâni și Albanezi. Așa fiind, ce anume s'ar putea opune să admitem că *la creațiunea poetică populară greacă au participat și Aromânii, ca și Albanezii*, cel puțin la creațiunea pastorală și haiducească? Acești Aromâni și Albanezi erau bilingvi — a doua lor limbă fiind cea greacă — iar sacrificiul vieții lor ei și l-au dat pentru o creștinătate grecească și în limba greacă. Era, deci, natural ca ei să-și cânte — firește, în limba greacă — sentimente și fapte ale lor sau ale conaționalilor lor — cf. și P e r. P a p a h a g i, *Din literatura populară a Aromânilor*, 1900, 824—825. Intregul mediu îi îndemna spre așa ceva. E cazul acelor cărăvănari aromâni — ca să nu amintim și de negustorii propriu ziși — cari, chiar pentru ei înșiși, își fac socotelile lor în limba greacă (adunare, înmulțire sau împărțire)¹. Și încă ceva: în atmosfera acestor cântece respiră și vieață ce nu e total și pur grecească, și o atare vieață nu poate fi decât sau aromânească, sau albanezească, sau și una și alta. Ilustrarea unei atari realități o reducem numai la următoarele versuri reproduse din P a s s o w:

Μᾶς εἶπαν, πέρα πέρασε, πέρα, στὰ Βλαχοχώρια, 53 (t. 61⁷);
 Ἐχτές, προχτές ἐπέρασα ἀπὸ τὸ Βλαχοχώρι, 65 (t. 77⁴);
 Μὸν ἔρχομ' ἀπὸ τὴν Μηλιά κι' ἀπὸ τὰ Βλαχοχώρια, 75 (t. 90¹²);
 Ἔσεῖς δουλειὰ δὲν ἔχετε αὐτοῦ, στὰ Βλαχοχώρια, 83 (t. 103²);
 Τί χάλευες, τί γύρευες αὐτοῦ, στὰ Βλαχοχώρια; 99 (t. 124¹⁵).

E, oare, vreun Grec care, prin *Βλαχοχώρια*, să înțeleagă altceva decât «sate valahe», adică «sate aromânești?» Nu vom intra în amănunte, spre a arăta că aceste sate aparțin Tesaliei și Pindului — toponimicul *Βαλιακάρδα* din P a s s o w, 99 (t. 125³) sau *Βάλε-Κάρδα* din «*Ἡπειρωτικά χρονικά*», V (1930), 235 și VI (1931), 155 nu reproduce decât

¹ Pentru Albanezi: «Les Albanais se servent ordinairement de la langue grecque pour leurs relations écrites», A. Viquesnel în *Mémoires de la Société géologique de France*, V (1842), 36 — realitate comună și altor popoare balcanice (cf. și Valeriu Papahagi, *Aromânii moscopoleni și comerțul venețian...*, 1935).

toponimicul aromânesc *Valea-caldă* din teritoriul comunei aromânești Perivole din Pind (cu *Id* > ρδ: καρδάρα (r. *căldare*), Μάρτα < *Malta* etc.); apariția atât de deasă cel puțin a acestor Βλαχοχώρια în poezia greacă nu poate avea altă interpretare decât una în sensul concluziei de mai sus — reținem, cu această ocazie, că în aceeași poezie nu apar și ἀλβανοχώρια.

Pentru o identică participare a Albanezilor la creațiunea poetică populară grecească, iată un amănunt peremptoriu: în textul 506 din *P a s s o w*, 384, apar refrenele *χόι τσανή* și *χόι, χόι περιζοτάνι* cari sunt străine limbii grecești: primul, însemnând «hei suflete», e identificat chiar de *P a s s o w* (p. 640) ca fiind albanez (interj. *χόι* e și la Aromâni); al doilea conține în mod sigur prep. albaneză *për* (< lat. *per*) și, de bună seamă, *zónē* «doamnă» și *nânē* «mamă» — cuvinte pentru cari cf. pp. 29 γ, 74 ε; ca atare, exclamația albaneză «hei mamă doamnă» se identifică cu exclamația dacoromână, de exemplu, cuprinsă în cuvântul *mamă!* — V. și p. 53.

Odată admisă această mai mult decât probabilă ipoteză, iată că se limpezește un alt aspect al poeziei populare a Aromânilor transhumanți din Pind: după epoca armatolilor, o bună parte din cântecele de sărbători, de nuntă, de dans, de petreceri, de leagăn, de moarte, de cărăvănari ale acestor Aromâni sunt cântate în limba greacă — cf. cursul nostru *Aromâni, grai, folklor, etnografie*, 1932, 27—28. Evident, la aceasta a contribuit nu numai aceeași bilingvitate a lor, ci și Țiganiii lăutari, cari nu cunosc decât limba greacă. În această situație, niciun obstacol serios nu se putea ridica în contra împrumuturilor-decalcuri dela Greci la Aromâni, de cari vorbesc în câteva rânduri în cursul acestei lucrări — cf. pp. 43 α, 49 β. Dar, în lumina celor spuse mai sus cu privire la participarea Aromânilor la creațiunea poetică populară grecească, nu toate împrumuturile sunt și decalcuri, întru cât, dacă o poezie cum e *Ucis de frate fur* (p. 55) ar fi o creațiune în limba greacă a unui Aromân, atunci ea ar fi un decalc pentru literatura aromână numai ca limbă, nu ca origine. Dar nu am putea susține o ipoteză similară atunci când ne-am vedea în fața unor cazuri cum ar fi cele ce urmează, luate din poezia populară aromână (rezumate):

Când un tânăr mergea spre tatăl lui și, apoi, spre mama lui, sufla vânt tare și ploua cu piatră; mergând spre sora lui, era potop; în drum spre iubita lui, era soare și splendoare. — T. P a p a h a g i, *Antologie aromânească*, 360;

La Greci (rezumat):

Un înstrăinat trimite prin pasări vorbă iubitei lui ca să nu-l aștepte, căci el s'a căsătorit cu o fermecătoare care l-a fermecat: «când pornesc să vin [spre tine], neuri și ploii; când mă 'ntorc 'napoi, soare și senin» — *P a s s o w*, 249 (t. 340) și 399 (t. 521).

La Aromâni (rezumat):

Tânărul însurat îndeamnă pe soția lui să se scoale din somn, zicându-i, rând pe rând, că a răsărit soarele, că au început să cânte cocoșii etc., la cari ea răs-

punde că nu e soare, ci e lună, că și de înserat cântă cocoșii etc. — Per. P a p a ħ a g i, *Din lit. pop. a Aromânilor*, 868—869; G. W e i g a n d, *Die Aromunen*, II, 82 (t. 53);

La Sârbi:

— « S'a ivit Aurora, cocoșii cântă,
Lasă-mă, dragă, lasă-mă să plec ».

— « Nu e Aurora, ci e luna ¹,
Mai culcă-te, mielușele, lângă mine » — D S e r, 235.

Recunșătem încă odată că documentarea și precizarea unor atari probleme într'un sens sau altul sunt foarte delicate atunci când s'ar urmări transmisiunea motivelor, cât timp nu e cunoscută originea lor. Transmisiunile sau radierile folklorice sunt în continuă mișcare, ca vânturile sau apele mărilor și, totuși, multe din ele pot fi conturate. E, oare, posibil să conteste cineva surprinzătoarea apropiere, ca să nu zicem identitate, dintre anumite aspecte ale muzicii populare grecești — în special muzică de dans și de petreceri — cu ceea ce caracterizează muzica arabo-turcă? ². Sau chiar anumite aspecte ale muzicii religioase balcanice cu aceeași muzică arabă? Deplasările și contacte eterogene chiar individuale — și cu atât mai mult în masă — devin factori ai radierilor amintite, așa cum vântul sau o pasăre poate aduce într'o regiune germenele unei plante proprii unei alte și îndepărtate regiuni. În această privință, alături de ce s'a menționat la pp. 27 a, 64, sunt interesante relatările ce ni le dă R a m ó n M e n é n d e z P i d a l în l. c.:

« En premier lieu, dès 1492, l'expulsion des Juifs, qui fut peut-être la seule faute grave des Rois catholiques, répandit la langue espagnole en Afrique et en Turquie. Les milliers d'exilés emportèrent avec eux le souvenir des chants de la Péninsule et ils le gardèrent pieusement comme un reste de la patrie perdue. Et

¹ Ceva asemănător apare și în poezia populară franceză:

Enqera n'es pas jour,
Qu'ey la luna qe raia;
Enqera n'es pas jour,
Qu'ey la luna d'amour...

De Beaurepaire - Froment, *Bibliographie des chants populaires français* ³, 1910, p. LXXXIII—LXXXIV.

² Cu privire la puternica influență a muzicii arabe în Sudul balcanic — ca și în mai tot Nordul medetereanean —, din seria A. O. a discurilor gramfonice *His Master's Voice* menționăm n-rele: 162 ('H Tαταβλιανή: 18—12432, 'H Tααχυπλίνα: 18—12433); 163 (Μπάρμπα-Γώγος: 18—12435, Μή μοῦ χαλᾶς τὰ γοῦστα μου: 18—12434); 165 ('O Μποχώρης: 18—12438, 'H Νταμίρα: 18—12439); 177 (Μπάμ: 7—10577, Τσιφτῆ-Τέλι: 7—18046); 180 ('Εβγα, ἦλιε μ', ἔβγα: 18—12449, Μπάλλος Μπουνοβάλιος: 18—12450); 181 (Λαφίνα: 18—12451, Τρία πουλάκια πᾶν ψηλά: 18—12452), dar mai ales: 157 (Μανῆς Μινόρε: 18—12427, Μανῆς Ράστι: 18—12462); 158 (Μανῆς Νέβα: 18—12424, Μανῆς Χετζάτζ: 18—12425); 159 (Μανῆς Ματζόρε: 18—12426); 161 ('H Μαυρομάτα: 18—12430, 'H Χήρα: 18—12431). S. a. m. d.

În această privință, v. și cartina *geoetnofonica dell'Italia* pe care Giulio Fara o atașează la articolul său *Saggio di geografia etnofonica* din *Il folklore italiano*, V (1930), 25—30.

lă, au Maroc ou dans le lointain Orient, ils continuèrent, malgré la distance, à s'intéresser à la vie de l'Espagne et à envoyer leurs fils faire leur éducation en Espagne, de telle sorte que les romances, dont ils avaient gardé la tradition à leur départ, s'affermisèrent ainsi dans leur mémoire », p. 193;

« Chaque conquistador, chaque trafiquant, qui prenait la mer, emportait parmi les plus tenaces souvenirs de son enfance quelques parcelles du *romancero* », p. 196;

« De leur côté, les Portugais emportaient avec eux le *romancero* dans toutes leurs pérégrinations », p. 198;

« La musique dont s'accompagnent ces petits chants dans les récitations populaires est un élément essentiel et important du *romancero*: c'est elle qui l'emporte à travers le temps et l'espace », p. 199 — cf. și pp. 174—175 etc.¹.

Dacă ne-am gândi numai la capitolul *înstrăinării* oglindit aci în mai multe traduceri și încă ne-am putea explica măcar parțial împrumuturile sau raporturile folklorice dintre popoare.

Evident, problema identității sau chiar a paralelismului elementelor folklorice la diferite popoare, vecine sau îndepărtate, subliniază, și ea, elasticitatea lor când e vorba să se contureze fie *origini comune*, fie *radieri*, fie *coincidențe* în geneza lor. De aci și varietate de păreri, dintre cari reținem următoarele:

1. Tous (les systèmes) se ramènent à deux hypothèses principales: celle de l'origine commune et celle de la transmission... Une troisième hypothèse, séduisante au premier abord, ne plaît guère qu'à ceux qui ne se sont pas occupés spécialement de ces études: c'est celle de l'identité des procédés de l'esprit humain.

Gaston Paris, în prefața (p. VIII—IX) lucrării lui Eugène Rolland, *Devinettes ou énigmes populaires de la France...*, 1877.

2. Quelques-uns de ces thèmes sont si simples, en effet, qu'ils ont pu éclore spontanément sur plusieurs points à la fois; d'autres peuvent appartenir à ce fond de traditions commun peut-être à toute l'humanité...

Alfred Jeanroy, *Les origines de la poésie lyrique en France...*, 1925, p. XXIV (v. și pp. 126 și 441—442). — Cf., aci, pp. 61 și 76 α.

Restrângând, acum, radierea folklorice la ceea ce interesează traducerile noastre lirice și epice din această lucrare, ne întrebăm: motivele lirice sau cele epice sunt acele cari, în peregrinările lor, se acclimatizează în suflet de popor străin?

Ca și un individ, și sufletul unui popor își are o personalitate a lui, proprie, care se reflectează în creațiunea lui lirică: literară și muzicală; ca atare, e foarte greu ca un popor, cu altă personalitate și cu propria lui lirică, să adopte ceea ce nu-l caracterizează pe el și care nu armonizează cu felul lui de a fi — aceasta chiar cu privire la muzică. Același popor nu se arată refractar față de o creațiune epică: fie că-și însușește

¹ Cu privire la radierea elementelor folklorice, v. și Emma n u e l C o s q u i n, *Contes populaires de Lorraine*, I, pp. XXXV—XXXVI, unde e vorba în special de basme.

sau nu și forma originară, ca metrică, a baladei respective, el reține acțiunea din acea baladă și, apoi, o cântă în forma proprie poeziei sale curente. Prin urmare, radierile epice constituie realități vii, pe când cele lirice rămân, în esența lor, inalienabile atâta timp cât popoarele între cari se pot petrece atari radieri își păstrează pentru propria lor comoară lirică cel puțin individualitatea lor lingvistică; dacă, însă, un popor nu are o atare comoară în care sufletul lui să-și găsească hrana-i necesară, atunci, fatal, el se lasă narcotizat, destrămat și cucerit de lirica străină cu care a luat contact.

Dacă, totuși, se constată apropieri, ba chiar relative identități lirice între popoare, e mai rațional ca ele să fie considerate complet întâmplătoare, independente între ele ca origini. Iată, în această privință, câteva paralele italo-române.

1

Guarda nel cielo: ce manca du' stelle.
 Quelle che manca le portate voi;
 E le portate li ss' occhi galanti.
 Senza du' stelle 'l sole non va avanti...

Alessandro D'Ancona, *La poesia popolare italiana*, 1906, 184;

Ochii tăi sunt două stele
 Și farmeci lumea cu ele.
 Stele-s multe pe cer, sus,
 Dar ca ochii tăi tot nu-s:
 Nici soarele, nici luna,
 Așa mândri nu-s nici una.

Mathias Friedwagner, *Rumänische Volkslieder au der Bukovina, Liebeslieder*, 1940, 70.

In poezia populară franceză (à Henrichemont):

Que les étoiles sont brillantes!
 Que la lune *rait* clairement!
 Mais les beaux yeux de ma maîtresse
 Ils le sont bien cent fois autant.

Chants et chansons populaires de la France (notices par Champfleury), IV, p. XXIII.

2

Quanti de quei che i me senti a cantare,
 I dissi: quela là la ga bon tempo!
 Ma cuisso Dio li possi anca giutare,
 Perche quando che chanto, me lamento.

Il folklore italiano, X, 57 (Istria); cf. și Er. Rubieri, *Storia della poesia pop. ital.*, 424; A. l. D'Ancona, *l. c.*, 211—213 (variante);

Quanti ce n'è che mi senton cantare
 Diran: buon per colei ch' ha il cor contento!
 S' io canto, canto per non dir del male —
 Faccio per iscialar quel ch' ho qua, dentro.

Faccio per iscialar mi' afflitta doglia:
 Sebbene io canto, di piangere ho voglia.
 Faccio per iscialar l'afflitta pena:
 Sebbene io canto, di dolor son piena.

T o m m a s e o, I, 168 (t. 6);

In Catalania:

Jo canti, jo no canti,
 canti pas per vos.
 Canti per 'mor mia
 que és primer que vós.

Obra del cançoner popular de Catalunya, Barcelona, I (1928), fasc. 2, p. 79;

Cine m'aude cântând
 Zice că n'am nici un gând.
 Gândul care-l gândesc eu
 Nu i-l dee Dumnezeu:
 Că nu cânt că știu cânta,
 Da-mi mai stâmpăr inima.

Tib. Brediceanu, *Doine și cântece românești*, I, 10; cf. și N. I. Dumitrașcu, *Flori de câmp, doine oltenești*, 1914, 21—22.

La Ruși, în regiunea Dvinei occidentale:

Ce n'est pas la joie qui me fait chanter,
 Ce n'est pas la jouissance qui me fait sourire.
 Je chante pour me soulager le coeur,
 Pour m'abrèger le temps.

A. Chodzko, *Les chants historiques de l'Ukraine et les chansons des Latyches des bords de la Dvina occidentale*, 1879, 20.

3

Se ben canto, non son cantarina;
 L'amor l'è grande e io son piccolina.

A1. D'Ancona, *l. c.*, 283 (și Er. Rubieri, *l. c.*, 331);

Uccel in gabbia,
 Che s'alza la mattina colla nebbia,
 Non canto per amor, canto per rabbia.

Er. Rubieri, *l. c.*, 179;

Eu nu cânt că-mi plac horile,
 Ci-mi petrec supărările.

T. Papahagi, *Flori din lirica populară*, 1936, 15.

Evident că, în categoria unor atari motive eminentement lirice, nu ar intra și așa numitele *distihuri*, cari, în majoritatea cazurilor, se caracterizează printr'un element rațional, printr'o cugetare, și cari au o interdependență atunci când ele apar la diferite popoare — cum ar fi următoarele două exemple:

1

'Από τὰ μάτια πιάνεται, στὰ χεῖλια ξεφουτρώνει,
 Κι' ἀπό τὰ χεῖλια χύνεται καί στήν καρδιά βρίζώνει
 (De la ochi se prinde, pe buze încolțește,
 Se varsă de la buze și se 'nrădăcinează 'n inimă).

P a s s o w, 407 (și 409, 523); P o l i t i s, 161;

Frunză verde de trei cepe,
 Dragostea de un' se 'ncepe?
 De la ochi de la sprincene,
 De la gâtul cu măргеle.

Ion Creangă, V, 362.

2

Se gli alberi potessen' favellare,
 Le fronde che son su fossano lingue,
 L'inchiestro fosse l'acqua de lo mare,
 La terra fusse carta e l'erba penne,
 E in ogni ramo ci fusse un bel foglio,
 Ci fusse scritto il bene che ti voglio!
 E in ogni ramo ci fusse un bel breve,
 Ci fusse scritto quanto ti vo' bene.

T o m m a s e o, I, 98 (t.11).

E se l'acqua del mer fus un inchiostro,
 Se tot el strel ch' i en in zil fusan scrivanti,
 E se tuta la cherta fus un folio,
 Ti scrivarei al bene che ti volio.

Il folklore italiano, I, 285—286; cf. variante la A. I. D' A n c o n a, l. c., 240, 242 (din anul 1735), 552;

"Αν γίν' ὁ οὐρανὸς χαρτὶ κ' ἡ θάλασσα μιλάει,
 Να διηγῆθῶ τὰ πάθη μου, ἀκόμα δὲν μὲ φτάνει
 (De s'ar face cerul coală și marea cerneală
 Să-mi povestesc suferințele, încă nu-mi ajung).

P a s s o w, 489 (și 581); 'Ηπειρωτικὰ χρονικά, IV, 181.

Și, totuși, iată același distih la Tătarii din sudul Rusiei:

Même si l'eau courante se changeait en encre,
 On ne pourrait décrire mes souffrances.

N. K. D m i t r i e v et M-me O. C h a t s k a y a, *Chansons populaires tataras* — extrait du *Journal asiatique*, avril-juin, 1926 —, Paris, 1926, p. 369.

Dovezi cu privire la radieri epice sunt multe și variate — ar fi suficient să ne amintim controversata problemă a originii epopeii franceze și spaniole. Epica popoarelor din sud-estul european aduce, și ea, destule — menționăm numai două balade: *Doicin*, cari e cunoscută și epicei populare slave din sudul Dunării, și prea răspândita *Vidra* (sau *Ghiță Cătănuță* etc.) care circulă și la Albanezi. Dar aceste radieri pot fi urmărite și între popoare mai îndepărtate între ele și chiar fără

contacte. Aşa e cazul cu celebra *Donna lombarda*¹ din epica nord-italiană și franceză (pentru care cf. *Archivio per lo studio delle tradizioni popolari*, I, 84—85 și VII (1888), 351—352 și 400; Giuseppe Ferraro, *Canti popolari del Basso-Monferrato*, 1888, 3—5; Al. D'Ancona, *l. c.*, 140—141; Gaston Paris, *l. c.*, 25—26 și 36—37, unde susține originea franceză a baladei etc.), raportată la balada dacoromână *Sora otrăvitoare* (care circulă în special în Transilvania și pentru care cf.: G. Giuglea și G. Vâlsan, *Dela Români din Serbia*, 191—193; *Sezătoarea*, XI (1910), 169—170 (Țara Oltului); I. G. Bibicescu, *Poesii populare din Transilvania*, 1893, 56—57 și 58—59 (Țara Bârsei); Simeon Rusu, *Scânteuțe, poezii populare*, 1924, 31—33 (Mureșul-de-sus); Miron Pompiliu, *Balade populare române*, 55—58 (Crișul-negru); Ion Pop Reteganul, *Trandafiri și viorele*, I (1886), 29—30 și 85—89 (Someș); Ion Pop Reteganul, *Poesii populare: Cântece bătrânești*, 1905, 8—11 (Someș) și 13—16 (Năsăud); Tache Papahagi, *Graul și folklorul Maramureșului*, 105—106 (t. 385) și pp. XXXVI—XXXVII — într'un basm din I. C. Fundescu, *Basme, orații, păcălituri și ghițitorii*, I (1896), 106—114: o soră, spre a se putea iubi cu smeul, încearcă să-și sacrifice pe fratele ei după propunerile smeului)¹. La fel putem menționa și cazul cu balada daco-română *Vălean* (sau *Vălenaș*) care circulă în tot cuprinsul României, din Maramureș până la Dunăre (cf. dintre toate, varianta bucovineană din *Ion Creangă*, VIII (1915), 267—268) și care se identifică cu cele două variante italienești (și una englezească) pe cari le reproduce Al. D'Ancona, *l. c.*, 124—129, — una din ele se încheie cu motivul *testamentului*, care cunoscut Occidentului și independent de balada propriu zisă². V. p. 96.

În cadrul unor atari fapte, admiterile radierilor epice menționate în această lucrare la respectivele balade nu pot fi întâmpinate decât cel puțin cu aprobare principală:

În strânsă legătură cu ce am relevat la p. 88 β, reținem următoarea afirmație a lui Gaston Paris:

« Ici, comme ailleurs, nous voyons le génie français se maintenir dans une grande indépendance en face de ses voisins: il leur fournit beaucoup, mais il leur emprunt très peu » — *l. c.*, 36—37.

În privința problemei ce ne preocupă aci, putem spune că, dintr'un complex de considerente (de cultură, civilizație, trecut istoric, primat religios, poziție geografică, structură sufletească etc.), poezia populară

¹ Această baladă apare și în folklorul sârb (Wuk Stéphanowitsch (Karadschitsch), *Chants populaires des Serviens*, traduits, d'après Talvy, par M-me Élise Voïart, Paris, I (1834), 164).

² În linii generale, mai tot cuprinsul acestei lucrări (traduceri și comentarii) a făcut parte din cursul de *Folklor romanic* pe care l-am ținut la Facultate în 1942—1943. Atunci am încercat să dau o explicație și în jurul genezei acestei balade, a cărei acțiune ne duce într'o clasă socială ridicată și care s'a putut aclimatiza și localiza și în pături țărănești.

greacă a jucat față de poezia populară general balcanică aproape același rol pe care G. Paris îl atribue geniului francez¹. Exceptând participarea aromâno-albaneză la creațiunea poetică grecească, de care vorbesc mai sus, nu știm ce anume s'ar putea dovedi că e împrumut străin pentru această creațiune — fie de origine pur balcanică, fie asiatică, fie italo-mediteraneană. Doar ca prilej de inspirație am avea a face cu ceva eterogen. În această direcție, ne oprim puțin asupra celui curios cântec satiric intitulat 'Η χρῶν Μαρφόρα «Doamna Marioara» (P a s s o w, 435; cf. și M a r c e l l u s, 243), în vers trohaic de 7—8 silabe și al cărui conținut e următorul:

Marioara e la horă. I se spune, rând pe rând, că bărbatului ei i-e foame, i-e sete, că-și trage sufletul, că a murit. La toate acestea, ea răspunde că nu înțelege să lase hora, că pâinea e în hambar, apa e în cauc, tămăia într'o coală și că să-l plângă femeile și să-l îngroape preoții.

Acest cântec ne surprinde în primul rând prin apariția numelui Μαρφόρα. În dialectul venet circulă *Maria*, *Marióla* (Angela N a r d o - C i b e l e, *Zoologia popolare veneta*, 1887, 9), dar nu e de crezut că Μαρφόρα ar reproduce pe *Marióla*. El nu poate fi decât dacoromânul *Marioara*. Sunt cunoscute variatele și continuele raporturi dintre poporul grec și Țările românești. Însăși poezia populară greacă e plină de atari semnalări (P a s s o w, 68 (t. 82⁸), 145 (t. 193¹), 169 (t. 227³⁹), 261 (t. 363¹), 335 (t. 455¹⁰) etc.). Ca atare, în această Μαρφόρα trebuie să vedem o daco-română măritată după un Grec. Ceva mai mult: e mai probabil ca acțiunea să se fi petrecut chiar pe pământ românesc, întru cât pe pământ străin, între Greci, acea Marioară nu ar fi avut un atare curaj, o atare atitudine — să ne amintim de învățătura din atâtea proverbe, cum ar fi următorul din Georgia: «Le chien est courageux devant la porte de son maître», *Revue des traditions populaires*, XVII, 553. În acest caz, însăși poezia va fi fost făcută de vreun Grec tot pe pământ românesc — ceea ce ar explica și folosirea versului trohaic de 7—8 silabe, care e al poeziei populare române — și de aci ea ușor a putut trece pe pământ grecesc. Probabilitatea că acea Marioară va fi trecut, cu soțul ei grec, pe pământ grecesc și că aci se va fi născut și cântecul, e mai mică, chiar dacă s'ar invoca textul 114 din P o l i t i s, 171, în care ni se spune că «corabia aduce și Βλαχομπουχατώντισσαις», adică «femei din Vlahia (Muntenia și Moldova)», din *Bogdania* (cf. aci, p. 35 α).

În legătură cu acest cântec e o altă ipoteză, pe care, din lipsă de informație bibliotecară, nu am putut-o urmări. Michele Barbi, în a sa *Poesia popolare italiana — studi e proposte*, 1939, 79—80, amintește de poezia greacă în discuție și, menționează de «un canto unghereșe (*Canti popolari ungheresi* tradotti da S. Gigante, ed. Sandron, p. 140)», în care «abbiamo la moglie che non interrompe il ballo quando le è

¹ În jurul acestui punct de vedere, cf. și părerea lui N. I o r g a din a sa *Istoria literaturii românești*, I (1925), 47.

annunziato che il marito è molto malato, è in agonia, è morto, è portato al cimitero. E inutile ricordare la facilită cu cui vari motivi si congiungono nella poezia populară », p. 80. A relevat, însă, și o apropiere cu finalul din legenda siciliană *Scibilia nobili*. E mai probabil ca aci să avem a face cu ceea ce exprimă M. Barbi în încheierea citatului mai sus reprodus, adică cu o simplă întâlnire a două motive cam apropiate, dar independente unul de celalt.

Incheiem cu câteva cuvinte asupra traducerii celor 38 de texte ce urmează.

Exceptând cinci din ele, cari au fost traduse în versuri rimate, toate celelalte au fost traduse în versuri libere. Nu am neglijat preocuparea ca, în limitele posibilităților, să armonizez ce era al poeziei cu ce aparține chiar amănuntelor de folklor sau etnografie; când, însă, ea devenea ori greoaie, ori imposibilă, fondul a prevalat estetica literară. Natural, nu se poate ca o traducere în versuri dintr'o limbă atât de bogată, cu atâta expresivitate și cu tot atât de surprinzătoare posibilități în toate direcțiile, cum e limba greacă, să poată reda tot ce ar fi putut prezenta o traducere în proză¹; am preferat-o, totuși, întru cât ea, salvând tot ce putea interesa pe folklorist, a înlăturat și pentru publicul mare impresia neatrăgătoare pe care o face traducerea în proză chiar din primul moment prin însăși înfățișarea ei. Am tradus flori dintre flori ale poeziei populară grecești; ca atare, ceva din forma lor originară se impunea pentru prezentarea lor unui public de altă limbă și cu o modestă dar impresionantă artă poetică, mai ales că, pe această cale a frumosului și plăcutului — adică a versului —, ele au și menirea cunoașterii și apropierii reciproce a două popoare pe căi directe și vii, cari sunt total străine de elucubrațiunile diplomatice, ce, deseori, fac din popoare unelte inconștiente etc.

Dar în atari traduceri — ce ar fi de dorit să se facă cel puțin și în sens invers, adică din poezia populară daco-română în limba greacă — noi vedem și un alt rost. Dată fiind adâncă legătură organică dintre limbă și suflet, cunoașterea unui atare folklor poate proiecta o anumită lumină asupra raporturilor, bunăoară, pur lingvistice dintre popoarele respective — în acest caz, dintre popoarele balcanice —, mai cu seamă că interdependența dintre variate discipline de cercetări și studii devine tot mai puternică, tot mai largă. Dovezile nu lipsesc nici în această direcție — realitate de care ne vom ocupa altădată.

¹ Pentru traducerea poeziei în proză, cf. și părerea lui (Jean-Joseph-Stanislas-Albert) Damas-Hinard, *Romancero général ou recueil des chants populaires de l'Espagne*, I (1844), pag. LXXVI—LXXVII.

I

FRUMOASA CÂNTĂTOARE

Passow, t. 447, p. 328

Lângă malul lacului
O batistă-a soțului
Spală mândra tot cântând,
Tot cântând un dor nătâng.
5 Și porni din lac o boare,
Umflă-i rochia la picioare,
Incât glesna-i s'a zărit:
Lacul tot a strălucit,
Lacul și lumea întreagă.
10 Iată, luntri vin să treacă,
Cari, de frumusețea ei,
Toate rămân fermecate.
Ea atunci nu mai cântă.
Un luntraș o salută
15 Și apoi o tot rugă
Să-și mai cânte-aleanul ei.
— « Eu nu cânt de lume, bade;
Bocesc de străinătate:
Departe soțu-mi s'a dus,
20 Ca să lupte pentru țară.
Și s'a 'ntoarce — el mi-a spus —
Și-a veni la mine iară,
Ca să-i pun pe cap cunună.
Dar trecut-a vreme bună:
25 Zece ani — și eu nu știu
De e mort sau de e viu.
Mai aștept doi ani de zile.
Apoi, spre o mănăstire

- Imi îndrept vieața-mi ». — « Spune,
 30 Care este al lui nume?
 Poate că l-am cunoscut
 În războiu »

α — Incheierea acestui cântec lipsește și în original. Ea e dată de De Marcellus (în *Chants populaires de la Grèce moderne*, 1860), 155. Iată-o:

— « Son nom était Costaki. Il partit avec Lambros et s'est fait marin avec lui ». — « Reconnais-moi, reconnais-moi, ma belle, c'est moi qui suis Costaki, c'est moi qui suis ton époux ».

Această încheiere — comună sub formă de variante în folklorul multor popoare¹ — ne amintește finalul textului 441 (p. 321—322) și a variantelor sale din Passow, pentru care text cf. și: Politis, t. 84 (p. 131—133); Marcellus, 162—163 și Mihailidis, 42—44. În trecut menționăm că poezia cultă aromânească de Nacu Scrima, *Dit xeane*, inspirată dintr'un text popular și reprodusă în *Antologie aromânească*, 345—353, constituie un decal al amintitului text grecesc, care prezintă o oarecare asemănare și cu balada populară portugheză *La belle infante* dată de Le comte de Puymaigre, *Romanceiro portugais — chants populaires du Portugal*, 73—75 (și 203—204).

β) Versul 2: τὸ μαντούλι (lat. *mentile* «essuie-mains»), cuvânt comun popoarelor mediteraneene, ca și Turcilor (*mendil* «mouchoir») etc. Și la Greci, în vieața erotică *batista* joacă același rol pe care-l constatăm pretutindeni — cf., bunăoară, Marcellus, 192 și 283; ²Ἡπειρωτικὰ χροινικά, I (1926), 193 și II, 311. Pentru Sârbi, cf. D Ser, 87 și 257—258. Pentru Români: Elena Niculiță - Voronca, *Datinele și credințele poporului român*, 1278; C. Rădulescu - Codin, *Ingerul Românului*, 95 și 216 etc. Pentru Francezi: *Revue des traditions populaires*, VI, 752—754 (« Le mouchoir blanc »), sau obiceiul din Berry, unde logodnicei i se promite și: « J'ons un beau mouchoir à vous présenter », Laisnel de la Salle, *Souvenirs du vieux temps: Le Berry, moeurs et coutumes*, 1902, 55; « Elle lui donna un mouchoir, marqué à son nom », E. m. Cosquin, *Contes populaires de Lorraine*, I, 61 (v. și pag. 169; II, 136, 137, 165, 166, 256, 257) ș. a. m. d. Cf. aci textele XIII⁶, XVI¹ și XXX²³.

γ) Versurile 7—9 (în original, 6—7) cuprind o imagine din cele ce sunt caracteristice vieții mediteraneene, în special Grecilor și Italie- nilor. Iată ceva de același gen ce a prins și înflorit în poezia populară sârbă, care a fost profund altoită de trăsături proprii Balcanilor: « O

¹ Cf., bunăoară, C-te de Puymaigre, *Chants populaires recueillis dans le Pays Messin*, 1881, 47—51—59: *Germaine*.

fată cu fața albă, de care a strălucit întregul munte », D S e r, 242. Dintr'o serie de imagini superioare, poate chiar sublime, de care ne vom ocupa altădată, câteva vor putea fi reținute din textele ce urmează.

II

CÂNTECUL FETEI

Passow, t. 337, p. 247

O fată ca un înger și plină de iubire,
Spre lac, la o fereastră cânta cu duioșie.
Ea vede lacul luciu și-amare lacrimi varsă
Și-o voce ca de înger îi poartă a ei doruri.
Ea valurile roagă și vântului îi zice
Ca, de-ar vedea iubitu-i oriunde, să-l salute.
Trecea pe-aci o luntre cu pânzele întinse.
Luntrașii i-aud vocea și văd atare floare
Și uită-ale lor pânze și lasă-a lor lopeți:
Nu pot ca să mai meargă, nu știu să mai vâslească.
— « Luntrașilor, cu bine eu vă urez să mergeți:
Cântai eu pentru mine și nu pentru corăbii.
De valuri eu mă rog și cu vântul stau de vorbă:
Trimit o salutare furului iubirei ».

În legătură cu traducerea:

O silabă din cesura ultimului vers a fost sacrificată, spre a putea păstra mai bine expresivitatea originalului.

Și dialectele populare grecești au particularități de graiu ce, din cauza lipsei de publicații informative, de dicționare, glosare etc., rămân sau ocolite sau ghicite. Trecând peste *δηῶται* (v. 4) care e dela *ὀδηγῶ* și *ἀγέρα* (v. 5) care e *ἀέρα*, cuvântul *κάλλη* (v. 8) l-am tradus prin *floare*.

Cât privește paralelismele de graiu aromâno-grecești (cf. v. 11: *καλή ὥρα* și ar. *oară-bună* « cale bună »), ele sunt probleme ce nu intră în cadrul acestor pagini.

III

FATA ȘI SOARELE

Passow, t. 537, p. 415

Intre trei albastre mări
Un turn alb apare 'n zări,
Unde-o fată locuește

- Și se tot împodobește
 5 Cu vreo dou'sprezece salbe —
 Galbeni și mărgăritare albe.
 Șase pe cap ea le pune —
 Strălucitoare munune;
 Șase de gât le petrece
 10 Și cu soarele se 'ntrece:
 — « Răsai, soare, ca din spume,
 Să apar și eu în lume;
 De vrei, apoi, strălucește,
 Ca să strălucesc și eu.
 15 Strălucirea ta mereu
 Numai ierburi veștejește;
 A mea, soare, încărește
 Voinicei și-i prăpădește ».

Variante ale acestui text dau: Marcellus, 164; Politis, 163—164; Mihailidis, 88.

Tema acestui cântec apare și în poezia populară sârbă, dar altfel încadrată: fata orgolioasă e pedepsită de Dumnezeu astfel: soarele o pârlește, iar Dumnezeu îi dă socrî răi. — D Ser, 251—252.

IV

FECIOARA CĂLĂTOARE

Passow, t. 476, p. 357; *v. aci p. 91 β*

- Să fugă vrea fata frumoasă,
 Vrea să călătorească;
 Dar din cetate cum să iasă?
 Nu știe să vâslească.
 5 Pentru o barcă dă o pungă
 Și-o alta pentru-a ei fetie,
 Și 'ncet de sat ea se delungă
 Pe marea 'ntinsă, albăstrie.
 Corăbieru-atunci se 'ntinse,
 10 Spre sânii ei el se dădu.
 Rușine fata o cuprinse
 Și leșinată ea căzu.
 Crezând-o moartă, o aruncă

- In marea cea adâncă,
 15 Iar marea-a scos-o în Moreea,
 La-o apă de fântână.
 Vin fete cu urcioare 'n mână
 Și-o văd fecioara ceea:
 «Ce corp frumos de dulama!
 20 Ce degete pentru condeiu!
 Ce buze — cum le-aș săruta,
 Și negrul păr al ei!»
 Și buze roșii-am sărutat
 Și s'au roșit și-a mele.
 25 Batista-atunci mi-am dus spre ele,
 Roșitu-s'a și ea îndat'.
 In apa râului eu vrui
 S'o spăl, dar apa lui
 Roșitu-s'a și ea. Apoi
 30 Roșit-a țărmlul lacului,
 Ca și întinsul mării
 Și-o barcă și-un caic frumos;
 Roșiră-apoi și peștișorii
 Cei repezi și frumoși.

α—Cu privire la această impresionantă poezie — pentru care cf. și Marcellus, 150 și Mihailidis, 105 și 106 —, reproduc rânduile lui C. Fauriel (din *Chants populaires de la Grèce moderne*), II (1825), 95-96 — rânduri reproduse și de Politis, 177:

« Mais rien de plus bizarre que les six derniers vers, rien de plus difficile à imaginer que l'intention qui les a inspirés, que la pensée à laquelle ils se rapportent. Je laisse cette intention, cette pensée à deviner au lecteur. Quant à moi, si je cherche un motif et un sens aux vers dont il s'agit, je ne puis voir qu'une hyperbole merveilleuse, suggérée par le désir de célébrer, dans la jeune passagère, cette timidité virginale, cette susceptibilité de pudeur, pour laquelle la moindre offense devait être mortelle. C'est de la rougeur céleste de cette pudeur blessée qu'une seule goutte du sang de la jeune infortunée semble avoir reçu la vertu magique de teindre les fleuves et la mer. Telle me paraît avoir pu être l'idée du poète: cette idée serait sans doute étrange et recherchée; mais elle aurait aussi quelque chose de profond et de hardi; et, à ce titre du moins, elle serait bien grecque ».

În legătură cu apariția corpului fecioarei în apa unui puț, amintim că în Grecia, în nordul Tesaliei, există numele topic *Kifalóvris* (κεφαλόβρυσον «source principale»), de care e legată legenda că din gura izvorului cu acest nume ar fi ieșit cândva un cap tăiat și aruncat în apă altundeva.

β) Urmările sărutului apar aproape identice, dar într'un alt cadru, și într'o poezie populară albaneză, al cărei final e, în rezumat, următorul: doi tineri s'au retras singuri, lângă un râuleț. Aci, tânărul sărută pe fata fecioară, care, copleșită de rușine, se apropie de râuleț și-și spală în apa lui fața-i sărutată. Indată apa deveni roșie. Mai mult: când femeile satului veneau să-și spele rufele în apa râulețului, vedeau că rufele devin roșii. Tot roșii deveneau frunzele plantelor din grădinile adăpate cu apa râulețului, iar pasărilor ce beau din aceeași apă își pierdeau glasul — Alberto Straticò, *Manuale di letteratura albanese*, 1896, 69—70; Antonio Scura, *Gli Albanesi in Italia e i loro canti tradizionali*, 1912, 156—158.

γ) In legătură cu aceleași urmări ale sărutului, e de reținut importanta trăsătură morală ce caracterizează popoarele ce cultivă în creațiunea lor literară atari sentimente, proprii unui anumit patriarhalism sufletesc ce contrastează cu structura altor popoare — patriarhale sau evolute — la cari sărutul, firește, erotic, apare ca un act comun și banal, ba chiar cu manifestări particulare — de unde denumiri ca: sărut « alla fiorentina » sau « alla francese » etc. (cf. Raffaele Corso, *Il bacio nel canto popolare italiano*, în *Reviviscenze — studi di tradizioni popolari italiane* 1927, 49—60).

V

SĂRUTUL DESTĂINUIT

Passow, t. 557, p. 423

- « Iubito, când ne-am sărutat
 Fra, doar, noapte-adâncă.
 Deci, cine ne-a putut vedea
 [Ca să ne scoată cântec] ? »
- 5 — « Văzu-ne noaptea și-aurora,
 Luceafărul și luna.
 Luceafărul apoi descinse
 Și mării el că spuse;
 Și marea spuse vâslelor,
- 10 Iar vâslele — luntrașului.
 Luntrașul apoi l-a cântat
 La poarta dragii sale ».

*.) Iată o floare, o nestemată a liricei populare grecești, în care e concentrată (în 11 versuri) atâta acțiune petrecută între cer și pământ,

și a cărei origine nu o putem ști, într-o câtă tema apare, sub o altă formă, și în poezia populară italiană:

O fecioară se roagă de un pescar ca să-i scoată din mare inelu-i căzut. Pescarul îi cere iubire, apoi plată, apoi:

— Son nen che fam dla maja; veui sol în basin d'amur?

— Cosa dirà la gente, basaja da în pescadur?

Di neut i lus la lun-na, le steili in vedrà,

Al papà e a la me mama le steili lo diran.

Giuseppe Ferraro, *Canti popolari del Basso Monferrato*, 1888, 18.

Aceeași temă e cunoscută și lirice populare sârbești:

Doi iubiți s'au sărutat. I-a văzut livada, dela care, rând pe rând, au aflat: turma albă, păstorul, călătorul, marinarul, barca, răulețul rece și mama fetei sărutate. — D S E R, 244.

β) Sărutul nepermis, odată aflat, e cântat — cf. ce am menționat în *Langue et littérature*, II (1943), 227—228 și aci, p. 30 α. Dar *scoaterea unui cântec* e ocazionată și de alte împrejurări. Iată, bunăoară, la Arabi:

Le roi ne songe qu'à manger, à boire et à vivre tranquille et il oublie que les gens battent du tambour, font des chansons contre toi et répètent que la reine aime un esclave. — René Basset, *Contes arabes*, 113—114.

La Greci: o urare:

Νά σοῦ ζήση τὸ παιδί, νά σοῦ γίνῃ ἀρματολὸς καὶ καπετάνιος καὶ νά τοῦ βγάλουν καὶ τραγοῦδι (Să-ți trăiască feciorul, să se facă armatol și căpitan și să-i scoată și cântec) — Στίλπωνος II. Κ υ ρ ι α κ ι δ ο υ, 'Ελληνική λαογραφία, 1922, 447.

Cf. și aci, p. 36 (versul 7).

γ) Variante ale acestui cântec la Marcellus, 230; Politis, 176.

δ) În legătură cu traducerile prezentate în această lucrare (v. p. 19), spre a se vedea dacă cele făcute în versuri libere reproduc cât mai exact originalele respective, dau mai jos traducerea acestui cântec făcută de alții:

Les témoins de l'amour

— « Quand nous nous sommes embrassés, ma belle, il était nuit; qui nous a vus? » — « (Qui nous a vus?) la nuit et l'aurore, les étoiles et la lune. — Une étoile est descendue et l'a dit à la mer; la mer l'a dit à la rame; la rame au matelot — et le matelot l'a chanté à la porte de sa belle ». — F a u r i e l, II, 417.

L'amour découvert

— « O jeune fille, quand nous nous sommes embrassés il était nuit; qui nous a vus? » — « La nuit nous a vus, et l'aurore, l'étoile et la lune. L'étoile s'est abaissée et l'a dit à la mer. La mer l'a dit à la rame; la rame au matelot; et le matelot l'a chanté à la porte de sa belle ». — M a r c e l l u s, 230.

VI

CÂNTECUL MIRESEI

Passow, t. 622, p. 457

Păr de aur se revarsă
 Peste umeri, fa mireasă.
 Ingerii ți-l tot alint
 Tot cu piepteni de argint.

- 5 Mama ta când te născu
 Crângul tot în floare fu;
 Pasările 'n cuibul lor
 Tot cântau de drag și dor.

- Mama ta când te născu
 10 Soarele jos se lăsă
 Frumusețe de-ți dădu
 Și-apoi iară se urcă.

- Astăzi cerul strălucește,
 Ziua în lucire crește:
 15 Se cunună, lămâiță,
 Un vultur și-o porumbiță....

α) Imprumuturile și influențele reciproce dintre Italia și Peninsula balcanică, reprezentată mai oricând prin cultura și civilizația greacă, au fost variate și profunde. Dacă în domeniul lingvistic aceste raporturi pot fi oarecum precizate în timp și spațiu, foarte greu — dacă nu chiar imposibil — va fi să se obțină rezultate similare și în domeniul folkloric. Așa e, cred, cazul și cu acest frumos cântec al miresei — pentru care cf. și *Marcellus*, 228 —, al cărui fond sau, mai precis, ale cărui imagini, cuprinse în a doua și a treia strofă, circulă sub o mulțime de variante în poezia populară italiană. Reproducând întâi versul

Quannu nascisti tu s'apriu lu celu

pe care, după *Vigo*, îl citează *Ermolao Rubieri* în a sa *Storia della poesia popolare italiana*, 1877, 371, ne vom opri la următoarea variantă toscană pe care *Alessandro D'Ancona* o reproduce în a sa *La poesia popolare italiana*, ed. a II-a (1906), 262:

Quando nasceste voi, nacque bellezza,
 Il sol, la luna vi venne a adorare;
 La neve vi donò la sua bianchezza,
 La rosa vi donò 'l suo bel colore;

La Maddalena, le sue bionde trecce.
Cupido vi insegnò tirare i cuori.
Cupido v'insegnò tirar le frecce:
M'innamoraron le vostre bellezze.

Cf. *ibid*, variante, pp. 176, 263, 412 precum și în *Il folklore italiano*, VII (1932), 25.

β) Se știe că în poezia populară greacă nu există rimă. Cântecul acesta face parte din puținele poezii cu rimă.

γ) Versul 15: cuvântul *lămâiță* nu există în original; el e cerut de rimă. Totuși, în poezia populară greacă apare acest cuvânt chiar la început, așa cum apare *frunză verde* în poezia dacoromână:

Λεϊμονάκι μυροδάτο
Passow, 414 (t.585¹).

La fel și în poezia populară italiană:

Fior de limone,
Limone che si strica nel bichiere,
Fare l'amor con te l'è un gran piacere.
Il folklore italiano, I, 269/32 (v. și 263/10).

Pentru *strica* se dă în notă explicația: « Voce del dialetto [centese], quasi onomatopeica e forse migliore dell' italiano *spremere* ». E it. *strigare*, † *stricare*, aceleași cu rom. *strica(re)* < *extricare* — toate aceste cuvinte nu sunt în *Romanisches etymologisches Wörterbuch*, 1935, al lui Meyer-Lübke.

Pentru acest *fior di limone*, v. și Tommaseo, I (1841), 162 (t. 8), 235 (t. 7), 252 (t. 4), 286 (t. 7), 307 (t. 22), 318 (t. 3).

Pentru folklorul albanez, unde e *leimon*, cf. Francesco Argon-di z z a, *Canti popolari raccolti in Albania*, Roma, 1927, pp. 18, 20 etc

VII

CÂNTEC DE LEAGÂN

Passow, t. 284, p. 213

— « Ia-mi-l, somn, pe fiul meu,
Ia-mi-l pe aripi ușoare.
Veghetori trei i-am pus eu:
Unu, 'n munți, e sfântul soare;
5 Altu, 'n câmp, i-un vultur mare,

- Iar pe mare-i dulcea boare ».
 Soarele a asfințit,
 Vulturul a ațipit,
 Iar răcoritoarea boare
- 10 Se duse la mama ei.
 — « Draga mea, cu tine ce-i ?
 De trei zile n'ai venit.
 Ori cu stele te-ai sfădit,
 Ori cu luna, ori cu bunul
- 15 Luceafăr de dimineață,
 Cu care ne suntem dragi ? »
 — « Nu, nu, mamă, cu niciunul :
 Nici cu stele, nici cu lună,
 Nice cu luceafărul
- 20 Cu care ne suntem dragi.
 Făt de aur vrui s'alint
 Intr'un leagăn de argint ;
 Făt de aur am veghiat
 'N al său leagăn argintat ».

α) E un *ναννάρισμα* (*νάννα, νάννη, νανουρίζω*) — pentru limbile romane, cf. M. - L ü b k e, *Rom. etym. Wört.*, 5817. Fără a avea atmosfera de gingășie și parfum a florilor din textul 152 dat de Politis, p. 208—209, acest cântec — pentru care cf. și Marcellus, 224 —, cu concepție mitologică, e, de sigur, nu numai mai vechiu, ci și cel mai interesant, dacă nu și cel mai frumos.

Imaginea cu cei trei veghetori (*τρεις βεγλαις*) apare și într'un cântec haiducesc (P a s s o w, 60, t. 70³¹⁻³³).

β) Cu privire la pasările simpatizate în poezia populară (cf. aci p. 51 β), de reținut că, alături de *vultur* din acest cântec, în sus-amintitul text dela Politis apare și *gâsca* (*ἡ χῆνα*), deși această pasăre, aplicată metaforic omului, are și la Greci aceeași semnificație pejorativă ca și în proverbele altor popoare — cf., de exemplu: « Are cap de gâscă », *Șezătoarea*, I (1892), 219; « Bête comme une oie », Eugène Rolland, *Faune populaire de la France*, VI (1883): *les oiseaux domestiques et la fauconnerie*, 157; *Revue des traditions populaires*, XIII, 257 etc.

γ) In versurile 4 și 6 din original e ὁ κύρ Βοριάς « domnul vânt Boarea »: pentru acest κύρ, κυρά cf. aci, p. 74 ε.

Notă. — In legătură cu *boarea*, a se vedea și cânticelul cu *mama vânturilor ce leagăna* din A. Chodzko, *Les chants historiques de l'Ukraine...*, 1879, 16.

VIII DE IUBIRE

Passow, t. 545, p. 418

In zori de zi, alături, e dulce mângâierea:
In noapte, dulce ochii noi să ni-i sărutăm.
In zori de zi, alături, ce dulce ni e jocul!
Sprâncenele în noapte pe-ascuns le sărutăm.

α) Urmărind sărutul (erotic) ca act fizic, menționăm că și astăzi încă în Peninsula balcanică se sărută fruntea, ochii sau sprâncenele și fața, mai precis pometele, adăugind că, dacă sărutul erotic se produce în împrejurări nepermise, el e considerat ca o desonorare, (cf., bunăoară, Per. P a p a h a g i, *Basme aromâne*, 190¹², 347²⁵ etc.). Acest fel de sărut are o arie veche și întinsă. La Persani: « Le mari baise sa femme sur la tête et les joues... », *Revue des traditions populaires*, XVII, 23. La Francezi: « Puis se baisèrent es vis e es mentuns », *Chanson de Roland* (ed. G. Bertoni), v. 626 (cf. și v. 633). La Italieni: « Gli amici si baciano in viso e doppiamente quando vôn rendere la casa più affettuosa », Gaetano Amalfi, *Tradizioni ed usi nella penisola sorrentina*, 1890, 195. La Sârbi — cf. D Ser, 179 (și 77, 85, 86). La Albanezi — cf. Giuseppe Schirò, *Rapsodie albanesi*, 1887, 10. La Greci — cf. Passow, 86 (t. 107²²). La Aromâni — cf. Per. P a p a h a g i, *l. c.*, 66¹³ etc.

La ultimele trei popoare, sărutul erotic se poate... fura sau obține și în mod indirect: tânărul atinge cel puțin cu degetul arătător o pometă a fetei și imediat își sărută vârful aceluși deget — ceea ce la Aromâni se exprimă prin cuvântul *mătul' iū* « atingere, sărut » sau prin expresiunea *l'eaū mătul' iū* « iau sărut » (pentru sensuri apropiate, cf. Per. P a p a h a g i, *Din literatura poporană a Aromânilor*, 123 și I. D a l a m e t r a, *Dicționar macedoromân*, 136). Cuvântul *mătul' iū* pare a fi un derivat de la μάτι « oeil » (cf. ar. *săcūl' iū* și gr. σακκοῦλι, σακκί « sac » etc.).

β) Originalul începe cu patru versuri pe cari nu le-am dat aci în traducere, întru cât ele formează un motiv independent de cuprinsul celor patru versuri date aci în traducere.

IX DE BĂTRÂNI

Passow, t. 567, p. 427

Bătrâneasca mângâiere,
Ca spanacul fiert în apă;
Iară jocul de bătrâni

E ca găunoase nuci.
 5 Tinereasca ciomăgeală —
 Numai răs și bucurii.

α) Imaginea caracterizării jocului de bătrâni (v. 3—4) ne amintește imaginea cu mult mai plastică și mai poetică a unei strigături de origine moldovenească, din ale cărei variante reproducem următoarea:

Foaie verde, lemn de tei,
 Unde-i jocul de flăcăi
 Parcă-i staniște de miei;
 Unde-i jocul de moșnegi
 Parcă-i turmă de berbeci;
 Unde-i jocul cel de fete
 Parcă-i staniște de iede;
 Dar unde-i jocul de babe
 Parcă-i turma cea de capre.

(Tache Papahagi, *Folklor român comparat* (curs), 59 sau *Flori din lirica populară*, 69).

β) Caracterizarea din primele două versuri circulă în folklorul grec și sub formă de proverb: Τῶν γερόντων τὰ κανάκια πίκραις εἶναι καὶ φαρμάκια (= Mângâierile bătrânilor sunt amărăciuni și veninuri), Π. Ἄρβα ν τ ι ν ο ὦ, Παροιμιαστήριον ἢ συλλογὴ παροιμιῶν ἐν χρήσει οὐσῶν παρὰ τοῖς Ἑπειρώταις, 1863, n-rul 1443.

În dacoromână, afară de sensul lui propriu, cuvântul *spanac* (σπανάκι), în anumite răspunsuri sau caracterizări, are o semnificație pejorativă, arătând ceva fără valoare: (*e un*) *spanac* = «(e un) nimica», fără tărie. Ca și originea cuvântului însuși, și acest sens figurat se oglindește clar în expresiuni grecești corespunzătoare celei din versul al doilea.

γ) Textul original grecesc mai cuprinde încă patru versuri cari, ca și în textul precedent, prin conținutul lor, formează alt motiv — fapt pentru care nu au fost traduse.

X

DISTIH EROTIC

Passow, d. 95, p. 492

Din toată mândra a ta față
 Eu ochii plac: ei oglindesc
 Luceafărul de dimineață
 Și luna naltului ceresc.

Fără a fi identică în toate elementele ei componente, imaginea din acest distih apare și în poezia populară albaneză. Iată-o — în ortografia folosită de Giuseppe Schirò, *Rapsodie albanesi*, 130:

Bie për pajë kjeł e dëit,
Kjeł e dëit ċë kaa te siit
(Aduce de zestre cerul și marea,
Cerul și marea ce are în ochi).

XI

DISTIHI DE CONTRASTE

Passow, d. 768, p. 556

Mă frig, deși calc neaua. Mi-i frig, deși calc focul.
În gheață încălzescu-mă și mă usuc în ploaie.

α) Distihurile constituie o caracteristică remarcabilă pentru literatura populară greacă. Nu lipsesc nici din literatura populară italiană, din care reproducem aci următoarele versuri, în care se oglindește ceva din contrastul acestui distih grecesc:

Un giorno andai per pigliar l'acqua al mare
E lo trovai ch' era fiamma e foco:
Fortuna m'è contraria in ogni loco.
Andai per foco a 'na fornace ardente,
Tutto lo foco ghiaccio ritrova...

D' A n c o n a, *La poesia popolare italiana*, 1906, 393.

β) În esența lor, aceste distihuri — în cari se concentrează o idee și la cari se recurge, ca la un proverb, fie pentru ilustrarea unui sentiment, unei situații etc., fie pentru alinarea unui gând — nu sunt străine poeziei populare române. Frânturi lirice cum e aceasta:

Sus pe plaiul muntelui
Merge dorul mândrului:
Drumul plaiului se găță,
Al mândrului niciodată

nu e decât tot un distih în patru versuri scurte.

Notă. — Distihul apare și în Orientul mai îndepărtat. « *Le Miçrâ**, littéralement: *hémistiche*, est un distique non rimé qui exprime une idée, un sentiment et forme un poème complet à lui seul » — James Darmesteter, *Chants populaires des Afghans*, Paris, 1880—1890, p. 226.

XII

MĂRUL VESTEJIT

Politis, t. 127, p. 178

- Venit-au ape mari și 'nnecară o grădină;
 Toți arborii-i udară, toți merii, chiparoșii.
 Un singur măr rămâne făr' de niciun folos
 Și 'ncet se ofilește, la frunze 'ngălbenește.
- 5 Un alt măr din grădină apucă de-l întrebă:
 — « De ce te uști, vecine? De ce îngălbenești?
 Ți-s grele, oare, merele, sau-ți lipsește apa? »
 — « Nici merele nu-s grele, nici apa nu-mi lipsește,
 Și, uite, nici o creangă nu cred să fie ruptă;
- 10 Dar un flăcău și-o blondă se sărutau sub mine:
 Pe-a mele crengi jurară ca să nu se despartă.
 S'au despărțit acuma, iar eu mă veștejesc ».

α) Trecând peste animismul ce se reliefează din acest cântec, ne oprim asupra ultimelor versuri. Arborele — ca și floarea sau iarba — apare participând efectiv la sentimentele erotice ale omului. Aceasta e o constatare veche și generală — cf. Plinius, *Historia naturalis*, XLI, XCI; D a r e m b e r g e t S a g l i o, *Dictionnaire des antiquités grecques et romaines* sub *Arbores sacrae* etc. — și ea e strâns legată de cultul arborilor care e tot atât de general și vechiu — cf. Paul Sébillot: *Notes sur le culte des arbres* (în *Revue des traditions populaires*, XIV, 449—459), sau *Traditions et superstitions de la Haute-Bretagne*, I (1882), 58—64, sau *Le paganisme contemporain chez les peuples cėlto-latins*, 1908, 6; Félix Chapisseau, *Le folk-lore de la Beauce et du Perche*, I, 95—98; Raffaele Corso: *Reviviscenze — studi di tradizioni popolari italiane*, 115—124 (*Perchè l'uomo si sposa ad una pianta*) sau *Patti d'amore e pegni di promessa*, 1924, 36 și 59; Gaetano Gallo di Carlo în *Il folklore italiano*, I (1925), 380—385; Raf. Corso în *Il folklore italiano*, VI, 146—149 etc. Jurământul sub un arbore e considerat sfânt: « Tout serment fait sur le chêne était sacré comme s'il eût été prêté aux pieds des autels », *Revue des trad. pop.*, XIV, 81, iar în centrul Africei: « En Europe, certains arbres étaient anciennement reconnus comme cour de justice... — ordinairement on choisissait un chêne. La même idée existe parmi les races qui habitent le Congo », *ibid.*, IV, 22.

β) Această credință apare și în folklorul român. Iată-o identică cu conținutul ultimelor trei versuri din textul grecesc:

Bade, de dragostea noastră
O 'nflorit doi pomi în coastă:
O 'nflorit și s'o uscat,
C'o gândit că ne-am lăsat.

Alexandru Țiplea, *Poezii populare din Maramureș*, 471

(cf. variante din Transilvania și Bănat în amintitul curs *Folklor român comparat*, 163—164 sau în *Flori din lirica populară*, 43—44).

Pentru cel italian, reproducem următorul cântec:

Dove spasegi tu, l'erba vi nase,
La primavera tuta vi fiorise;
Fiorise d'ogni erba e d'ogni fiore.
Belo, tu ami d'uno vero amore.

Il folklore italiano, I (1925), 293

cântec care e identic și la A. l. D'Ancona, *La poesia popolare italiana*, 1906, 320 (cu variante la pp. 200—201).

Sau:

Fiorisce l'erba, le rose e le spine:
Di do' passate voi la terra ride.
Fiorisce l'erba, le spine e le rose:
Di do' passate voi la terra gode,
La terra gode e sopra ci fa il grano...

Tommaso, I, 392—393 (t. 17).

În aceeași credință se încadrează și următorul tablou plastic, de o naturalețe și simplitate sublime, dintr'o poezie populară din Mehedinți, în care e vorba de doi îndrăgostiți:

Și fugiră, cât fugiră,
Pân' la fântâna făr' apă:
Fântâna dacă-i văzu
Mai multă apă făcu.
Și fugiră cât fugiră,
Pân' la câmpul fără iarbă:
Câmpul dacă îi văzu
Mai multă iarbă făcu.
Și fugiră cât fugiră
Pân' la mărul fără mere:
Mărul dacă îi văzu
Mai multe mere făcu.

Materialuri folkloristice, 1253.

cf., aci, t. XXXIIIes. V. și P. Ispirescu, *Basmele Românilor*, 1943, p. 33 etc¹.

¹ După Tchoubinsky (*Travaux de la mission ethnographique et statistique dans le Sud-Ouest de la Russie*, V, 1874), Alfred Jeanroy dă în traducere în a sa *Les origines de la poésie lyrique en France...*, 1925, 458 următorul text:

Le lancier aimait la jeune fille et maintenant il l'abandonne. Pourquoi? il ne le sait guère. — « Il s'en va, mon ami, il s'en va dans une autre ville et je reste seulette.

γ) In legătură cu cultul arborilor, în special cu sus-amintitul studiu al lui R a f. C o r s o (*Perché l'uomo si sposa ad una pianta*), din versurile ce urmează nu reiese nimic precis dacă e vorba de o căsătorie sub un stejar sau de vreo înmormântare:

Taci, puiule, nu ofta,
Că maica ne-o mărita
La stejar, la rădăcină,
La punte și la fântână —
Dorul meu mi se alină.

Materialuri folkloristice, 1312.

Cel puțin tot atât de vagi rămân și textele de poezie populară (aromân și dacoromâne) pe cari le-am reprodus în cursul *Aromânii — grai, folklor, etnografie, 1932, 48—49.*

·δ) Variantă la M i h a i l i d i s, 106—107.

XIII

MÂDRULUI INSTRĂINAT

Passow, t. 336, p. 247

Instrăinate bade, tu mândre întristat,
De mult străinătatea te bucură pe tine,
Iar eu, 'mbrăcată 'n negru, te plâng și te bocesc.
Ce să-ți trimit, străine? Cu ce să te 'nsoțesc?
5) Aúă tãmâioasă? Dar ea se stafidește.
Trimite-aș în batistă măcar a mele lacrimi;
Dar ele-s arzătoare și ard batista fină.
Ce să ți trimit, străine? Cu ce să te 'nsoțesc?

α) Instrăinarea e sau poate fi ceva comun pentru orice om și orice popor, dar aspectele și fondul, deci și gama cântării ei variază. Instrăinarea e cunoscută și de poporul dacoromân, în a cărui creațiune lirică ea ocupă un loc distinct; dar, în general, pentru Dacoromân, instrăinarea nu e plecarea cuiva, din sânul familiei sale, în altă țară și cu atât mai puțin peste țări și mări, ci, mai totdeauna, în cuprins de țară românească. Instrăinarea peste țări și mări — determinată în special de neîndestulătoare stări economice — au cunoscut-o, ca și Italienii, cele trei popoare mai vechi din Peninsula balcanică și anume Grecii, Albanezii și Aromânii. Exceptând America, țara europeană spre care s'au îndreptat foarte mulți a fost *Vlahia* (România), numită în poezia popu-

Et j'irai dans les champs, je déracinerais un buisson d'obier et je planterais le buisson sur ma fenêtre: — Pousse, fleuris, mon obier! ne te flétris pas ». Mais le buisson se penche et dépérit. Autrefois la belle vivait; elle languit à présent!

lară greacă și Μπουγγδανιά, pe care greșit o socotește Passow (p. 646) că ar fi «Hersegovina» — cf. aci, p. 18.

β) Poezia populară aromână — extrem de redusă și anemică față de cea dacoromână — e în bună parte profund, dacă nu și total impregnată de cea greacă. După cum am mai menționat aci (v. p. 21 α), decalcul folkloric e bogat și variat. Cântecul aromân pe care l-am reprodus în cursul *Folklor român comparat*, 182 din *Antologie aromânească*, 45—46 e aproape total identic cu textul grec de care ne ocupăm aci, nelipsind nici imaginea cu lacrimile în batistă, pentru care cf. și Politis, 222 (168^b), ca și 'Ηπειρωτικά χρονικά, II, 310 (7⁷).

γ) În dorința ca, în traducerea în versuri albe, să nu mă îndepărtez mai de loc de original, am întâmpinat și greutăți. Vrând să înlătur sau măcar să ocolesc aceste greutăți — între cari, și salvarea ritmului —, am recurs și aci la vechiul cuvânt daco-român (curent și azi în aromână) *aiă* «struguri» (versul 5), care, după cum se știe, e lat. *uva*.

XIV

INSTRĂINATULUI

Passow, t. 338, p. 248

Tu mare, mare-amară, o, de te-ai face dulce!
 Pe mândrul ce trimis-am să nu mi-l amărăști.
 Blestem pe toți dulgherii ce construiesc corăbii
 Ce duc și 'nstrăinează frumoșii noștri tineri.
 5 O cerule, ascultă: nu mai ploua de-acuma,
 Căci iarba voiu stropi-o cu ochișorii mej.
 Plecat-ai, scumpe vultur, și scosu-ți-am eu cântec.
 Iacintul meu de aur, tu, nestemată floare,
 Plecat-ai și lăsat-ai o cupă de venin,
 10 Să beau, să gust întruna până ce te'i întoarce.
 Plecat-ai, vultur de-aur. Dar, vezi să nu mă uiți,
 Să nu iubești pe alta colo, 'n străinătate.

α) Și aci, imaginea din versurile 5—6 apare în poezia populară aromână *Blăstemul a xanilor* (Blestemul străinătăței) din *Antologie aromânească*, 44—45, ale cărei versuri sunt trohaice. Iată-o:

Mutrea (privește) 'n sus, mutrea 'nghios,
 Ia mutrea tu câmpul vearde:
 'Nă-arouă minută 'și-deade:
 S' nu dzîi că-i di Dumnidzău,
 Că-i di dorlu mari-a n'eu.

β) Versul 7: «scosu-ți-am eu cântec» (σοῦβγαλα, τραγοῦδι) interesează creațiunea poetică populară (pentru care cf. ce am dat în *Grai și suflet*, II, 263—309). V. aci, p. 26 β.

XV

IN STRĂINĂTATE

Passow, t. 324, p. 240

- Vezi muntele acela, de ica și decindea?
 Intre-acești munți se află doi frați înmormântați,
 Și 'ntr-ale lor morminte i-o viță răsădită
 Ce face albiu struguri și vinul tāmaios:
 5 Se taie cine-i rumpe, cine-i māmāncă moare
 Și cine-i duce-acasă copii că nu mai face.
 De-ar fi māmcat și mama mea, ca să nu mă nască!
 Că m'a nāscut, la ce bun? Ce vrea dacā mă are?
 Eu umblu numai noaptea și dorm lāngā obloane.
 10 Strāine-mi spalā rufe, cārpescu-mā strāine.
 Le spalā-odată, două ori, apoi le azvārlā:
 «Ia-ți hainele, strāine, ia-ți și-ale tale rufe,
 Cāci apă-aci nu este, nici albiile nu 'ncap».
 Din lacrimi eu fac apă și albie din palmā,
 15 Spre-a le usca fac soare din caldul meu suflat.

α) Ceva din acest text dā și Marcellus, 153 și 193, iar o varianță a primelor opt versuri e în 'Ηπειρωτικὰ χροινικά, II, 308. Pentru ultimele două versuri, cf. aceeași imagine la Faurel, II, 252, ca și la Passow, 246 (334⁷) — v., aci, textul ce urmează.

β) Versul 9: prin «obloane» am tradus προβολαῖς — după Π. Ἰ. Ἀρβαντινοῦ 'Ηπειρωτικὸν γλωσσάριον, 1909, 78 (προβολές, ἦ).

XVI

STRĂINUL

Passow, t. 334, p. 246

- «Strāine, nu-i curată batista ta. De ce?»
 — «Strāinătatea, māmdră, doar ea este de vină».
 — «Strāine, dā-mi-o, dā-mi-o, o dā-mi-o să ți-o spāl».

- « Aici nu este apă și nici săpun se vinde.
 5 O, las-o, fată, las-o, să fie și murdară ».
 — « Străine, dă-mi-o, dă-mi-o, ca marmora s'o fac.
 Din lacrimi eu fac apă, saliva-mi e săpun,
 Iar sânii mi-i fac marmură ca să ți-o nălbesc;
 Să nu ți-o vadă mama, ți-o vede-apoi și sora,
 10 Și plâng și zic c' aicea, orice străin ce vine
 Indură și o duce, ca un orfan, din greu ».

α) In acest text, impresionant și prin concentrarea maximă a sentimentelor cuprinse în el, imaginea din textul precedent aduce în versul 8 încă un element etnografic: pentru spălatul rufelor la ape curgătoare, se recurge la câte o piatră rotundă și netedă, peste care rufa să se poată freca și chiar bate cu maiul, spre a o înălbi sau curăți.

β) Cu privire la *batistă* (versul 1), cf. p. 21 β. — Amintim, însă, că există și obiceiul ca o batistă să se pună și în mâna tinerilor morți.

Notă. — Această poezie apare și la André Mazon, *Documents, contes et chansons slaves de l'Albanie du sud*, 1936, 367—368 (t. 113).

XVII

B L E S T E M U L

Passow, t. 453, pp. 333—334 (cf. și t. 335, p. 246)

- Sub bolta cea cu stele, cu luna albă plină,
 Ședea plângând o fată, cu ochii ei spre cer:
 „Tu lună lucitoare, ce 'nconjuri lumea toată
 Și înălțimi cutreeri văzând ce-i jos, la noi,
 5 N'ei fi văzut tu, oare, pe mândru-mi nicăiri?
 El care-mi spunea 'ntruna că nu m'a părăsi
 Și m'a uitat acuma ca-o trestie prin câmpi?
 In ce palate șeade și 'n ce colibe bea?
 Ai cui ochi îl alintă, când ai mei plâng amarnic?
 10 A cui buze-l sărută, când ale mele crapă?
 A cui inimă-l mângâie, iar a mea se rumpe?
 A cui mânuță-l mește, când tremură a mea
 Cum tremură frunzuța când vânturile-o bat?
 Să-l blestem vreau și, totuși, mi-i milă și nu pot,

15. Că-i' scump mămânei sale și-i singurul al meu.
 Pe-un chiparos să urce și-apoi de sus să cadă,
 Ca sticla să se spargă, topească-se ca ceara,
 Cinci medici să-l grijească și doi să-i stea alături,
 Iar eu, trecând pe-acolo, binețe să le dau:
 20 — « Ce bine faceți, medici! » — « Ce bună e străina! »
 — « Rog, strângeți pansamentul, dublați medicamentul:
 De mi-l scăpați cu vieață eu sclavă vă voi fi »“.

α) Fără a ne opri asupra delicateței de bun simț din versul 15 — în care amintește întâi mama iubitului ei și apoi se amintește pe ea însăși — și nici asupra remarcabilei lupte de sentimente în cari se sbate fata și cari culminează în ultimele trei versuri, vom da oarecari note în strânsă legătură cu apelul către lună, care, în cadrul în care apare ea aci, ne duce cu gândul la ceea ce Eminescu descrie la începutul primei satire.

La Aromâni:

Tine, lună nyilicioasă (=strălucitoare),
 Ți-ești analtă ș' dipărtoasă,
 Di-ț vedz oamin'î, di-ț vedz lume,
 Nu-n'î vidzuși gionile-a n'eū?

Antologie aromânească, 30 (sau *Per. P a p a h a g i, Din lit. pop. a Aromânilor*, 895).

La Dacoromâni:

— Hei lună în doi fuștei,
 N'ai văzut drăguții mei?
 — Ba, eu, zău, că i-am văzut
 În fundul pământului,
 La granița Turcului.

1000 doine, strigături și chiuituri, 1923, 34;

sau:

— De-ai fi, lună, vorbitoare,
 Pe cum ești de mergătoare,
 Eu, lună, te-aș întreba:
 N'ai văzut pe bădița?
 — Chiar să ți-l fi fost văzut,
 Nu ți l'aș fi cunoscut...

Horia Teculescu, *Pe Mureș și pe Târnavă*, 1929, 142—143.

Vezi, mai cu seamă, varianta sibiană din *Calendarul pentru popor al Asociațiunei, pe anul 1929*, p. 188 (reprodusă și în cursul meu *Aromânii...*, 47).

Sau:

— Și iar verde viorea,
Eu, lună, te-aș întreba:
Văzutu-mi-ai pe neica?
— Eu pe neica l-oi fi văzut,
Dar eu nu l-am cunoscut...

George C. Aman, *Folklor din comuna Valea-Danului, jud. Argeș*, 1929—1930, p. 33 (manuscris).

La Sârbi:

— O lune, mon voyageur nocturne,
Toi qui passes au-dessus des villages et des cités,
As-tu vu mon orpheline?
Est-elle nue, ou a-t-elle des habits?...

D Ser, 237.

Faptul că acest apel e adresat lunii e explicabil: luna e astrul nopții, iar noaptea cu lună — spre deosebire de zi care e a lucrului — e timpul mai indicat pentru anumite petreceri, precum și pentru tot ce aparține magiei în general.

Pentru folklorul portughez e relevat un text în care un apel similar e adresat soarelui și care, prin conținutul lui, ne duce direct în magie erotică. Iată-l:

En Portugal, le soleil est invoqué par les amantes délaissées qui gravissent une hauteur, et, dès qu'il se lève, lui disent avec foi: « Dieu te sauve, soleil sacré, œil de mon Seigneur Jésus-Christ! Dans les terres que tu va visiter, regarde mon X...; aussitôt que tu l'auras vu et qu'il t'aura vu, qu'il ne puisse ni manger, ni boire, ni dormir, ni reposer, ni se mettre à table, ni parler avec personne avant qu'il ne soit venu où je suis ». — Paul Sébillot, *Le paganisme contemporain chez les peuples celto-latins*, 259.

— text al cărui conținut e comun tuturor popoarelor, inclusiv Latinilor (pentru cari cf. și Dr. Ernst Diehl, *Vulgärlateinische Inschriften*, n-rul 863 etc). Iată, bunăoară, un text din literatura indochineză:

Lune que, tout le long de la nuit,
Je n'ai cessé de contempler,
Je suis épuisé de fatigue;
Ne daigneras-tu donc pas
Me répandre et me regarder?

P. Lefèvre-Pontalis, *Chansons et fêtes de Laos*, 1896, 41.

β) Versul 12: *mește* « cinstește, ofere (o băutură sau altceva) ». Cu vântul, cu acest sens, e curent în aromână. Pentru dacoromână, el e dat în dicționarele de specialitate (Tiktin, Candrea-Densușianu etc.). Pentru Transilvania, iată o nementionată atestare din Alexiu Viciu, *Colinde din Ardeal*, 1914, 109 (I¹⁰⁻¹³):

Vin pe masă cin' le *mește*?
Mește muma lui Ion.
Mește-le, grăește-le:
— Beți, boieri, și lăcuiți...

Viciu, în notă ca și la glosar, traduce cuvântul *meșce* prin « (a)mestecă », influențat fiind de sensul lat. *miscere*, cuvântul românesc fiind, de fapt, o relicvă lexicală. Dar contextul, și mai cu seamă ultimul vers, arată clar că sensul e identic cu cel din aromână, adică « a oferi, a cinsti », — exact ca și în limba italiană: *mescere il vino*.

XVIII

INSTRĂINATUL BLESTEMAT DE MAMA LUI

Politis, t. 165, pp. 219—221

- Pe-ai lor feciori mumânile-i binecuvântează.
 Și-o mamă, o rea mamă pe fiul ei blestemă.
 — „ Alungă-mă, o mamă, cu lemne și cu pietre,
 Pe mine cadă răul și-a lumii grea rușine,
 5 Să-mi tot micesc eu ochii, să fug din fața ta,
 Să fug cu păsărelele și cu rândunele:
 S'or 'ntoarce rândunelele, eu să nu mă 'ntorn.
 Vor trece ani la mijloc și n'ai să mă mai vezi.
 Sosi-vor sărbătorile, săptămâna mare,
 10 T'ei duce la biserică cu inima arsă;
 Vedea-vei tineri, tinere și destui voinici;
 T'ei 'ntoarce într'o parte, t'ei 'ntoarce și într'alta
 Și vei vedea gol locu-mi, pe altu 'n strana mea;
 Avea-vei sete 'n suflet și buzele în friguri;
 15 Păinjeni-s'or ochi-ți privind mereu spre drumuri;
 Usca-se-va și limba-ți tot întrebând de mine:
 — « Voi călători în lume, voi trecători ce treceți,
 Nu ați văzut odoru-mi, unicul meu copil? »
 — « Nefericită mamă, chiar dacă l-am văzut,
 20 De unde să-l cunoaștem? Ian spune a lui semne ».
 — « Inalt la stat, subțire, cum e un chiparos;
 Doi munți sunt ai lui umeri, iar capul — o cetate;
 Un mandarin tufos părea părul lui cel negru »
 — « Alaltăieri-l văzurăm, culcat jos, pe nisip,
 25 Având brădișul plapomă, cearceaf — spuma mării,
 Iar scoicile de mare le-avea drept căpătâi.
 Tot ciuguleau din trupu-i mai multe pasări negre,
 Iar alte pasări, albe, îi tot dădeau târcoale.
 Și-o bună păsărică, cu-aripi ca de argint,

- 30 Ca om în plină fire-tot lăcrima bocindu-l:
 » Străine, unde-i mama-ți și unde-i a ta mândră
 Să-ți plângă tinerețea, să-ți pregătească trupul? «
 Iar el atunci răspunse cu buzele lui fripte:
 » Mănâncă și tu, dragă, din umerii mei tari,
 35 Din iuțile-mi picioare, din harnicele-mi mâni;
 Mănâncă, păsărică; din tinerețea mea
 Și din a mea vigoare; mănâncă și din limbă,
 Ce când cânta părea că e o privighetoare,
 Iar pasările toate o imitau în cântec «.
 40 » Nu vreau din tinerețe-ți sau din puterea ta,
 Și nici din limba-ți dulce, ca o privighetoare,
 Ce pasările toate o imitau cântând.
 Eu sunt din partea locului, o vecină-a ta «.
 » De ești de unde eu mi-s, vecină chiar cu mine,
 45 Coboară-a tale aripi să scriu vreo trei cuvinte:
 Unul să-l duci la mama, iar altul sorei mele,
 Al treilea, amarul, să-l duci doritei mele:
 Ca să-l citească mama, să plângă a mea soră;
 Ca să-l citească sora, să plângă-a mea dorită;
 50 Dorita-mi să-l citească, să plângă lumea toată « ».

α) Drept variante mai mici, mai reduse ale acestui cântec — a cărui atmosferă de nebărbătească melancolie contrastează cu sănătatea și robustețea cam pururi ofensivă a Grecilor, Albanezilor și Aromânilor, — cf. Passow, 125—126 (t. 166); Marcellus, 191; Mihailides, 216—217; Passow, 253 (t. 347).

β) Ceva din partea finală a acestui cântec se oglindește tot în partea finală a textului LXXIV din Per. P a p a h a ğ i, *Din lit. pop. a Aromânilor*, 854 (v. și *Antologie aromânească*, 24; *ibid.*, 61—63: *Blăstemlu di mumă*).

XIX

DORINȚA CELUI UCIS

Politis, t. 42, p. 48

Feciori de prin Moreea și voi din Rumelia,
 Pe pânea ce-o mâncarăm jur, pe-a noastră frăție,
 Prin locul meu veți trece, prin ale mele locuri:

- Să nu intrați, în satu-mi, cu soare sau cu lună;
 5 Să nu descărcați arme și nice să cântați,
 Să nu v'audă mama și sora mea duioasă.
 De-o fi ca să vă 'ntrebe, întâi voi să nu spuneți.
 De-or întreba-vă iarăși, a doua, - a treia oară,
 Nu spuneți cum ucis fui, să nu le amărîți,
 10 Ci spuneți că 'nsuratu-m'am ici, în ceste locuri,
 Că piatra mi-este soacră, soție mi-e pământul,
 Iar cele pietricele — surori și verișoare.

α) Exceptând numirile topice, întregul conținut al acestei poezii e cuprins în textele 3, 4 și 5 din Per. Papa hagi, *Din lit. pop. a Aromânilor*, 887-888 — pentru textul 3, cf. și Per. Papa hagi, *Poezia înstrăinării la Aromâni*, 1912, 29 (extras din *Vieața nouă*, VIII, 107 și urm.). Avem a face cu o concordanță dintre acele asupra cărora pronunțarea devine delicată nu numai pentru considerațiuni acum cunoscute, ci și pentru motivul că e general omenesc sentimentul acela ca un muribund să-și exprime dorința ca moartea lui să fie comunicată celor ai lui, de acasă, fie diluat fie alegoric. În această ultimă privință, iată trei exemple.

Intr'o baladă făgărășeană, o fată română, amăgită și devenită soție de Țigan corturar, se roagă de porumbei și turturele ca să se ducă la mama ei și

Cu ocol să-i spuneți,
 Suflet să nu-i rupeți

Materialuri folklorice, 1080¹⁰⁸

întreaga ei dorință.

În poezia populară franceză: un soldat, înainte de a-și da sufletul într'o campanie în țară străină, zice camarazilor săi:

Soldats de mon pays,
 N' le dit's pas à ma mère,
 Mais dites lui plutôt
 Que je suis à Breslau,
 Pris par les Polonais, —
 Qu' ell' n' me reverra jamais !...

Max Buchon, *Chants populaires de la Franche-comté*, 1878, 158.

Intr'un inegalabil cadru impresionant, aceeași stare sufletească ne o prezintă poezia populară dacoromână în *Miorița*.

β) Versul 2: jurământul $\mu\lambda\ \tau\omicron\ \psi\omega\mu\acute{\iota}$ (cf., de ex., și Στίλπωνος Π. Κυριακίδου, *Ἑλληνική λαογραφία*, 1922, 126) e curent în aromână: *pri pâne* «(jur) pe pâne»; în albaneză: *për bucă*.

XX

FIICA MOARTĂ

Passow, t. 374, p. 265

— « O fata mea, decis-ai să pleci în ceea lume,
 Unde cocoș nu cântă, găină nu se-aude.
 Acolo nu e apă, nici iarbă nu răsare.
 Nu mânci când ți-este foame, nu beai când ți e sete,
 5 Și nici de somn te saturi atunci când ți e somn.
 Rămâi, fată, acasă, rămâi cu-ai tăi părniți ».
 -- « O, nu se poate, tată și tu iubită mamă:
 Aseară măritatu-m'ım, ieri, târziu, spre seară:
 Bărbat îmi e infernul, iar piatra mi-este soacră ».

Exceptând imaginea finală pe care am văzut-o și în textul precedent, cât de străveche trebuie să fie apariția cocoșului din versul 2 în legătură cu moartea — pentru care cf. și Marcellus, 195 —, aceasta cred că ne-o dovedește existența aceluiași motiv și în descântecelor dacoromâne. Iată cuvinte ce se adresează boalei pentru îndepărtarea ei:

T'e-al'ege
 Și t'e cul'ege
 Și t'e du un'e cocoș n'egru nu cântă,
 Un'e vacă n'eagră nu rage....

T. P a p a h a ğ i, *Graiul și folklorul Maramureșului*, 131.

Pentru folklorul respectiv aromân, cf. *ibid.*, p. XLII, unde am reprodus un text din revista *Lumina*, IV (1906), 344.

XXI

FLOAREA ȘI AURORA

Passow, t. 396, pp. 279—281

Unde-o fi Aurora ?
 Seara se apropie.
 Negrul întunerec
 Pământul apasă.
 5 Ea se duce unde-i
 Chiparos înalt,
 Lângă o fântână.

- Nu e nici acolo.
La-arie, la vie,
10 Pe drum ea se uită
Și în urmă strigă:
« Dulce Auroră,
Auroră » 'ntruna
Se-auzi din piept.
15 Și ea îmi răspunse,
Dar cu-o altă voce,
Cum i-a Aurorei.
Floarea se gândi,
Iute se grăbi
20 Să plece s'o afle.
Caută turburată,
Ca un porumbel,
Să-și afle păreche
Și nu are pace.
25 Fuge și aleargă,
Cată 'n toate părți
Și, fără să strige
Nu rămâne-o clipă.
O vede cum vine
30 Pe cale și strigă:
« Floarea-ți, Auroră,
Mult se 'nspăimântă ».
Acestea zicându-i,
Lângă ea că trece.
35 Aurora tace,
Nimic nu-i vorbește.
Roșu căpătâiu
Dedesupt îi pune;
Un pat — patul morței,
40 Ingust și micuț;
Cunună de moarte
Imprejurul părului.
Și-acum încă-i este
Fața-i prea frumoasă.
45 Ingerul, se pare,

Care ia cuvântul,
 Cu un sărut dulce
 Sufletu-i luă.
 Oare, cum să intre
 50 In negrul pământ,
 Când ea are încă
 Surâsul pe buze?
 Ea nu este moartă.
 Ian priviți-i fața:
 55 Doarme, doarmé, doarme
 Intr'un somn adânc.
 Iată,-i ia cu mâna
 Muta ei cunună:
 O pune și-o scoate
 60 De pe capul ei.
 Aurora doarme —
 Cesta-i adevărul.
 Oare, plângi tu, mamă,
 Pentrucă plâng eu?
 65 Iată-a ei cunună.
 Nu întoarce capul
 In cealaltă parte.
 Nu închide ochii.
 Ii las la părinți (?)
 70 Insă, dacă-Aurora
 Va întârzia
 Să se redeștepte,
 Mie să mi-o spui.

α) Bocetul e interesant, dar e confuz. Fondul lui aparține unei lumi mitologice. L-am tradus, întru cât el nu pare a fi străin de un anumit bocet dacoromân, înfloritor în special în sud-vestul României (Gorj, Huniedoara, Bănat) și anume de bocetul cunoscut sub numele de *Strigarea zorilor*, pentru care cf. Simeone Mangiucă, *Căldariu iulian, gregorian și poporul român...*, pe anul 1883, Biserica-albă, 1882, 129—130 (v. și tot al lui *Căldariu...* pe anul 1882, Brașov, 1881, 121—134: *Petrecerea mortului*).

Cu privire la neclaritatea fondului: γόνατα din versul 69 (Σ' τ' ἀφίνω στὰ γόνατα) ar putea însemna și «genuchi» — sens pentru care cf., între altele, și V. Bogrea, *O problemă semantică în Dacoromania*, II, 664.—665.

β) Versul 42: Τριγύρου στήν κόμη. Circulația cuvântului *κόμη* cu sensul de «chevelure de l'homme» vine să confirme ce am dat în *Grai și suflet*, IV (1929), 92: în limba română, *coamă* și-a pierdut sensul de «chevelure de l'homme» care a continuat să fie reprezentat prin cuvintele *coadă-coade* și *plete*, în timp ce *coamă* a rămas cu sensurile de «criniere; faîte».

γ) Versul 26: *în toate părți*. Din considerațiuni mai mult de ritm, în aceste traduceri am recurs în câteva rânduri la particularități de limbă veche sau dialectale. Așa e și cu această construcție sintactică logică, deci normală, întru cât adj. *toate* e un nehotărît și e echivalent cu «orice»: *în toate părți* = «în orice părți» (*în toate zile*, Diaconul Coresi, *Carte cu învățătură*, I (1914), 46²³, 69³⁹, 484²⁸, 505²; Dosofteiu, *Psaltirea în versuri*, 1887, 27¹, 102³⁶; tot la Dosofteiu: *de toate părți* 269⁸¹, *prin toate ceriuri* 27², *de prin toate laturi* 109²⁴, *din toate păcate* 260¹¹², *în toate laturi* 271²⁸ etc.; cf.: *de îmbe părți*, Miron Costin, 319 (ed. Kogălniceanu, 1872, I), *în îmbe părți*, Nicolae Costin, 424 (*ibid.*) și *de îmbe părți*, *ibid.*, 470; *în toate dzile*, T. Papahagi, *Graiul și folklorul Maramureșului*, § 75; *în toate părți*, N. Păsculescu, *Literatură populară românească*, 199²⁸⁷, 236²²⁹, 278⁴²; *în toate vere*, *Materialuri folkloristice*, 371; *In trecute zile*, Dum. Z. Furnică, *Documente privitoare la comerțul românesc*, 1931, 150 și 166; *de toate dări*, L. T. Boga, *Documente basarabene*, XI (1930), 23 etc.). — De altfel, această particularitate sintactică e cunoscută și în restul domeniului romanic. Iată câteva exemple din *La Chanson de Roland* (ed. G. Bertoni), 1935: *De tutes parz* 1378, *De tutes parz* 1511, 2065 (*tutes teres* 394) etc.

XXII

PĂSTORIȚA

Passow, t. 376, p. 265

- «Pe muntele acela,
 Cu creștetul în nori
 Și ceață pe la poale,
 Colo-i iarba uitării:
 5 Cum o mănâncă oile,
 Cum uită de-ai lor miei.
 O, du-te și tu mamă,
 Ca să mă poți uita».
 — «Să tot mănânc oricâtă,
 10 Eu nu te pot uita».

E interesant acest cânticel, care, la *Marcellus* '204, apare sub titlul de « La valaque mourante », înțelegându-se prin « valaque » o păstoriță — cf. aci, p. 10.

El e cunoscut și poeziei populare aromâne. Iată-l în transpunere dacoromână:

Sus, la munte, e o cruce; — tocmai sub cruce, o floare, — o floare, o minune: — este iarba de uitare. — Care oaie se duce și paște — mielul ei și-l uită. — Se duc îndurerate și o mirolesc — și de iubiți își uită. — O mirosii și eu, biata, — și tot nu-mi trece iubirea; — nu-mi trece iubirea ce am — pentru un flăcău păstor. — Per. P a p a h a ğ i, *Din lit. pop. a Aromânilor*, 829—830 (reprodusă identic și la pag. 932—933).

Acest cânticel a servit ca izvor de inspirație poeților aromâni Nuși Tulliu și Marcu Beza: pentru primul, v. *Biblioteca națională a Aromânilor*, I (N. Tulliu, *Poezii*), 72—74 (*Lilicea a vrearil' ei*); pentru al doilea, v. *Calendar armănescu « Graiu bun »*, 1909, 109 (*Cântic*, « motiv din popor »).

Fără a ști după care culegere și variantă, el apare tradus și în *Achille Millien*, *Chants populaires de la Grèce, de la Serbie et du Monténégro*, 1891, 76—77 sub titlul *L'herbe d'oubli*, precum și în *Revue des traditions populaires*, XI, 295, sub același titlu, care e identic cu *iarba di-agârșcare* « iarba de uitare » din aromână. De altfel, în folklorul francez, *l'herbe d'oubli* joacă același rol ca și în cel aromân etc. — cf. *Paul Sébillot*, *Traditions et superstitions de la Haute-Bretagne*, II (1882), 326; *L. F. Sauvé*, *Le folk-lore des Hautes-Vosges*, 318 etc.

XXIII

« V L A H U L A »

Politis, t. 46, p. 54

Prind să 'nflorască crengile și 'nghețul nu le lasă.
Vreau să te uit și eu, dar dorul nu mă lasă.

Când tu apuci la vale, pe lângă țârm de râu,
In larga ta cămașă, cu albul tău picior,
5 O, lasă-ți în jos vâlul și-acopere-ți sprâncenele,
S'ascunzi astfel sărutul, ca să nu fii simțită,
Căci, apoi, păsărelele mândrei primăveri,
Privighetori măestre încep să te dorească.

O, spune mamei tale, să nu mă mai blesteme,
10 Căci face-o-voiu soacră, eu o voiu face mamă.

Imbracă-ți tu podoabele și hai la Apa-rece,
 Să tot străbatem munții, tot munții cei cu neuri;
 Ca roua Aurorii și bruma lunii Mai
 Să-mi fii, iar în lăuntru, 'n culcușu-mi haiducesc,
 5 Să-mi strălucești în tocmai ca steaua cea polară.

α) Numele pe care Grecii îl dau populației românești din Peninsula balcanică e Βλάχος, Βλάχοι. Aceiași Greci, prin βλάχος înțeleg și « păstor », așa precum, parțial, Turco-Albanezii înțeleg prin *cioban* un Aromân. Această evoluție semantică, ale cărei începuturi apar în epoca cronicarilor bizantini, e explicabilă și numai într'o singură direcție: în trecut, păstoritul balcanic era, în liniile lui mari, o ocupațiune exclusiv aromânească. Era, deci, natural ca prin *Vlahus* să se înțeleagă, cu timpul, nu numai *Românul* care era păstor, ci și *păstorul* care era român — proces care nu constituie vreun caz izolat.

Mai târziu, după ce parte din populația aromânească s'a grecizat — așa cum, în alte direcții, s'a slavizat și albanizat (T. P a p a h a g i, *Aromânii...*, 1932, 202—204) —, după cazuri și, în special, atunci când cazul venea în atingere cu sentimente etnice, naționale, Grecii au recurs și recurg la adj. βλάχος prin care vor să înțeleagă un « păstor », nu un « păstor aromân » și cu atât mai puțin nu înțeleg un « Aromân »; în fine, un *păstor* care, astăzi, poate fi și grec sau albanez. Așa dar, pentru folkloriștii greci, în cadrul unor atari interpretări apare *Vlahula* din acest cântec — ceea ce vom mai vedea (p. 52 β).

β) Textul al LXXVII-lea dela p. 855 din P e r. P a p a h a g i, *Din lit. pop. a Aromânilor* se suprapune aproape complet primelor șase versuri din textul grecesc. Faptul că textul aromân are vers iambic ar fi încă o dovadă că și aci avem a face cu un decalc liric. — μπόλια din versul 5 l-am tradus prin « vâl ». În alte variante apare πόσι: χαμβήλουσι τοῦ πόσι σου νὰ μὴ φανῆ τοῦ φίλημα ποὺ σ' ἔχου φιλημένη (Δημητρίου Μ. Σάροϋ, Παρατηρήσεις εἰς τὸ ἡπειρωτικὸν γλωσσάριον τοῦ Π. Ἀραβαντινοῦ, 1920, 26).

γ) Primul vers — pentru care cf. și P a s s o w, 421 (t. DLIIa¹) — circula și ca proverb: θέλουν ν' ἀνθίσουν τὰ κλαριά, κ' ἡ πάχνη δὲν τ' ἀφίνει (Π. Ἀραβαντινοῦ, Παροιμιαστῆριον..., n-rul 1691). Ca proverb, iată-l și în folklorul dacoromân:

Copacul va să odrăsească și bruma nu-i dă pace.

Proverbele Românilor (edițiune populară), n-rul 210.

Folosirea proverbelor în fruntea poeziilor (populare, ca și culte) apare și în alte literaturi — așa, bunăoară, cum apare și în *Glossa* lui Eminescu. Pentru literatura franceză, cf., de exemplu, É m i l e B o u c h e t, *Les proverbes dans l'épopée française* (în *Revue des traditions populaires*, IX, 384—391). Pentru cea italiană (în special siciliană), cf.

¹ A. R. — Studii și Cercetări. LXVIII.

Giuseppe Pitre: *Proverbi siciliani*, IV (1880), 283—326 și *Proverbi, motti e scongiuri del popolo siciliano*, 1910, 3.

δ) In legătură cu versurile 7—8 (în original, versul 7), de menționat următoarele două versuri dintr'un cântec popular italian, în care e vorba de frumusețea unei fete:

Faresti innamorar le pietre e' sassi
E per le selve innamorar gli uccegli.

A1. D'Ancona, *La poesia popolare italiana*, 1906, 202.

ε) Cu privire la fondul sentimentului erotic, ca și la manifestarea lui, atât în această poezie cât și în altele, și atât la Greci cât și la Aromâni, constatăm că e un sentiment purificat, înălțător, în deplină armonie cu o rațiune neinflăcărată, de o anumită mândrie lipsită de gingășii, ba chiar câteodată cam aspră, ca să nu zic cam sălbatică. Firește, atari trăsături nasc în primul rând din anumite structuri sufletești, cu anumită educație, cu anumite moravuri. Dar întregul mediu geografic nu poate exercita, și el, influența lui, așa cum am încercat să ating problema în *Folklor român comparat*, 1929, 177—178 și 233—235?

În legătură cu probleme de fonetică, deci cu pronunțare de sunete, iată ce afirmă doi mari lingviști:

« C'est par l'influence de la nature extérieure sur nos organes qu'on explique les changements de la phonétique: en quoi il y a certainement une part de vérité. La nature extérieure fait sentir son action sur la parole, comme elle la fait sentir sur toute notre personne. Le président De Brosse remarquait déjà „que chaque peuple a son alphabet qui n'est pas celui d'un autre, et dans lequel plusieurs lettres sont impossibles à prononcer pour tout autre; que le climat, l'air, les lieux, les eaux, le genre de vie et de nourriture sont la cause de cette variété“ » (Michel Bréal, *Essai de sémantique*, 1924, 317).

« On peut donc dire que dans l'articulation des consonnes, comme dans le vocalisme du reste, se reflète entre les deux langues de la Péninsule ibérique une différence due peut-être au climat et au caractère des peuples. Il y a dans la prononciation espagnole quelque chose de l'âpreté qu'ont les plateaux de l'Ibérie centrale, quelque chose aussi de la fierté hautaine des hidalgos; sous l'influence d'un climat délicieux, le portugais semble au contraire avoir subi une sorte d'amollissement progressif » (Edouard Bourciez, *Éléments de linguistique romane*, 1930, 405—406).

E, deci, natural ca o atare influență a mediului geografic și atmosferic să se fi exercitat și asupra sufletului, dacă nu chiar în primul rând asupra sufletului.

XXIV

VULTURUL ÎN IARNĂ

Politis, t. 24, p. 38

Un mândru vultur negru, un vultur, un voinic,
De-atâtă-a lui mândrie, de-atâtă bărbăție,
Nu merge jos, în câmpuri, să scoată iarna bine,
Ci sus, în munți, rămâne, pe culmile de munți.

- 5 Căzură în munți neuri; în câmpuri, greu îngheț:
 Ii degerară ghiarele și-i picară penele.
 El se-așează în zare, pe-un vârf de stâncă 'naltă
 Și se certa cu soarele cu care grăește:
 « De ce nu-apari, o soare, și-aci, 'n acest loc dosnic,
 10 Să strălucească ghiața, să netezești și neaua,
 Să fie primăvară, să fie vară bună,
 Să se 'ncălzească ghiarele-mi, crească-a mele pene,
 Și celelalte pasări, ce-s frați ai mei, să vie ? ».

α) Fie că această poezie e luată în sens propriu, fie că e considerată ca o alegorie — vulturul fiind, în cazul acesta, un căpitan de haiduci, de armatoli, iar celelalte pasări fiind voinicii luptători —, atari caracteristici de lirism descriptiv dar dinamic și ofensiv (v. și p. 5) nu sunt cunoscute lirismului dacoromân. Acesta, în tăcuta, blânda și pașnica-i modestie pasivă, rămâne străin de o auto-mândrie și cu atât mai puțin de orgoliu, precum și de tot ce e manifestă încredere și înflăcărare de luptător exaltat. În această privință, poezia populară dacoromână contrastează profund cu poezia populară greacă, alături de care un loc de frunte îl ocupă cea sârbă, albaneză, precum și redusa și oarecum anemica creațiune respectivă aromânească. Din poezia, ca și din muzica populară dacoromână, transpiră o calmă efuziune resemnată, pasivă, în timp ce din poezia și muzica vechilor popoare balcanice se degajează o vie acțiune ofensivă bărbătească, animată de gânduri de luptă, de revanșe chiar în împrejurări defavorabile. Sunt, deci, trăsături sufletești ce fac din sentimente patriotice realități vii cari se identifică cu însăși existența celor ce cultivă atari creațiuni poetice — cf. pp. 5—6 și textele XXV—XXVII.

β) În poezia populară dacoromână nu apar aceleași pasări ca în cea greacă, și nici în același cadru sau rol. Cf., de exemplu, *rândunica* la P a s s o w, 412 (t. 532^d) sau, pentru poezia italiană, la: E r. R u b i e r i, *Storia della poesia popolare italiana*, 444; A l. D ' A n c o n a, *La poesia popolare italiana*, 1906, 258; *Il folklore italiano*, I, 295; VII, 35 etc. Pentru *potârniche* (πέδρικα sau πετροπέδικα), cf. P a s s o w, 10 (t. 10¹), 51 (t. 59¹) etc. La fel și cu *vulturul* din versul 1, pentru care cf. P a s s o w, 9 (t. 8¹), 160 (t. 218¹) etc. V. aci. p. 29 β.

XXV

PRIMĂVARA HAIUCULUI

Politis, t. 36, p. 45

O, înfloriți, voi arbori, de vreți; sau, veștejiți-vă;
 Nu stau la-a voastră umbră, și nice la răcoare.
 Aștept eu primăvara, ca și frumoasa vară,

- Să înflorească carpenul și stejarul tare,
 5 Din plin ca să umbrească culcușuri haiducești;
 Să iasă Aromânii în munți, și Aromâne,
 Să 'ncing apoi eu paloșul și să-mi iau și arma,
 Să-apuc pieziș toți munții, pieziș ale lor culmi,
 Să ies în munții Gurei, la haiducești culcușuri,
 10 Să șuer haiducește în orice loc de pândă;
 Să strâng și-a mele cete ce le-am împrăștiate,
 Să mergem a călcare cele sate turcești,
 Să plângă mame pe copii, soții după bărbați.

α) Textul 3 din *Per. P a p a h a g i*, *Din lit. pop. a Aromânilor*, 931 (pentru care cf. și *Antologie aromânească*, 16, precum și *Per. P a p a h a g i*, *Poesia înstrăinării la Aromâni*, 12—13) se identifică aproape total cu primele 6 versuri din acest cântec grecesc. E același caz pe care l-am văzut și cu alte cântece precedente (pp. 21 α, 43 α, 48 etc.).

β) Versul 6 (în original, 5): βλάχοι și βλαχοπούλαις. Aceste două cuvinte le-am tradus prin *Aromâni* și *Aromâne*, nu prin «păștori» și «păștorite», pentru că, exceptând *Sărăcăceanii* — pentru cari cf. *T h. C a p i d a n* în *Dacoromania*, IV, 923—959 și *T a c h e P a p a h a g i* în *Grai și suflet*, III, 259—272 —, singurul popor care practică trans-humanța păstorească (toamna coborînd cu oile spre șesuri, iar primăvara urcând în munții satelor lor) sunt Aromânii oieri — cf. și pp. 10—11 și 49 α.

Pentru aceste două cuvinte, cf. tot *P o l i t i s*, 72 (t. 61 B⁸) și *P a s s o w* 33 (t. 39¹), 47 (t. 52⁹).

γ) Primele două versuri mai apar la *P o l i t i s*, 73 (t. 62¹⁻²), 258 (t. 224¹¹⁻¹²) și la *P a s s o w*, 107 (t. 137a).

Notă. — Cu privire la interpretarea etno-semantică a cuvântului βλάχος, un paralelism apare și în literatura istorică bulgară, pentru care cf., acum în urmă, *N. B ä n e s c u*, *Un problème d'histoire médiévale: création et caractère du second empire bulgare (1185)*, 1943, 17 și urm.

XXVI

MUNTELE ȘI CÂMPUL

Politis, t. 57, pp. 67—68

Fără de mângâiere, tot plâng sărmanii munți.
 Nu plâng de înălțime și nici nu plâng de neurii:
 I-au dat uitării furii ce tot roiesc spre câmpuri.

- Și *Ghiona* zice *Liacurei*, cum *Ghionei* zice *Liacura* :
- 5 — « Tu, cel mai înalt munte, ce mai de sus vezi totul,
Ce-o fi, ce deveniră haiducii Andruței?
Cam unde frig nămaiele, unde trag la țintă?
Ce munți înfrumusează cu capete turcești? »
— « Cam ce să-ți spun, hei munte; cam ce, o drag muncel? »
- 10 Bravura lor azi bucură câmpii cei râioși.
La câmp ei frig nămaiele și la țintă trag,
Și 'nfrumusează câmpii cu capete turcești ».
Când *Liacura* aude, se 'ndurerează tare.
În toate părți se uită, se uită jos, spre *Scala*.
- 15 — « Tu câmp, bolnăviciosule, tu câmp ofticosule,
Tu vrei cu-a mea junime să te 'nfrumusezeți?
Ian scoate-a mea podoabă, ian dă-mi junimea mea,
C' altfel topesc zăpezile și te fac o mare ».

O altă caracteristică remarcabilă a poeziei populare grecești e apariția deasă a *muntelui* sau, mai bine zis, a munților la începutul cântecelor și, în general, în poezii haiducești — cf. bunăoară: *P a s s o w*, 28 (t. 31⁸), 51 (t. 60¹), 52 (t. 61¹), 53 (t. 62¹), 54 (t. 63¹), 56 (t. 65¹), 58 (t. 68¹), 83 (t. 102¹), 129 (t. 173¹), 195 (t. 264¹), 238 (t. 321⁴); *P o l i t i s*: 43 (t. 30¹), 64 (t. B'), 80 (t. B'), 250 (t. 218¹), 258 (t. 224⁷) etc. Dar se știe că vieța Grecilor a aparținut mai mult șesurilor și, în special, țărmurilor de mare, și că acei a căror vieță a fost strâns legată de munți au fost și sunt Aromânii și Albanezii. Pentru aceștia, muntele este ceea ce e *codrul* pentru Dacoromâni, și se știe că Aromânii zic *Casa noastră-î muntile* (cf. ce am menționat și în *Aromânii...*, 1932, 36—37 și 194—197). În fața unor atari fapte, nu este exclus ca următoarea presupunere să corespundă unei realități: sau că avem a face cu o caracteristică aromână, ori albaneză, ori aromâno-albaneză împrumutată de Greci, sau cu o transmisiune datorită grecizării de populație aromână și albaneză, și, în cazul acesta, originea acestei caracteristici ce aparține regiunilor greco-aromâno-albaneze nu este grecească. V. aci, pp. 10—11.

În a sa *Origines de la poésie lyrique de France...*, 1925, 446, A I. *J e a n r o y* scrie (reproducând un început de poezie din *L. L é g e r*, *Chants héroïques... des Slaves de Bohême*, 257): « La poésie slave... abonde en invocations, en apostrophes à la nature, qu'elle associe à toutes les émotions de l'homme et à laquelle l'âme slave se mêle sans efforts :

Montagnes, montagnes, noires montagnes,
le chagrin plane sur vous...

O atare caracteristică e cunoscută și poeziei slave sud-dunărene — cf., bunăoară, *D S e r*, 270—271, unde apare o imagine ce ne amin-

tește imaginea din textul L (p. 33) ce l-am reprodus în *Flori din lirica populară*. Iată-o, însă, și la Armeni:

Que le rossignol ne gazouille plus dans les plaines de Moush,
Que des chants ne s'élèvent plus sur les monts de Sassoun...

Archag Tchobanian, *Chants populaires arméniens...*, Paris, 1903, 221.

În această privință, de reținut și faptul ca numirile topice Γκιώνα și Λιάκουρα din acest text sunt de origine albaneză (*gon* «bufniță» și *l'akur* «gol; liliac (chauve-souris)», G. Meyer, *Etym. Wörterbuch der albanesischen Sprache*), și că, în atari regiuni au operat mulți și renumiți «ἀλβανόφωνοι κλέφτοι» (Politis, 69) ca și «βλαχόφωνοι», luptând pentru ortodoxism în contra semilunei (v. textul următor).

XXVII

VLAHU - TÂNASE

Politis, t. 52, pp. 60—61.

- Stăteau trei păsărele în sus de Bunăhoară.
Una privea spre Liacura, alta spre Costarța;
A treia, mai frumoasă, întreabă călătorii:
— «Voi călători pe drumuri, soldați care tot treceți,
5 Văzut-ați armatolii și pe Vlahu-Tânase,
Ce 'mbătrâni sub arme, bun căpitan de furi?»
— «Alaltăieri-l văzurăm afară de Epahtu:
Lupta de două zile cu trei mii de Turci».
— «Andruțe, ne 'nchiserăm, parcă am fi femei».
10 El scoate iataganul și dă un iureș crâncen.
Cad gloanțele ca ploaia, ca grindina obuzele.
I-aruncă trei ghiulele cumplite, otrăvite.
Una la gât l-atinge, iar alta 'n plină mână;
Ucigătoare, — a treia la cap îl nimerește.
15 — «Tăiați-mi, mă rog, capul, să vă binecuvânt!»
Atunci Andruțu strigă cu-o voce 'ndurerată:
— «Feciori, în mână săbiile, dați încolo armele,
Să nu ia Turcii capul eroului nost' Vlahu,
Ce 'mbătrâni sub arme, bun căpitan de furi».
20 O Vlahe, erai bine în munți, în Bunăhoară.
In cap îți bătu vântul: — unde ți-i tinerețea?

Și-acuma, căpitane, îți luară Turcii capul
 Și îl expun prin sate și astfel strâng bacșișuri,
 Iar beii la Salona cinstesc galbeni cu pumnii.

α) Epoca armatolilor e cea mai importantă pentru creațiunea poeziei eroice a Greciei — poezie care a ținut mereu încordat sentimentul național, împingându-l deseori până la exaltări. La strălucirea acestei epoci au participat cu sacrificarea vieții lor nenumărați eroi aromâni și albanezi, anonimi și cunoscuți — în această privință, multe din paginile lui I. Caragiani, *Studii istorice asupra Românilor din Peninsula balcanică* vor rămânea propiece inatacabile. În rândul acestor eroi ai creștinătății ortodoxe, reprezentată prin Greci, trebuie așezat și *Vlahu Tânase*, pentru care cf. variante la *P a s s o w*, 32—33.

β) Un obicei oriental, adus și practicat de Turci în Balcani, ca și în Țările românești (cf., de exemplu, tăierea capului lui Miron Costin relatată de Nicolae Costin în vol. II, 38—39 (ed. Kogălniceanu), sau al Rucandei, fiica lui Vasile Vodă, relatată de I. Neculce, 120 (ed. Al. Procopovici) etc.), a fost tăierea capului unui luptător și expunerea lui în piețe, fiind tras în vârful unui par. De aci și stăruința expresă ca, după sau în timpul luptei, cei rămași să ia cu ei capul celui răpus, spre a nu cădea în mâinile inamicului.

γ) Versul 1 etc.: Βουνηώρα l-am dat prin *Bunăhoară*, fără ca, prin acesta, să înțelegem că am avea a face cu *bună-hoară* « sat bun », întru cât e posibil ca la baza numelui să fie compusul « sat de munte » (βουνόβ + χώρα).

XXVIII

UCIS DE FRATE FUR

Politis, t. 87, pp. 140—141

- Andruțu negustorul, Andruțu militarul,
 Din munți coboară 'n vale, din creștete de munți,
 Cu mânzi fără povară, cu încărcăți catâri,
 Iar pe catârul mândru călare-i el, stăpânul.
 5 Mergând pe căi de codru, el adormi călare,
 Și toată caravana lăsă cărarea bună
 Și apucă o alta — cărarea furilor.
 Târziu, când se deșteaptă, se vede pe-altă cale.
 Stă și se tot întreabă cu gându 'mprăștiat:
 10 « De sigur că aicea voiu da peste tâlhari ».

Cu bănuiala 'n suflet, nu terminase vorba
 Și iată că-apărură vreo patruzeci de furi.

- La frânghii unii taie, iar alții tot descarcă.
 De ei se roagă bietul ca să nu-i mai descarce:
- 15 — «Nu-mi descărcați, o tineri, sărmanii mei catâri;
 Vedeți că eu sunt singur și nu pot să-i încarc:
 Rănit-mi-am eu pieptul tot încercându-i singur ».
 — «Ian uite, puiu de câne, de curvă creatură!
 Nu-l doare vieța-i proprie, ci îl dor catării.
- 20 Voinici, veniți încoace », le strigă căpitanul;
 «Ian dați-i cu hangerele să rămână locului ».
 Dă unul cu cuțitul, cu sulița un altul,
 Iar altul, ca de moarte, îi dă vreo trei hangere.
 Căzu pe jos sărmanul, măcelărit în sânge.
- 25 Suspină din adâncuri și-apoi, gemând, el spune:
 — «Feciori, nu dați în mine; lăsați-mi măcar vieța,
 Căci am frate de frunte, ce-i căpitan de furi ».
 Cum auziră furii, cum auzi și șeful,
 Acela care-i dase vreo trei hangere, 'ntreabă:
- 30 — «Rugămu-ne, ian spune; care ți-i neamul tău? »
 — «Voi hoți, inimi de piatră, briganzi fără de suflet,
 Măcelăriți voi omul și-apoi îl întrebați!
 Din Ianina mi-i mama, iar tata e di Pole,
 Iar fratele-mi *Nicoară* e căpitan de furi ».
- 35 — «Dar spune-ne, străine, vreun semn la al tău frate ».
 — «O aluniță 'n față și una subsuoară;
 Purta în micul deget logodna cea dintâi ».

- In brațe îl răpește și repede la medic.
 — «Te rog din suflet, doctore, te conjur cât pot,
- 40 Să-mi vindeci cât mai iute pe-acest sărman rănit.
 De vrei îți dau o mie, de vrei chiar două mii;
 Îți dau chiar calu-mi negru ce-așteaptă 'mpodobit ».
 — «Din câți junghiați veniră pe mulți i-am vindecat.
 De-i de cuțit străin tăiat cred că o să-l vindec;
- 45 De-i de cuțit de frate, nu este vindecare ».

Cuțit de aur scoate din teaca-i de argint,
 Și 'n mână ridicându-l, în inimă și-l plântă.

Ii luară și-i 'ngropară într'un singur mormânt.

α) Intr'un mediu atât de prielnic — nu numai sub raportul geografic, ci și sub cel psihic — pentru armatoli și, apoi, pentru antarți (άνταρτης), era absolut firesc ca atari turburări să evolueze sau să degenereze și în brigandaj, în hoții de codru — ceea ce constituie o caracteristică proprie Balcanilor. Și iată cum brigandajul și întoarcerea târzie și cu bogată agonisită din străinătate — atât de des, de emoționant și de sângeros întâlnite în existența popoarelor balcanice — vin să dea naștere unei balade cu un conținut pe cât de tragic pe atât de concentrat (v. p. 6).

Briganzi au fost și dintre Greci și dintre Albanezi și dintre Aromâni, după cum la fel a fost și cu cei înstrăinați (v. p. 35 α); dar, alături de păstorit, *cărăvănăritul* a aparținut, și el, mai mult Aromânilor decât celorlalte popoare balcanice. Iată, în primul rând, ce m'a determinat să cred că faptul din această baladă poate fi revendicat de vieța cărăvănarilor aromâni și că, prin urmare, cântarea lui e de proveniență aromânească (*Grai și suflət*, IV, 251). În al doilea rând: această baladă, în poezia populară aromână, circulă în regiuni ce nu prea au avut contact cu Grecii, iar ritmul ei e ritmul poeziei populare românești, cu vers trohaic, care foarte rar apare în cea greacă. Totuși, o documentare sigură și precisă în sensul acestei păreri nu putem aduce, după cum nici în sensul părerii exprimate de Politis, 140 (că balada aromână ar putea fi o versiune din cea grecească) nu se poate produce.

β) Trecând peste aspectele etnografice cuprinse în versurile 1—17 ale acestei balade — pentru care cf. variante la Marcellus, 146; Passow, 366—368 și Mihailidis, 76. —; trecând și peste motivul cu dăruirea calului negru din versul 42 — pentru care cf. versurile: «D'e țî-i leacu doftoru — Da-oi murgu d'e su' min'e», T. Paphagi, *Graiul și folklorul Maramureșului*, 113^{38, 39} —, menționăm că această impresionantă baladă a fost foarte reușit încheată într'o creațiune cultă aromânească tot atât de lapidară și concentrată de către G. Murnu, intitulată *Miha și furlu* (*Antologie aromânească*, 71—72; G. Murnu, *Bair di cântic armânescu*, 103—105). Aceeași încercare o vedem și la poetul aromân Nic. C. Velu, *Cântițe junești*, 1905, 58—61. Variante dă și G. Weigand, *Die Aromunen*, II, 106—108 (t. 66).

Balada greacă e tradusă și de Achille Millien, *Chants populaires de la Grèce...*, 19—23.

XXIX

PĂSTORUL ȘI LUPUL

Passow, t. 504, p. 383

Ciobanul adormise de-asupra unei stânci
Și pierde oi vreo mie și cinci sute de capre.
Târziu, când se deșteaptă păstorul adormit,

- Iși caută el oile, cearcă după capre,
 5 Se uită ici și colo și nu vede nimica.
 Apucă și el calea, umblând tot după capre.
 Pe calea ce-apucase el dă de un lup șchiop.
 — « Văzut-ai niște capre și niște oi, hei lupe? »
 — « Dar când m'ai pus, ciobane, păstor sau baci la tine,
 10 Ca să mă 'ntrebi de capre, ca să mă 'ntrebi de oi?
 Vezi muntele acela care-i înalt și mare?
 La poala lui sunt oile, iar caprele pe creastă.
 Un câne stă de veghe în contra vreunui fur.
 Incerc să prind eu mielul și 'n locul lui prind iedul,
 15 Iar iedul sbiară tare și cânele îl simte:
 Mă tot goni pe creste și pe șaizeci cărări,
 Că, iarbă să nu crească pe-unde mă tăvălea ».

α) Cu această baladă păstorească trecem în plin la câteva paralele sau, mai precis, identități greco-dacoromâne — firește, având în vedere tema, nu detaliile brodate în jurul ei. După cercetările mele — cf., în această privință, ce mărturisesc în *Flori din lirica populară* și ce reproduce *Mathias Friedwagner, Rumänische Volkslieder aus der Bukowina, Liebeslieder, 1940, XXXVIII* — aria geografică a acestei balade în epica dacoromână e formată din Oltenia și Muntenia. Pentru Vâlcea (cuprinsul rezumat): Fiind întrebat, lupul răspunde lui Cioban că i-a văzut turma și că a... păscut-o. De dor și jale, Cioban cere câte un cântec dela: un lăutar, un cimpoier, un Turculeț și un Ungurean. I-a plăcut cântecul Ungureanului și și-a refăcut turma (*Ion Creangă, XIII (1920), 27—28*). — Pentru Dolj: Ciobanul, mâhnit de pierderea oilor, întreabă în drum o fată, care îi spune că turma e prăpădită, cu măgarul laolaltă, și că numai două « căprile » au rămas (*Gabriela I. Dinulescu, Monografia folklorică a județului Dolj, 1931, pp. 55—57* — culegere în manuscris¹). — Pentru Teleorman: Nouă Poienari vor să omoare pe stăpânul lor, care, prevenit de oița bucălaie, pleacă. Întâlnește în drum pe un: Țigan, Român, Sârb, Turc, Grec, Cazac, Ungur, Neamț și Mocan, cărora le cere câte un cântec. În urmă, lupul îi spune că i-a... păstorit bine turma, nimicind-o. Atunci Poienarul moare (*Materialuri folkloristice, 1254-1256*). — Pentru Ialomița: Ciobanului îi cântă un: Țigan, Turc, Ovreiu și cioban. Apoi lupul îi dă știri cu pri-

¹ Această culegere studențească — precum și cele menționate la pp. 40, 61 β, 64, 66 α, 71 ε, 79 β, 88 γ etc. — se află în arhiva Facultății de litere din București alături de alte câteva mii lucrări de licență și seminar pentru *Dialectologie și folklor romanic*. Cele mai multe cuprind material de magie, de folklor medical cules din multe părți ale Țării și o bună parte din ele a fost atinsă de igrasie după 1938.

vire la oile sale (*Șezătoarea*, XIII (1913), 191—192. Pentru Buzău (două variante): Ciobanul se roagă de o babă să-i dea în bobi ca să-și afle oile sale, cari, de fapt, au fost nimicite. După ghicitul babei, ciobanul află oile și le vinde la București. Apoi pleacă cu iubita lui Leana. În drum cere un cântec dela un Turc și un Evreu. Sărăcit de dragoste, el blestemă iubita-și (N. Georgescu-Tistu, *Folklor din județul Buzău*, 46 și 63—65).

β) Passow dă patru variante: t. 503, 504, 505 și 506, dar în niciuna nu apare varietatea de motive brodată pe temă, ca în variantele dacoromâne. Apariția fluerului și, ulterior, a cântatului din gură, nu cumva trebuie interpretată în sensul că fluierul are, ca în basme, darul de a învia sau a strânge laolaltă pe cei dispăruți?

γ) Acest cântec nu e o baladă propriu zisă, întru cât el are atingere cu atmosferă de basm — ceea ce ne-ar îndreptăți să credem că fondul lui e străvechiu (v. p. 8). În literatura populară aromână el circulă în proză, ca legendă-basm. Iată-i cuprinsul:

Un păstor avea o turmă de oi, de care se îngrijea mai mult căteaua lui, Viroana. Intr'o zi, fermecat de cântecul unei pasări, se luă după ea, ca să o prindă. Indepărtându-se de turmă și rupt de alergătură zadarnică, a adormit și dormi trei ani. Inapoiat la turmă, o vede întreită. De bucurie, el dăruiește un berbec ales lupului care se rugase să-i dea o oaie, întru cât, în cei trei ani, nu i-a adus nicio pagubă. Viroana, care știa că numai de frica ei lupul nu s'a putut apropia de turmă, s'a supărat și a dispărut. De durere că nu o poate găsi, păstorul s'a rugat lui Dumnezeu ca să-l facă o pasăre ca să caute Viroana lui. Și Dumnezeu l-a făcut un ciocârlan (Per. P a p a h a g i, *Din lit. pop. a Aromânilor*, 761—765; *Antologie aromânească*, 85—88). Această legendă, rezumată, e publicată, în limba literară, și în revista *Lilicea Pindului*, I (1911), 156—157.

Cât privește folklorul *ciocârliei*, nu e locul să dăm ceva.

XXX

CALUL ȘI STĂPĂNU-I PE MOARTE

Politis, t. 44, pp. 51—52

- Jos, în largul câmpului,
 Lângă țârm de mare,
 Sub un arbore tufos
 Sta culcat un bei pe spate.
- 5 Lângă el e armăsarul
 Și-i legat cu grele fiare.
 Făcea sgomot din copite
 Și striga pe-al său stăpân:
 — « Scoală-te, stăpâne bei,

- 10 Că te chiamă în războiu:
Ruginit-au armele-ți
Și-argintate paloșe ».
— « Sunt bolnav, drag sur al meu;
Doar tu știi că sunt rănit,
- 15 La inimă-s nimerit.
Cu copitele-acum sapă,
Cu-argintatele-ți potcoave,
Sapă, sapă-mi a mea groapă
Și cu dinții tăi mă trage
- 20 Și 'n pământ aruncă-mă.
Ia apoi și armele-mi
Și le dă pe la ai mei.
Nu uita batista mea
Și inelul de argint:
- 25 Să le duci doritei mele,
Ca, văzându-le, să plângă ».

α) Intregul text grecesc e cuprins în începutul și încheierea baladei dacoromâne *Toma a li Moș*, al cărei conținut, după cele mai complete și mai frumoase variante și anume: G. Dem. Teodorescu, *Poezii populare române*, 581—584 și V. Alecsandri, *Poezii populare* (ed. G. Giuglea), 116—118 e următorul:

În mijlocul câmpului, Toma a li Moș, având alături calu-i priponit, își întinde masa ca să mănânce, când în zare vede venind în goana calului Manea. Acesta îi cere socoteală pentru anumite stricăciuni. Prefăcându-se că primește să bea din plosca oferită de Toma, Manea îl înjunghie și fuge călare. Pe murgul său, Toma îl ajunge pe Manea, căruia îi retează capul. Dar și Toma, rănit de moarte, simte că se duce. Atunci el se roagă de murgul lui să-i sape groapa cu copita și apoi să apuce drumul codrilor, spre frații lui.

Aria-i geografică: circulă în Basarabia (Candrea, Densușianu, *Speranția, Graiul nostru*, II, 9—11; Madan, *Suspine*, 77—80 (Lăpușna); *Șezătoarea*, XIX (1923), 146—147 (Lăpușna)), în Moldova (Alex. Vasiliu, *Cântece, urături și bocete de-ale poporului*, 13—14; N. A. Caranfilu, *Cântece populare de pe valea Prutului*, 21—27), în Muntenia (C. Rădulescu-Codin, *Din Muscel, cântece poporane*, I, 263—267; *Materialuri folkloristice*, 38—39 (jud. Olt)), în Oltenia (Nic. Păsculescu, *Literatură populară românească*, 250—251 (Romanati); *Mat. folk.*, 40—42, 43—44 (Vâlcea); *Arhivele Olteniei*, V (1926), 58—59 (Vâlcea)), în Bănat (Avram Corcea, *Balade populare*, 15—20; I. Popovici, *Poezii populare române*, I, 91—92; E. Hodoș, *Poezii populare din Bănat*, II, 69—71; G. Alexici, *Texte din literatura poporană română*, I, 34—37), în Bulgaria

(E m. Bucuța, *Românii dintre Vidin și Timoc*, 120—123). Unele dintre aceste variante sunt reduse, altele prezintă schimbate rolurile dintre Toma și Manea etc. Fapt e că, exceptând miezul acțiunii din balada dacoromână, restul se identifică cu cea greacă.

În introducerea pe care o face baladei, Politis ne prezintă rolul calului în antichitate și la diferite popoare. A preciza și identifica acest rol în timp și spațiu, iată ceva realmente imposibil, întru cât, pentru atari preocupări, ar trebui să avem în vedere și concluzii cum sunt cele ale lui Raoul Rosières, publicate în *Revue des traditions populaires*, XV (1900), 443 și anume:

« Chez tous les peuples de même capacité mentale l'imagination procède pareillement et arrive parfois à des créations légendaires semblables. — On pourrait formuler cette loi des transpositions: A mesure que la renommée d'un héros faiblit, la légende qui avait été créée pour l'honorer le quitte et s'attache à un héros plus fameux. — Il y a aussi la loi des adaptations: Toute légende qui change de milieu se transforme pour s'adapter aux conditions ethnographiques et sociales de ce nouveau milieu ».

β) Cu privire la raporturile dintre cal și stăpânul său oglindite în cântece, epica populară dacoromână cunoaște și alte balade, variate între ele și independente de cea sus-amintită. Astfel sunt: *Calul furat*: calul, simțind că va fi furat, deșteaptă din somn pe stăpânul său (*Mat. folk.*, 1226; G. Alexici, *Texte din literatura populară română*, I, 38—41); *Calul și fata*: amărît, calul spune fetei să-l încalece; o duce la badea ei, pe care l-a găsit că a prânzit cu alta (Miron Pompiliu, *Balade populare române*, 1870, 20—21, din Crișul negru); *Calul și stăpânul*: se roagă de stăpân să nu-l vândă, că nu i-a greșit cu nimic; apoi duce pe stăpân acasă (*Șezătoarea*, IV (1897), 220—221, din Dolj; *ibid.*, VII (1903), 162, din Biharia; O v. Densusianu, *Graiul din Țara Hațegului*, 295—296; Radu P. Rădulescu, *Folklor din comuna Largu, jud. Buzău*, 59 (manuscris): Murgulețul se plânge de stăpânul lui că acesta bea și petrece și că pe el îl ține legat); *Calul voinicului*: calul deșteaptă pe stăpânul lui care-și visa nunta. În goană, ajunge un car condus de un Mocan în care era chiar fata craiului Misil pe care o visase și cu care se căsătorește (D. Dem. Teodorescu, *Poezii populare române*, 686—687; Ion Diaconu, *Ținutul Vrancei*, 217—218, 219—220; Gh. Tulbure, *Cântece din lumea vechiă*, 65—66, din Țara Oltului; Serafima Ștefan, *Monografia județului Romaniți din punct de vedere folkloric*, 49—51 (manuscris): voinicul, dând tabac calului, acesta « străfigă; » prunculița se deșteaptă și pleacă împreună) etc.

Le-am menționat ca să se vadă câtă elasticitate poate prezenta câteodată chiar creațiunea epică pentru anumite teme comune oriunde și oricând.

γ) Rostul ariilor geografice ale elementelor folklorice e formarea de *atlas folkloric* — pentru care cf. *I-ul congres al filologilor români*, 1926, 21; T. Papahagi, *Folklor român comparat* (1929),

89, 156, 267, 269, 271, 280; *Grai și suflet*, IV (1930), 248; (T. P a p a h a ğ i, *Images d'ethnographie roumaine*, I (1928), 6 și III (1934), 6); *Anuarul arhivei de folklor*, I (1932), 7 și V (1939), 5; *Dacoromania*, VIII (1936), 171. Atari atlase vor avea darul de a aduce oarecari limpeziri și conturări preocupărilor de a preciza geneza în timp și spațiu și a baladelor cunoscute mai multor popoare. Ori, nu numai că nu există aceste atlase, ci nu știm nici dacă balada de care ne ocupăm există sau nu și la alte popoare vecine sau îndepărtate, după cum, pentru epica greacă, nu știm că mai există decât la: Marcellus, 124; Passow, 121—122 (t. 158, 159); Mihailidis, 75 și Politis, 310 (n-rul 44), fără precizări geografice. Prin urmare, greutatea sunt evidente pentru tot ce nu vrea să fie tatonare, fie ea chiar erudită.

XXXI

VLAHUL CEL MIC

Politis, t. 70, pp. 88—89

- Micuțul Constantin și voinicul Alexandru
 Și Vlahul mic, acela ce-a cucerit cetăți,
 Mănâncă împreună și beau și-și tot vorbesc;
 Și la platan legați-s alături ai lor negri: -
- 5 Unul mănâncă fiare, al lui Alexa pietre,
 Iar al lui Vlahul negru la arbori prăpădește.
 Pe când mâncau în pace și bând se 'nveseleau,
 O pasăre se puse la dreapta mesei lor.
 Nu ciripea ca pasăre sau privighetoare,
- 10 Ci ea cânta întruna cu vorbă omenească:
 « Voi beți, mâncați și dulce în cântece petreceți
 Și 'n spate vă tot pradă corsarii Saraceni:
 Copiii lui Alexa, a lui Costa nevastă,
 Logodnica lui Vlahul—pe toți că i-au luat ».
- 15 Pân' ibâncește Costa și 'nșeuiază-Alexa,
 Pe negrul lui călare îndată sare Vlahul.
 —« Ian du-te tu, măi Vlahe, și fă de sentinelă:
 De-or fi cinzeci, o sută, pe toți măcelărește-i;
 De-or fi mai mulți, te 'ntoarce și spune-ne ce este ».
- 20 Pe creastă merse Vlahul și stă de sentinelă:
 Puhoiu de Saraceni-Turci și de Arabi corsari,

- Ce înverzit-au câmpul și înroșit-au plaiul.
 Incepe ca să-i numere — ceva peste puțință.
 Rușine-i să se 'ntoarcă, se teme să atace.
 25 Pe Negrul lui se-apleacă, -l sărută și-l întreabă:
 — « O calul meu, mai poți tu să mai înnoți în sânge ? »
 — « Mai pot, stăpâne, încă să mai înnot în sânge ;
 Eu voiu călca atâția câți vei tăia cu spada.
 Ci leagă-ți numai capul cu o batistă-aurie,
 30 Să nu dau de vreo groapă și cazi în val-vârtej ».
 — « Săgeți din Alexandria, să nu vă îndoți ;
 Tu, spadă damaschină, să nu rămâi lipită.
 Părinții mei acuma să mă binecuvânte,
 Ca și întâiu-mi frate și cel de după mine.
 35 O Negrule, năvală, cu Dumnezeu nainte ! »

- Intrat-a ca un vultur, ieșit-a ca un șoim.
 La dus tăie o mie și două mii la 'ntors,
 Că nu lăasă niciunul în vieață să rămână.
 Copiii lui Alexe, a lui Costa nevastă,
 40 Logodnica-i iubită, pe toți el i-a scăpat.
 Ingenunchiat-a Negrul și 'n spate i-a luat.

- Pe când mergea pe cale, el strigă 'n gura mare :
 — « O Costa și Alexe, dacă sunteți nainte-mi,
 Fugiți din a mea cale și 'n urma mea v'ascundeți :
 45 S'a turburat vederea-mi, nainte-mi nu vă văd ;
 S'a rupt și a mea spadă tăind la căpățâni ;
 Muiatu-s'a și Negru-mi călcând peste cadavre ».

α) Și această baladă — pentru care cf. și varianta de la Passow, 92 (t. 115) — se suprapune integral baladei dacoromâne *Copilul Roman*, al cărei cuprins e următorul :

Pe când stau la masă, Din și Constantin trimit pe fratele lor mai mic Roman să vadă ce e în zare, zicându-i că, de-or fi vreo cinci mii să dea năvală el singur, de-or trece de cinci mii să-i cheme și pe ei. Călare pe Negrul, Roman nimicește pe Tătari, între cari și pe frații lui îmbrăcați tătărăște (în alte variante, Roman e ucis de frații lui și e înviat cu apă vie și moartă de logodnica lui, iar în alte, Roman se sinucide cu propria-i sabie când află că, din greșeală, a omorât și pe frații lui) — *Arhiva de folklor*, IV (1932), 104—108 (Dâmbovița); C. Rădulescu-Codin, *Din Muscel, cântece poporane*, I (1896), 298—308; *Materialuri folkloristice*, 1223—1224 (Teleorman); Nic. Păsculescu, *Literatură populară românească*, 222—223—224 (Romanai); *Ion Creangă*, VIII (1915), 149—151 (Romanai); Cornelia

Căpitănescu, *Culegere de folklor din județul Romanați* (manuscris, 1931, pp. 37—41: Tătarii au cutropit și robit satele Urzica, Vișina și Vlădila); Avram Corcea, *Balade populare*, 9—14 (Bănat); G. Cătană, *Balade populare din gura poporului bănățean*, 1895, 165—169; Timocul, IX (1942), n-rul 1, p. 46 (Serbia, având titlul: *Al copil Roman*); T. Pamfile, *Căntece de țară*, 90—91 (Tecuci, variantă scurtă).

În balada greacă, eroul poartă numele de Βλαχόπουλος = «fiul de Vlah, Vlahul cel mic»; în cea română, cele mai multe variante îl numesc *Copilul Roman*. E, aci, aproape o identitate, mai cu seamă că Βλάχος se suprapune lui *Roman*, în sensul că acest cuvânt - nume e o străină alterare ca pronunțare a cuvântului *român* — ceea ce ar putea îndreptăți presupunerea că eroul din baladă a fost un Român, că acțiunea se va fi petrecut pe teritoriu român și că geneza baladei ar fi tot română. Dacă această «tatonare» (p. 62) ar corespunde realității, radierea baladei până la Greci nu ar putea surprinde, întru cât radierea și influențele folklorice nu urmează exact căile celor lingvistice. În această privință, sunt de reținut următoarele rânduri ale lui Gaston Paris, *Les chants populaires du Piémont* (extrait du *Journal des savants*, septembre-novembre, 1889), 31:

« Les savants italiens sont donc d'accord pour reconnaître à la majorité des chansons lyrico-épiques recueillies dans leur pays une origine française ou provençale; disons tout de suite que l'étude des assonances ou des rimes permet surtout d'en affirmer l'origine proprement française... Le fait que des chansons françaises, au sens propre du mot, ont passé en grande abondance en Provence, en Languedoc, en Gascogne et de là en Piémont et en Catalogne, est hors de toute contestation »¹.

O ipoteză în sens contrar cred că ar fi și mai puțin probabilă, deși o atare ipoteză va fi admisă pentru următoarele balade.

β) Versurile 25—30: cf. Passow, 71 (t. 85⁷), 72 (t. 87¹⁰), 319 (t. 439⁵⁶), 339 (t. 458⁴⁸); Politis, 109 (t. 75⁶⁸) etc. Cu privire la îngenunchierea calului (versul 41), și epica română e plină de acest motiv.

XXXII

CONSTANTIN CEL TÂNĂR

Passow, t. 439, pp. 318—320

Stăteam, mâncând, la masă cu fețe de boieri,
Când negru-mi nechezat-a și paloșul mi-a rupt:
Ghicitu-i-am eu gândul, că mândra-mi se mărită,
Cu altul o cunună și-o binecuvântează —
5 Cu altul o cunună, uitându-mă pe mine.

¹ În jurul acestei păreri, cf. și Michele Barbi, *Poesia popolare italiana — studi e proposte*, 1939, 13—14. Alfred Jeanroy precizează că poezia franceză a trecut frontierele ei etnice pe la încheierea secolului al XII-lea (*Origines de la poésie lyrique...*, pp. 271—272 și p. XXI).

- Mă duc la caii negri — vreo șaptezeci și cinci —:
 — « Voi negri, fân în floare și scump eu v'am tot dat.
 Cine-i acela care, din câți sunteți aicea,
 Spre răsărit să sboare și la apus să fie? »
- 10 Când auziră negrii, toți tremurau de groază,
 Iar iepele, și ele, în tremur au fătat.
 Dar o mârtoagă veche, cu trupul plin de răni:
 « — Eu mi-s bătrân și bolnav, deci nu sunt bun de drumuri;
 Dar, de hatârul doamnei, lua-voiu lumea 'n păr,
- 15 Căci ea mi-a tot dat hrană din însuși șorțul ei
 Și m'adăpa cu grijă cu pumnii mâinii ei ».
 Inșeuiază negrul și iute îl încalecă.
 — « Stăpâne, leagă-ți fruntea cu nouă coți năframă,
 Și fii bărbat la minte, să nu te simt cu pinteni,
- 20 Căci, altfel, aminti-mi-voiu a mele tinerețe
 Și face-voiu ca mânzul: vedea-vei ai tăi creieri
 Imprăștiati prin țarini, țarini de nouă coți ».
 L-atinge cu nuiaua și sboară cinzeci mile.
 L-atinge înc' odată — sboară cinzeci și cinci.
- 25 Și cum mergea pe cale, pe Dumnezeu ruga:
 — « O Doamne, de-aș aflare pe tatăl meu la vie! »
 Creștin în rugăciune și sfânt în împlinire,
 Căci întâlni pe tatăl care lucra la vie.
 — « La lucru spor, bătrâne. Da-a cui e astă vie? »
- 30 — « A beznei, a pustiei, a fiului meu dus.
 Azi mândrei lui alese îi dau un alt bărbat;
 Cu altul o cunună și-o binecuvântează ».
 — « Bătrâne, spune, spune-mi, i-ajung, oare, la masă? »
 — « De-i iute calu-ți negru, ajunge-i-vei la masă;
- 35 De-i negrul smeu la fugă, i-ajungi la cununii ».
 L-atinge cu nuiaua și sboară cinzeci mile.
 L-atinge înc' odată — sboară cinzeci și cinci.
 Și cum mergea pe cale, pe Dumnezeu ruga:
 « O, de-aș vedea 'n grădină pe mama adăpând! »
- 40 Creștin în rugăciune și sfânt în împlinire:
 Află pe a lui mamă cum adăpa 'n grădină.
 — « La lucru spor, bătrână. Da-a cui este grădina? »
 — « A beznei, a pustiei, a fiului meu dus.

- Azi mândrei lui alese îi dau un ălt bărbat;
 45 Cu altul o cunună și-o binecuvântează ».
 — « Bătrână, spune, spune-mi, i-ajung, oare, la masă ? »
 — « De-i iute calu-ți negru, ajunge-i-vei la masă;
 De-i negrul smeu la fugă, i-ajungi la cununii ».
 L-atinge cu nuiaua și sboară cinzeci mile.
 50 L-atinge înc' odată — sboară cinzeci și cinci.
 Nechiază tare negrul și fata-l recunoaște.
 — « Știi cine-s eu, tu fată, și cine îți vorbește ? »
 — « Ești primul al meu frate și îmi aduci amaruri ».
 — « Dacă ți-s primul frate, ian ieși să mă cinstești ».
 55 Luă pahar de aur și-ieși ca să-l cinstească.
 — « La dreapta mește, soră, la dreapta treci, o fată ».
 Ingenunchiat-a negrul și fata fu călare.
 Și a sburat ca vântul. Descarcă arme Turcii.
 Nici nu se vede negrul și nice praf de fugă.
 60 Când avea negru iute, se tot vedea și praful;
 Acum, cu negrul-fulger, nici fir de praf nu-apare.

α) Se poate afirma că această baladă acoperă, ca arie geografică, mai toată țara, în unele regiuni fiind mai completă, în altele mai anemică etc. (cf.: Ovid Densusianu, *Graiul din Țara Hațegului*, 299—300; Ion Pop Reteganul, *Trandafiri și viorele*, 1886, 31—33 (Someș); *Șezătoarea*, XIII (1913), 213—214 (Suceava); Sim. Fl. Marian, *Poezii populare din Bucovina*: *Balade române*, 1869, 32—35 și *Poezii populare române*, I, 1873, 17—20; Elena Didia Sevastos, *Cântece moldovenesti*, 1888, 246—248 și 252—254; N. Georgescu-Tistu, *Folklor din județul Buzău*, 59—60; Radu P. Rădulescu, *Folklor din comuna Largu, jud. Buzău*, 1931, 43—48 (manuscris); *Ion Creangă*, IX (1916), 183 (Ilfov); G. Dem. Teodorescu, *Poezii populare române*, 616—622; C. Rădulescu-Codin, *Chira Chiralina*, 1916, 52—54 (Muscel-Dâmbovița); C. N. Mateescu, *Balade*, 1909, 97—100 (Argeș); *Șezătoarea*, XIII, 193—194 (Vâlcea); *Materialuri folkloristice*, 1249—1250 (Gorj); Ecaterina Iliescu, *Culegeri folklorice din jud. Dolj*, 1931 (manuscris); *Mat. folk.*, 94—96 și 1252 (Mehedinți); G. Alexici, *Texte din literatura populară română*, I, 112—114 (Caraș-Severin); I. Popovici, *Poezii populare române*, I, 61—63; E. Hodoș, *Poezii populare din Bănat*, II, 146—148; *Arhivele Olteniei*, VII (1928), 320—321 (Bănat); D. Vulpian, *Poezia populară pusă în muzică*.. 1886, 75—76 (Bănat); G. Giuglea și G. Vâlsan, *Dela Români din Serbia*, 1913, 150—154; Nicolae Ion Ionașcu și

Mihail St. Mândreanu, *Poezii populare și descântece*, 1897, 76—79).

Balada e cunoscută și Aromânilor (Per. Papahagi, *Din lit. pop. a Arom.*, 897—898; G. Weigand, *Die Aromunen*, II, 90—92 (t. 61), ca și Albanezilor (Alberto Straticò, *Manuale di letteratura albanese*, 97—99; Michele Marchianò, *Canti popolari albanesi delle colonie d'Italia*, 1908, 32—38; Ant. Scura, *Gli Albanesi in Italia e i loro canti tradizionali*, 218—224), iar pentru Greci cf. Marcellus, 140—142; Politis, 106—109, Mihailidis, 77 și Passow, 330 (t. 449^{23.42}).

Sub formă de poveste și într'un alt cadru, fondul baladei e și la André Mazon, *Documents et chansons slaves de l'Albanie du sud*, 1936, 248—252 (t. 69: *Ashikar*).

Cuprinsul baladei dacoromâne:

La «negre bătrânețe», un moșneag are un fiu. Crescând, și după ce e logodit, fiul e chemat sub arme și spune să fie așteptat nouă ani și jumătate. Trecând timpul, logodnica lui se mărită. Iată că atunci tânărul se apropie de sat. Se abate la o vie unde lucra un moșneag — tatăl lui —, care îi povestește tot ce s'a petrecut cu el. Tânărul sosește în plină nuntă. Conform obiceiului, el dăruiește miresei un inel, pe care aceasta îl recunoaște ca fiind cel de prima logodnă și ea se cunună cu tânărul sosit.

β) E posibil ca această baladă să aibă o bună vechime. M. Marchianò, *l. c.*, p. XXVI, înclină a crede că datează din secolul al XV-lea — deci, sub imperiul otoman — și că s'a născut în Grecia. Serviciul militar cu durată de nouă ani a fost aplicat de Turci timp îndelungat, așa că această considerațiune nu ar pleda numaidecât pentru datarea menționată; cât privește, însă, țara de origine a baladei sau, cel puțin, a faptului cântat, pare a fi mai mult Albania decât Grecia, întru cât Turcii recrutau mulți tineri albanezi, grație și islamizării unei bune părți din populația albaneză. În orice caz, originea geografică e sud-dunăreană, ceea ce înseamnă că, prin sau fără filieră sud-slavă (bulgară sau sârbă), această baladă a trecut și a prins și în nordul dunărean.

γ) Darea titlului unui text m'a preocupat, întru cât în titlu trebuie să se oglindească, de e posibil, esențialul fondului acelu text¹. M'am oprit la titlul dat, spre a continua un început. M. Marchianò, în *l. c.*, p. XXIV și XXVI, menționează titlul de *Costantino il giovinetto* și, după Camarda, cel de *ὁ μικρὸς Κωνσταντῖνος* (*Kostandini i vògheliò*, p. 32).

δ) Și acest text cuprinde cuvinte dialectale sau cu sens dialectal. Astfel: *καλήτσα* din v. 30 și 43 (în traducere, v. 31 și 44) l-am tradus

¹ Cf., în această privință, aceeași preocupare la G. Paris și C. Nigra (Gaston Paris, *Les chants populaires du Piémont*, 1890, 3, nota 1), cu privire la balada *Jean Renaud = Morte occulta*.

prin « mândră », considerându-l un derivat al adj. feminin *καλή* — notăm că în Epir (la Greci și Aromâni) acest *καλήσσα* circulă ca nume propriu de femeie: *Καλήσσα* (cf. *Μαρίσσα* < *Μαρία*) etc. — Versul 9: *Ν' ἀστράψῃ* l-am tradus prin « să sboare ». În limba literară: *ἀστράπτω* « briller; jeter des éclairs; resplendir ». În greaca populară are și sensul de « a trage »: *τοῦ ἀστράψε μίαν* « il lui détacha un soufflet » = arom. *l'î-astrapse ună* « i-a tras una » (dela vb. *astrag* < **ex-trago*, P e r. P a p a h a ğ i, *Notițe etimologice*, 1906, 9). S'ar fi putut traduce și așa: *Spre răsărit să fulgere și la-apus să fie*.

XXXIII

NUNA, MIREASĂ

Politis, t. 83, pp.128-130

E mult de când iubitu-mi de fel nu l-am văzut.

Acum îl văd, el vine prin câmpul fără soare.

În jurul lui e floare, plăcut miros de mosc,

Iar părul lui în bucle mă leagănă pierdută.

5 — « Dar unde-ai fost tu, mândre, frumosul meu iubit ? »

— « Întâi, zic bună-ziuă, tu, dragă potârnice,

Tu scumpă turturică a zorilor de aur.

Ți-am cumpărat o cheie și-o contra-cheie-ți las:

Incuie-ți inimioara și-alungă-a tale doruri,

10 Căci tatăl și-a mea mamă mi-au pregătit chiar nunta,

Iar de nu ești prea mândră, te rog să-mi fii tu nună».

— « Voiu întreba pe mama și-oi face ce va zice ».

Se duce la-a ei mamă — un măr prea ofilit.

— « Chematu-m'au, o mamă, să merg ca să cunun

15 Pe-acela ce-așteptat-ai să-l iau eu de bărbat ».

— « Cum zici tu, fată dragă, să mergi ca să cununi ?

Putea-vei sta 'n picioare ? Putea-vei să-i privești ?

Avea-vei degete tu, să poți schimba inele,

Și mâni îndemânatice să schimbi cununii ? »

20 — « Putea-voiu sta 'n picioare și-i voiu privi în ochi.

Cu degetele-mi proprii le voi schimba inele,

Cu mâni îndemânatice cununii schimba-voiu.

Decisu-m'am, o mamă, să merg ca să-i cunun.

Răbdare arăta-voiu și suflet oțelit ».

25 — « O fata mea, cu bine; fie 'ntr'o oră bună,
Iar calea ta să-ți fie plină de trandafiri ».

Se 'mpodobi fecioara trei zile și trei nopți:

Năframă și-pune cerul, din mare și-face voal,

Drept față și-pune soarele, luna 'n loc de piept¹,

30 Și pene de corb negru — sprâncene arcuite;

Iar vipera 'nflorată — cordea în părul ei.

Mărgăritar?² Aruncă nisip penumărat.

Cu cununii de aur și lumânări de-argint,

Cu un inel cu pietre miresei să i-l dea,

35 Ea merge spre biserică spre a-i cununa.

În față și în spate îi poartă numai dafin,

Și 'n cele două laturi — de soare s'o ferească.

În tot lungul de cale cărările 'nflorau.

Cum apăru, îndată biserica întreagă

40 Se sgudui. Preotul tot cumpătul și-l pierde.

Se zăpăci diacul, în timp ce cântăreții

Și toți ceilalți pierdură tot ce-au avut în mâni.

Cum o văzu și mirele, căzu și leșină.

— « Părinte, clopoțește și mai citește-odată,

45 Și 'ntoarce cununile și pune-le nănașei ».

Mireasa se tot apără în van, cu buza friptă.

— « Să mergem, mamă dragă — e visul ce visai:

Țineam vultur de aur și alta mi-l luă.

Las hainele-mi bisericii, iar eu — la mănăstire.

50 Să-l aibă tot atâta cât l-am avut și eu ».

O tot admiră mama dela fereastră-anume:

« Bine veni fiica-mi, cea 'n timp de zi născută:

O 'mpodobii ca nună și mi-vine ca mireasă ».

¹ În folklorul armean, dintr'un *chant d'amour*:

Cousez un manteau à ma bien-aimée:

Prenez le soleil pour étoffe,

Taillez la lune pour doublure,

Employez les nuages en guise de coton,

Empruntez le fil à l'écume de la mer,

Mettez les étoiles comme boutons

Et de moi-même faites des boutonnières.

Archag Tchobanian, *Chants populaires arméniens...*, 1903, 17 (și 82).

² Mărgăritarul de mireasă apare și în nunțile din basme (P. Ispirescu, *Legende sau basmele Românilor*, 1943, pag. 54, 367).

α) Și aci, fără bogăția și varietatea de fiorituri cari, câteodată, în epica dacoromână egalează ca număr de versuri însuși textul propriu zis al baladei respective; cu aceeași susținută concentrare a fondului, lăsând ca tot ce e apogiatură sau chiar verigi mărunte ale lanțului să constituie aportul cititorului sau ascultătorului baladei; cu o cumpănită și emotivă succesiune a momentelor acțiunii; în fine, cu imagini ce ating sublimul, cum sunt cele din versurile 27—32 (în original, 26—31), — iată încă o baladă care, pentru epica populară greacă, atinge și ea proporții de capodoperă. Această constatare nu poate duce la vreo concluzie în sensul că, cu privire la sublim de imagini, poezia populară dacoromână ar rămânea în urmă. Din contră, dacă ar fi să urmărim acest aspect al poeziei populare la aceste două popoare, ne vom putea convinge că Dacoromânul nu e egalat — jaloane în jurul acestei probleme am dat în *Folklor român comparat*, 239—261, 385—386. V. aci p. 6—7.

Imaginile din versurile 29—30 apar și în balada greacă *La soeur de Mavroyéni* din Marcellus, 149 — cf. și Passow, 356 (t. 474⁴⁰), iar versul 26 ne amintește versul *Calea să-ți fie numai cu flori* din *Rodica* de V. Alecsandri.

β) Acestei balade — pentru care cf. variante la Marcellus, 160—161; Passow, 313—314; Mihailidis, 194 —, în epica dacoromână îi corespunde balada *Neguța nună*, cu puține variante și mai toate ori incomplete, ori cu amestecuri străine:

Neguța, întrebată de mama ei de ce stă îngândurată, îi răspunde că iubitul ei e trimis la Brașov să târguiască pentru nunta lor; acesta a scris Neguței ca să-i de-vină nună. Mama o învață ca, atunci când l-o cununa, să-i facă farmece. Grație acestora, finul părește pe nevasta lui și se reîntoarce la Neguța — G. Dem. Teodorescu, *Poezii populare române*, 658—659(—662). Variante în: *Șezătoarea*, II (1893), 82—84 (Piatra); Elena Didia Sevastos, *Cântece moldovenești*, 187—188; Elena Niculiță-Voronca, *Datinele și credințele poporului român*, I (1903), 596—597 (Siret), 600 (Storojineț); Simeon C. Mândrescu, *Literatură și obiceiuri populare din comuna Râpa-de-jos, comitatul Mureș-Turda*, 1892, 80; Miron Pompiliu, *Balade populare române*, 47—49 (Crișul-negru).

Până la ivirea unui alt material documentar, cred că originea acestei balade aparține Peninsulei balcanice, adică folklorului grec.

γ) Fără a vedea vreo origine comună cu această baladă, ci mai mult o apropiere întâmplătoare, menționăm că în epica populară franceză circulă o baladă cu diferite titluri (*Le rossignolet*, *Les tristes noces* etc.), al cărei conținut e următorul:

Un tânăr invită la nunta lui pe fosta lui iubită, precizându-i că mireasa nu-i frumoasă, dar e bogată. Ea promite că va veni la dans. Imbrăcată distins, la apariția ei lumea exclamă: iată mireasa, la care ea răspunde că nu e mireasa ci « je suis la délaissée ». Dansând, ea moare și, alături de ea, și iubitul ei. — Max Buchon, *Chants populaires de la Franche-comté*, 110—111. Variante: Arnold van Gennep, *Le folklore du Dauphiné (Isère)*, II (1933), 582—583 (« La triste noce »); *Revue des traditions populaires*, V, 144 (Hautes-Alpes); V, 205—206 (Morvan); VIII, 418—419 (Franche-comté); XIV, 262—270 (comentar și bibliografie de George Doncieux).

δ) Versul 49 (în original, 47): retragerea la mănăstire în împrejurări similare e cunoscută și occidentului. Iată după A. L. D' A n c o n a, *La poesia popolare italiana*, 1906, 95 două citate din folklorul italian și cel francez:

Forse poi che il suo pensiero
In un qualche monastero
Alla fin la condurrà.

Puis que l'on ne m'a donnée
A celui que j'amois tant,
Avant la fin de l'année,
Quoy que disent mes parents,
Je me rendray capuchine,
Capuchine en un couvent.

La Catalani: așteptându-și soțul 7 ani, spune că-l va aștepta încă șapte și apoi va deveni călugăriță « del convent de Santa Clara » (*Obra del cançoner popular de Catalunya*, I (1928), fasc. 2, p. III și 123).

ε) In epica populară, nu sunt rare cazurile când o baladă sau legendă e redusă, în regiuni unde predomină lirismul, la simple frânturi lirice. In frântura ce urmează, culeasă în jud. Cluj, unde circulă ca strigătură, credem că se oglindește balada de care ne ocupăm (*Neguța nună*):

Bade, când te-i însura
Trimite-mi pe cineva
Pe trei fire de alun
Ca să vin să te cunun:
Să-ți fiu, bade, și finuță
Precum ți-am fost odat' drăguță.

Marilena Năsturaș, *Material cules din jud. Cluj și Făgăraș*, 60 (manuscris).

XXXIV

SOACRA ȘI NORA

Passow, t. 456, pp. 335—337

Vezi muntele acela care e 'nalt și mare?
De acolo coborî a orfanei mândră nuntă,
Cu lăutari cinci sute și cuscri cam vreo mie.
In aur erau cuscrii și toți veneau călări;
5 Mireasa în mătăsuri și 'n catifele mirele.
In calea lor de nuntă, la casa unde-au tras,
I-așteaptă mama mirelui și-a miresei soacră.
—« Bine venit-a fiu-mi. Aduci soție bună,
Mai bună decât tine și decât a ta soră ».

- 10 — « Dă-i, mamă, dă-i tu cheile, dă-i și para-cheile
 Frumoasei și plăcutei și priceputei vrednice.
 — « Ii voiu da mâne cheile, va fi stăpână mâne ».
 În inimă-i pătruns-au vreo patruzeci cuțite.
- « Tu bucătăre, care gătit-ai mult de nuntă,
 15 Gătește și miresei capetele-a trei șerpi:
 De viperă, de gușter și-unul de șearpe orb ».
 La masă stăteau toți, dar mireasa la o parte.
 — « Mireasă, hai în cameră: tu ești speriată.
 Eu cred că flămânzit-ai și nu 'ndrăsnești să spui.
- 20 Ian ia o 'mbucătură, ian ia, nevastă, două ».
 Intinge-odată, două, apoi se otrăvește.
 Se scoală dela masă cu fața-albie-galbenă.
 Cruciş își pune mânilor și la soacră merge:
 — « O, dă-mi, o mamă-soacră, o picătură de-apă ».
- 25 — « Tu nu ai adus apă și biata und' s'o afle?
 Luat-au norii apa, iar soarele fântâna.
 La tata-socru du-te: de are, îți va da;
 De are, nu te-oprește să bei și nici n'o varsă ».
 Cruciş își pune mânilor și soacrei se închină.
- 30 Se duce și la socru-i și iarăși se închină:
 — « O, dă-mi, o tată-socru, o picătură de-apă ».
 — « Tu nu ai adus apă și biata und' s'o afle?
 Luat-au norii apa și soarele fântâna.
 Dar du-te la cumnată: de are, ea îți dă;
- 35 De are, nu te-oprește să bei și nici n'o varsă ».
 Cruciş își pune mânilor și lui i se închină.
 Se duce la cumnată-sa și iarăși se 'nchină:
 — « O, dă-mi, doamnă cumnată, o picătură de-apă ».
 — « Tu nu ai adus apă și biata und' s'o afle?
- 40 Luat-au norii apa și soarele fântâna ».
 Se duce și la soțu-i cu-aceeași rugăminte:
 — « O, dă-mi, bărbate dragă, o picătură de-apă:
 Otrava cea amară îmi arde-a mele buze ».
 Urcior de aur smulge, coboară spre fântână;
 45 Dar până să se 'ntoarcă, el o găsește moartă.
 Cuțit de aur scoase din teacă argintie;

In sus, spre cer l'asvârle și 'n inimă-i se 'nfige.
 Pe el unde 'ngropară, un chiparos crescut-a;
 Unde pe ea 'ngropară a răsărit o trestie.
 50 Și trestia se mișcă, pe chiparos sărută.
 Și-acolo sta o pasăre, pe frunza de trestie;
 Dar nu cânta ca pasăre, ca privighetoare,
 Ci ea cânta cu vorbe și voce omenească:
 « Uite nefericiții, cei despărțiți cumplit,
 55 Ce, vii nu se sărută, dar, morți, ei se sărută ».

α) Și aci, o mișcătoare tragedie, concentrată plastic și emoționant în 55 de versuri lungi, și ilustrând o realitate comună: raporturile dintre soacră și noră — realitate cristalizată în proverbele atâtor popoare, dintre cari amintim următorul: *Soggira e nora sempri stannu 'n guerra* (G i u s e p p e P i t r è, *Proverbi siciliani*, II, 1880, 233).

Passow mai dă încă două variante. Ultima (pp. 338—339, t. 458) are conținutul ce urmează:

Constantin cel mic se însoară în Mai și tot în Mai e chemat în armată. Plecând, spune soției că o lasă în seama lui Dumnezeu, a sfinților, a mamei și a fraților. Cei de-acasă, după ce au tuns-o, îi dau câteva oi și capre râioase, un câne turbat și o pâne mucegăită și o trimit pe un munte înzăpezit, unde va trebui să înmiiască oile și caprele. Înmiindu-le, a coborît la șes, după pășune și apă. Pe aci trece, după mulți ani, însuși Constantin și întreabă pe păstoriță cine e și ale cui sunt nămaiele. Ea îi răspunde că sunt ale lui Costa(ntin), iar ea, soția lui. Intors acasă, mama îi răspunde că soția lui a murit și că mormântul nu i se mai cunoaște. El aduce acasă pe soția lui, urmând ca să taie capul mamei sale.

β) Cuprinsul acestei ultime variante ne îndreptățește din plin să stabilim și aci o paralelă greco-dacoromână, fără a putea preciza unde și mai cu seamă când s'a născut această baladă. În linii generale, cuprinsul ei în variantele dacoromâne e următorul:

După ce mirele a plecat în armată, mireasa e cumplit chinuită de soacră, încuind-o în pivniță, unde, după unele variante, moare. Intors acasă, găsește soția-i care se roagă de el să nu pedepsească pe mama lui. După variantele în care el o găsește moartă, mirele se roagă să fie înmormântat alături. Pe mormintele lor răsar o ruje și un rug. — Ion Buzdugan, *Cântece din Basarabia*, 1921, 198—199 (Soroca); *Șezătoarea*, II (1893), 7—8 (Suceava); Elena Didia Sevastos, *Cântece moldovenești*, 248—252; Al. Vasiliu, *Cântece, urături și bocete de-ale poporului*, 33—34; G. Dem. Teodorescu, *Poesii populare române*, 623—626 (Prahova); G. h. Tulbure, *Cântece din lumea vechiă*, 71—72 (Țara Oltului); G. Alexici, *Texte din literatura populară română*, I, 88—89 (Caraș-Severin); I. Popovici, *Poesii populare române*, I, 55—56; G. Cătană, *Balade populare din gura poporului bănățean*, 78—81; G. Alexici, *I. c.*, I, 90—91 (Arad); At. Marian Marienescu, *Poezia populară: balade*, 1859, 17—21 (Hunedoara); *Materialuri folkloristice*, 1067—1068 (Târnava); Miron Pompiliu, *Balade populare române*, 50—55 (Crișul negru); S. Mândrescu, *Literatură... din Râpa-de-jos*, com. Mureș-Turda, 175—177; T. Papahagi, *Graul și folklorul Maramureșului*, 94, 110, 115—116.

La G. Giuglea și G. Vâlsan, *Dela Români din Serbia*, 125—129: Mânat de mama lui, Petru aduce un șearpe în loc de pește. Mama îl gătește și chiamă pe nora ei care, în cele din urmă, mănâncă. Se otrăvește. Fata bătrânei nu-i dă nici apă, nici lapte, nici vin. Nora moare.

Balada bulgară *Ljubovni i smēsni* dată de Auguste Dozon, *Bulgarski narodni pēsni*, 1875, 75—77 (și 255—258) nu pare a fi aceeași cu *Soacra și nora*.

γ) Versul 10: pentru ca mama-soacră să dea norei cheile, înseamnă că-i încredințează casa, adică tot ce poate aparține fiului ei — cf., în această privință, Raf. Corso, *Patti d'amore e pegni di promessa*, 1924, 39—40; cf. și T. P a p a h a g i, *Din folklorul romanic și cel latin*, 1923, 53. În adevăr, în Franța, la sosirea miresei în casa nouă, « la belle-mère lui accroche la louchette à la ceinture et lui remet les clefs »¹ Arnold van Gennep, *Le folklore du Dauphiné (Isère)*, I (1932), 168. În cadrul acestui obicei cred că s'ar putea explica și acea particularitate etnografică constatată în județul Hunedoara, că tinerele neveste să poarte la cingătoare mai multe chei sau imitații de chei (cf. T a c h e P a p a h a g i, *Images d'ethnographie roumaine*, I, 30a și II, 13a). Pentru purtatul la cingătoare cf. și C. Rădulescu-Codin, *Ingerul Românilui — povești și legende din popor*, 1913, 62 (nota): « Sânt-Petru e un uncheaș cu barba albă... iar la brâu niște chei »².

Pentru alt rost al cheii, cf. Paul Sébillot, *Le paganisme contemporain*, 1908, 28.

δ) Versurile 48—49: chiparosul și trestia, crescuți pe cele două mor-minte, ne duc la motivul *Arborii îmbrățișați* — pentru care cf. și: Psichari și Gaidoz în *Mélusine*, IV (1888—1889), 60—62, 85—91, 142; V (1890—1891), 39—41; A. Gorovei în *Sezătoarea*, XIII (1913), 136—154; Le comte de Puymaigre, *Romanceiro portugais*, 48.

ε) Versul 38: κυρά συγγένισσα «doamnă cumnată». Noțiunea de κυρά, de «domn, doamnă», precedând cuvântul ce exprimă sau reprezintă chiar pe un membru al familiei, e curentă în țările mediteraneene: «Seigneur mon père, que venez-vous faire ici? — Madame ma fille, je viens pour vous tuer», Le comte de Puymaigre, *Folk-lore*, 1885, 69 (Italia); «zon'a mămă» = «doamnă mămă», Gius. Schirò, *Rapsodie albanesi*, 156; «La jeune fille lui dit: Comment faire, seigneur

¹ În Africa franceză de nord: «Le mari dit à sa femme: maîtresse du tissage aux bandes bien réglées, je te donne la clef, sois bonne ménagère» — A. Hanoteau, *Poésies populaires de la Kabylie du Furjura* (texte kabyle et traduction), 1867, 374.

² Se știe că în basmele acest element etnografic, cheia, apare des — cf., de exemplu, P. Ispirescu, *Legende sau basmele Românilor*, 1943, 137; George Cătăna, *Povești populare din Bănat*, II (1908), 91; Ion Pop-Reteganul, *Povești ardelenesti*, II (1912), 4; V (1913), 15 etc.

mon frère? », *Revue des traditions populaires*, XVII, 195 (Tunisia) ¹. Cf., aci, p. 11.

La Aromâni circulă cuvântul *kirăuă*, « Turcoaică, femeia unui Turc înstărit; femeie distinsă » și forma invariabilă *kiră* « cumnată », adică « sora bărbatului unei soții »; deci, față de o soră a bărbatului ei, soția se adresează cu termenul *kiră* « (doamnă) cumnată », fără să-i pronunțe numele (v. mai jos).

ζ) Versul 42: *ταιράκι μου γλυκό* « bărbatul meu dulce ». Ca și la Greci, și la Aromâni soțul și soția nu-și pronunță numele între ei, după cum soția nu se adresează pe nume și altor membri ai familiei soțului ei — astăzi, și acest obicei e pe cale de dispariție. Cf., în această privință, James-George Frazer, *Tabou et les périls de l'âme* (traduction française par Henri Peyre), 1927, 276 și urm.

η) Și aci, din seria cuvintelor dialectale (ca fonetică, morfologie sau sens), menționez *ξέστα* (versurile 25, 32 și 39), pe care l-am tradus prin « biata », fără a ști precis ce înseamnă.

Versul 8: *καλῶς τονε τὸ γιόκα μου*, tradus prin « bine venit-a fiu-mi »: *υἰόκας* « fils chéri » — v. Passow, 250 (t. 343¹¹) etc. Deci e o întâmplătoare asemănare între acest *γιόκα* și alb. *gók* « petto; cavallo molto alto », reflectat și el în aromână prin *ghioc* dar cu sensul de « cal sur » sau « roșcat ».

Notă. — Balada *Soacra și nora* are atingeri de fond și cu balada dacoromână *Mirele înrolat* (cunoscută și sub titluri ca *Inelul și năframa*, *Crăișorul*, *Două morminte* etc.).

Pentru Aromâni, cf. Per. P a p a h a g i, *Din lit. pop. a Aromânilor*, 1053—1055 (sau T. P a p a h a g i, *Antologie aromânească*, 59—61).

În a doua variantă greacă rezumată mai sus (p. 73 α) se precizează că, înainte de a fi gonită, nora a fost *tunsă* — dispreț și ofensă gravă. Această concepție în legătură cu părul de pe cap a fost vie până mai ieri și la poporul român chiar la sexul bărbătesc ce obișnuia să poarte plete. Pentru alte aspecte ale acestui motiv etnografic, cf. James-George Frazer, *l. c.*, 215 și urm.

XXXV

SOȚIA NECREDINCIOASĂ

Passow, t. 461, pp. 342—343

Colo, 'n vecini, decindea, pe calea dela vale,

O mândră-era culcată 'n a soțului ei brațe;

Dar somnul nu îi vine, nu vrea să o apuce.

Zicea întruna soțului, soțului tot zice:

5 — « Dormi greu, o Constantine, ești dus în somn adânc.

¹ Din literatura populară română, de reținut exprimarea: « în casa domnului meu și bărbat », P. Ispirescu, *Legende sau basmele Românilor*, 1943, 217.

- Corăbiile pornit-au, plecat-au și colegii ».
 — « Mai lasă-mă, o mândră, să dorm la sânul tău;
 Să dorm în zorii zilei, să iau un puiu de somn ».
 — « Dormi greu, o Constantine, te coace somn adânc.
 10 Corăbiile pornit-au, plecat-au și colegii ».
 — « Prea mă zorești, o mândră, prea mă zorești tu, dragă;
 Iubești, oare, vreun altul, de stărui ca să plec ? ».
 — « Dacă iubesc pe altul și vreau ca tu să pleci,
 Ai sabie încinsă, poți capul să mi-l tai,
 15 Să 'nnoate 'n sânge straietele-mi, ca și a ta spadă ».

- El calu 'ncălecat-a, s'a dus cale de-o oră;
 Dar traista el uitat-a, se 'ntoarce să o ia.
 Găsește 'nchise porțile, zăvorâte greu;
 Găsește și-a lui mândră dormind în alte brațe.
 20 — « Ian scoală și te 'mbracă și spune-mi cine-ți place,
 Pe cine ai mai mândru, iar mai voinic pe cine ? ».
 — « In spadă și frumsețe mai demn ești dumniata;
 La sărutare dulce, acela e mai bun ».
 Atunci el scoate spada, bucăți-bucăți o taie;
 25 Innoată 'n sânge straietele-i, ca și a lui spadă.
 Și iată corp de înger, soție 'nșelătoare.

α) Acțiunea din această baladă, și cu atât mai mult sentimentul ce a determinat-o, sunt general omenești. Ca atare, nu este exclusă ipoteza ca balade cu fond similar ale altor popoare să fie creațiuni independente între ele. O atare ipoteză devine și mai delicată atunci când în folklorul aceluiași popor apar balade ce au aceeași temă, dar se deosebesc în motive, cum e cazul următor: după balada aci tradusă, P a s s o w prezintă, sub același titlu, și alte cu cuprinsul acesta: soția necredincioasă își taie fiuțul ei, de teamă că acesta va spune soțului ei ce a văzut; soțul ei o taie și o duce să o macine la moară (t. 462—464; cf. și P o l i t i s, 152—154, t. 91; M i h a i l i d i s, 46) sau: soția se leagă de cumnatul ei, care o ucide (t. 466—467a). Iată, deci, situații față de cari, în actualul stadiu de documentare folklorică, modestia unei prudente ar fi, poate, mai recomandabilă decât divagări înaripate.

β) In epica populară dacoromână e cunoscută balada *Soția arsă de vie*:

Soțul (Bogdan, sau Ștefan etc.), întors acasă (cu sau din oaste) și intrând prin poarta încuiată, găsește pe amantul soției sale (Ionășel, sau Viorel, sau un Turc); soția e arsă de vie (sau e decapitată, sau e bătută), iar amantul e lăsat liber (sau ucis și el). — G. A l e x i c i, *Texte din lit. pop. rom.*, I, 65—69 (Timiș); A t. M a r i a n M a r i e n e s c u, *Poezia populară: balade*, II (1867), 100—107 (Vârșeț —

reprodusă și de Petru Crina Domaschin, *Balade populare*, 1907, 64—71; E. Hodoș, *Poezii pop. din Bănat*, II, 46—48; I. Popovici, *Poezii pop. române*, I, 38—40—43 (Bănat); G. Cătană, *Balade populare... (bănățene)*, 65—73; D. Vulpian, *Poezia pop. pusă în muzică...*, 64—65 (Bănat); Lucian Costin, *Mărgăritarele Bănatului*, 36—37; G. Alexici, *l. c.*, 193—194 (Arad); S. Mândrescu, *Literatură... din Mureș-Turda*, 189—191; Ion Creangă, VIII (1915), 288—289 (Suceava).

Nu putem trece cu vederea faptul că această baladă are o mare și mai consistentă vitalitate în Bănat — ceea ce, ca și multe alte elemente folklorice, nu poate să nu aibă contact cu ce e sărbesc.

γ) Balada circulă și la Albanezi și la Bulgari:

1. Uităndu-și acasă «tamburaua», soțul se reîntoarce din drum. Soția nu-i deschide. El intră furios și o găsește în brațele altuia. Ii ucide pe amândoi și-i macină la moară. — Al. Straticò, *Manuale di letteratura albanese*, 115—116; Ant. Scura, *Gli Albanesi in Italia...*, 184—186;

2. Văzând că soțul ei Koyo nu revine după nouă ani, Stana se logodește. Intre timp, Koyo se reîntoarce și arde pe Stana spre a servi drept torță la ospățul lui Koyo. — Auguste Dozon, *Bulgarski narodni pjesni*, 63 (și 236). — Textul bulgar ne amintește și balada *Constantin cel tânăr*.

Menționăm că într'o baladă portugheză (*Fleur de Marilia*), soțul, întors pe neașteptate acasă, află pe un cavaler amant. El ucide pe soția lui (*Le comte de Puymaigre, Romanceiro portugais*, 53—54).

δ) Arderea (unei soții rele) cu catran apare și la Per. P a p a h a g i, *Basmе aromâne*, 285⁹⁻¹⁰.

XXXVI

VINDEREA SOȚIEI

Politis t. 86 B', pp. 138—139

Iși are Tudor Scundul soție prea frumoasă.

Dorescu-o vecinii, tot satul o dorește;

Dorescu-o bogații, precum și toți flăcăii;

Dar nimeni n'o dorește așa cum împăratul.

5 Ca să i-o ia chip nu e și nici ca să i-o fure;

Ci l-pun ca să plătească cumplit de grea o dare.

Se sbate Tudor, umblă, să-și scoată datoria.

Frumoasa casă-și vinde, cu curțile în marmoră,

Nesecerate țarini cu toți seccrătorii;

10 Vii neculese vinde cu toți culegătorii;

Grădinile își vinde cu merii plini de mere.

Vându, vându el totul: — n'ajunge să plătească.

Iubita-i doar rămase: se duce să o vândă.

De mână el o ține în drum spre țarm de mare.

- 15 Vede venind corăbii, iar altele plutind.
 — « O voi corăbii nalte și care stați de față,
 Eu vând frumoasă fată, o blondă cu ochi negri ».
 Luntrașul o privește din mijlocul de luntre.
 — « Cu cât o vinzi frumoasa, pe cea cu ochii negri? »
- 20 — « O mie galbeni buza-i, și ochii înc' atâta,
 Iar fața ei întreagă o-avere fără margini ».
 Nenumărați, la galbeni îi dă cu nepăsare
 Și-apoi răpește fata și-o pune 'n a lui luntre.
 La pupă intră fata și pânzele se umflă.
- 25 Și începu luntrașul să joace și să râdă.
 Când tânărul o pișcă, tot cerul e un fulger;
 Când dă să o sărute, tot cerul e o ploaie.
 Incepe-atunci s'o 'ntrebe, iar cerul să străluce:
 — « De unde ești, o fată, și care ți e neamul? ».
- 30 — « Din Galata mi-i mama, iar tatăl dela Fiva.
 Aveam și-un frate-acasă cu numele Ion,
 Dar furii ni-l răpiră și-acum e cu corsarii ».
- El fata reîntoarce și soțului o duce.
 — « O mire, ia-ți frumoasa și-a ta să fie iarăși,
- 35 Iar galbenii dați ție să-i fie ei de zestre,
 Căci ție ți-e nevastă, iar mie mi-este soră ».

α) In varietatea și bogăția lor, amănuntele pe cari, cu interes și satisfacție, le reține istoria — fie că ele poartă sau nu anonimatul —, pot forma labirinte și munți întregi, fără ca toate să compenseze tot ce li-i consacrat lor. Atunci, interesul pentru vieța unui popor, precum și satisfacția pentru un folklorist, de a reține cu o vie atenție un neistoric fapt popular, atât de interesant prin conținutul lui și atât de frumos în cristalizare, devin cu adevărat justificate. Amănuntul ce-l reține istoria poate aparține unei singure persoane, fără ca, el să intereseze, sau să poată fi însușit ori măcar simpatizat de restul semenilor din societatea sau poporul din care face parte acea persoană; faptul folkloric — în cazul nostru, balada —, deși, la origine, mai totdeauna personal, devine, liber și din plăcere sau interes, proprietate pentru o întreagă colectivitate și, în general, nu s'ar putea susține că o singură persoană « istorică » — oricare ar fi situația și meritele ei — ar putea egala o colectivitate. Acel amănunt istoric poate să nu prezinte niciun interes din niciun punct de vedere (nici ca limbă, nici ca urmări etc.), în timp ce faptul folkloric — chiar dacă însuși fondul lui aparține unei singure persoane, care poate rămânea tot atât de anonimă ca și cântătorul lui —

interesează nu numai limba, ci și aspecte ale vieții. Așa e cazul și cu balada *Vinderea soției* care, pe calea poeziei, vine să ne relateze și un fapt social, ce nu poate fi străin istoriei, și anume sclavia prin vinderea oamenilor¹, curentă și azi în alte continente — pentru trecut, cf. M. K o g ă l n i c e a n u, *Cronicele României* (ed. II), II, 345, 412; III, 132, 240 etc. E clar, deci, că, măcar parțial, epica populară poate fi considerată drept o cronică anonimă a unor fapte populare.

β) Unde se va fi petrecut faptul cântat în această baladă? Din ce s'a menționat mai sus, ca și din ce am reprodus în *Graiul și folklorul Maramureșului*, p. XXXV, nota 1, reiese că vinderea de oameni au cunoscut-o și Țările românești, ca și Peninsula balcanică. Și atunci? Faptul cântat nu s'a putut produce decât o singură dată în timp și spațiu, iar circulația lui în nordul și sudul Dunării se datorește aceleiași radiațiuni folklorice — pentru folklorul grec, cf. P a s s o w 362—363 (t. 483, 484) și Mihailidis, 76—77, iar pentru cel albanez, cf. Michele Marchianò, *Canti popolari albanesi delle colonie d'Italia*, 76—80 și 86—88. Ca intuiție, credem că el s'a produs în lume și spațiu grec, întru cât balada e cunoscută și insulelor egeice (cf. E. Henry Carnoy et Jean Nicolaides, *Traditions populaires de l'Asie mineure*, 1889, 255—257), deși ea acopere, ca arie geografică, întreaga țară românească. Iată cuprinsul baladei române:

Soțul (voinicul Oleac sau Petru Banu, din Edioară sau din țara Hătagului) își vinde soția (fata preotului Oprei din țara Moldovei sau a Banului de Hațeg); Turcul cumpărător se află frate cu soția vândută. — *Materialuri folkloristice*, 1261 (Dolj); Gabriela I. Dinulescu, *Monografia folklorică a jud. Dolj*, 1931, pp. 57—59 (manuscris); C. Ș. Făgețel, *Verde și iar verde*, 33—37 (Romania); Serafima Ștefan, *Monografia județului Romania...*, 1931, 83—94 (manuscris); *Arhivele Olteniei*, VII (1928), 323—325 (Gorj; această variantă e cuprinsă în balada Tudor Dobrogeanul din E. Hodoș, *Poezii populare din Bănat*, II, 54—62); C. Rădulescu-Codin, *Din Muscel*, I, 281—286; Ion Buzdugan, *Cântece din Basarabia*, 1921, 94—96 (Bălți); gazeta *Cuvânt moldovenesc*, XXIV (1937), n-rul 15 din 11 Aprilie (interesantă alterare prozaică); *Mat. folk.*, 1270—1271 (Tecuci); D. Furtună, *Cântece bătrânești din părțile Prutului*, 1927, 30—33 (Dorohoi); Elena Didia Sevastos, *Cântece moldovenești*, 232—234; *Arhiva de folklore*, IV, 102—103 (Moldova); V. Alexandri, *Poezii populare* (ed. Stroescu), Sibiu, 1920, 123; *Șezătoarea*, XIV (1923), 7 (Bucovina); T. Păpăhagi, *Graiul și folklorul Maramureșului*, 93, 94—95, 100, 108—109; At. Marian Marienescu, *Poezia populară: balade*, 1859, 36—39 (Baia-Mare); Simeon Rusu, *Scânteuțe, poezii populare*, 1924, 14—16 (Mureșul-de-sus); S. Măndrescu, *Literatură... din Mureș-Turda*, 179—181; M. Pompiliu, *Balade populare române*, 61—65 (Crișul-negru); Lucia Stetin, *Monografia comunei Ticușul românesc, plasa Rupea, jud. Târnava-Mare*, 1931 (manuscris); I. G. Bibicescu, *Poezii populare din Transilvania*, 1893, 276—279—282 (țara Bârsei); Gh. Tulbure, *Cântece din lumea vechiă*, 45—47 (țara Oltului); M. Pompiliu, *l. c.*, 58—61 (Sibiu); *Șezătoarea*, XII (1912), 70—71 (Ardeal);

¹ Pentru constantinopolitanele *marchés aux esclaves*, cf. M. Blanqui, *La Turquie d'Europe...*, 1845, 48; Ami Boué, *La Turquie d'Europe*, III (1840), 390—395; A. Chodzko, *Les chants historiques de l'Ukraine...*, 1879, 84 etc.

Avram Corcea, *Balade populare*, 34—40 (Bănat); D. Vulpian, *Poezia populară pusă în muzică...*, 52—53 (Bănat); Lucian Costin, *Mărgăritarele Bănatului*, 39—41; Ion Pop Reteganul, *Poezii populare: Căntece bătrânești*, 38—40; G. Giuglea și G. Vălsan, *Dela Români din Serbia*, 168—171.

Pentru folklorul slav, cf. A. Chodzko, *Les chants historiques de l'Ukraine...*, 1879, 87 (*Le frère et la soeur*); Wuk Stéphanowitsch, *Chants pop. des Serviens...*, I (1834), 174—176; André Mazon, *Documents, contes et chansons slaves de l'Albanie du sud*, 1936, 210 (t. 55) și 376—377 (t. 121).

Pentru o origine sud-dunăreană, mai precis grecească, poate ar fi de luat în seamă, pe lângă alte caracteristice ale baladei, și concentrata dar sublîma imagine din versurile 26—28, căreia, din toate variantele române, îi corespund următoarele versuri din varianta bănățeană din Vârșeț, culeasă de Av. Corcea, p. 38:

Turcule, Turcule, ...
 Ia tu seamă bine
 Ce vreme-i afară:
 Pe toate casele ploaie,
 Ploaie făr' ninsoare,
 Dar pe casa ta
 Plouă și și ninge
 Mestecat cu sânge.

— versuri sau imagine care, probabil, e cunoscută și baladei sârbești. De altfel, cu privire la contactul folkloric româno-sârb, menționăm că în aceeași variantă a lui Corcea apare și următoarea imagine:

Și tu să te duci...
 La râul de rouă:
 Cu rouă te spală,
 Cu ruji mi te șterge —
 De rouă albește,
 De ruji rumenește (p. 35),

imagine care nu poate rămânea străină de următoarea, extrasă dintr'o poezie sârbească, în care o fată, cu fața ei albă de care a strălucit întregul munte (cf. p. 21 γ), își zice:

« o față, de aș ști că te va săruta un bătrân, mi te-aș spăla cu absint, pentru ca bătrânul să se amărăscă; de aș ști că te va săruta un soț tânăr, mi te-aș spăla cu suc de trandafiri, pentru ca tânărul să se parfumeze » — D Ser, 242—243 (la p. 265 apare spălatul feței cu crini). Cf. și citata culegere a lui Wuk Stéphanowitsch, *Chants populaires des Serviens...*, I (1834), 129—130.

XXXVII

Ș C O R P I A

Politis, t. 90 Γ', pp. 150—151

Colo, colo, departe, la puțurile albe,
 A apărut o stafie ce pe voinici mănâncă.
 A tot mâncat atâția, că n'a rămas niciunul,
 Ci doar fiul vădanei mai a rămas flăcău.

- 5 Ia sulița și spada și, hai, la vânătoare.
Trecut-a munți și creste, tot munți înalți cu piscuri: —
Vânat însă nu află, vânat nu nimerește.
Când soarele apune, în cale că el vede
O fată ca o rodie, oacheșă și blondă,
10 Cu ochii ei în lacrimi și părul despletit.
El stă, se minunează; el stă și o întrebă:
— « Aș vrea să știu, o fată, ce mamă te născu? ».
— « Născu-mă și pe mine o mamă ca a ta »
— « Ce ai de ești mâhnită, de ce anume suferi? ».
15 — « Vezi salcia aceea, ce-i fulgerată, arsă,
Cu negură la creștet și ceață pe la mijloc?
M'am dus ca să beau apă și să prânzesc acolo.
Pecetea-mi căzu 'n apă, frumosul meu inel.
Pe-acel ce va deștinde și-l va afla, I-a scoate,
20 Pe-acela cununa-l-voiu, pe el bărbat lua-l-voiu ».
— « Intra-voiu eu, o fată, și ți-l voiu scoate eu ».

- Se desbracă flăcăul, descins în puț intră.
El caută ici și colo — nimica nu găsește.
El vede șerpi de-a-valma, încârligați cu vipere.
25 — « Intinde-mi, fată, păru-ți să pot ieși la lume ».
— « De unde ești, o tinere, nu vei mai ieși ».

α) Iată-ne și în lume de basm. Această legendă pare a fi, și ea, străveche. În epica populară dacoromână, ea circulă cu următorul cuprins:

Trei frați, setoși, se abat « la puțul porumbului ». Văzând între furcă și puț un tinerel, îl întreabă de ce stă acolo. Acesta — care, în chip de voinic, era șearpele proclat Samodia, fiul Scorpiei din puț —, le răspunde că i-au căzut în puț galbenii și « ceaslovul cu cărțile » și că ar fi bucuros să împartă totul cu cel ce îi va scoate din puț. Fratele cel mare se bagă în puț, unde e înghițit de Scorpia. Amăgit, se bagă și al doilea și are aceeași soartă. Când să încerce și al treilea, iată că acesta vede venind în fuga calului pe « Mircea ciobănașul » care de mulți ani se luptă cu Scorpia. Tinerelul amăgitor, văzând pe Mircea, devine șearpe și, în fugă, e ucis. Scorpia vrea să-și răzbune fiu-i și, cu gura deschisă, sare din puț cu furie și atâta putere încât, luând drept în gură paloșul fixat deasupra puțului, ea e tăiată drept în două până la coadă. Din burta ei au ieșit cei doi frați, ca și frații lui Mircea, cari, îmbăiați în lapte fierț, și-au recăpătat sănătatea. — Teodor T. Burada, *O călătorie în Dobrogea*, 1880, 188—194; G. Dem. Teodorescu, *Poezii populare române*, 439—444 (Ialomița: peste 400 de versuri); C. N. Mateescu, *Balade*, 125—129 (Dâmbovița); C. Rădulescu-Codrin, *Din Muscel*, I, 201—205 și *Chira-Chiralina*, 30—33; Ion Creangă, V (1912), 294—296 (Muscel); C. N. Mateescu, *l. c.*, 130—134 (Argeș).

β) Versul 9: κόρη ροῖδινή, ξανθὴ καὶ μαυρομάτα. Trecând peste frumoasa imagine cu privire la îmbinarea celor trei culori (roșie, aurie sau blondă și brunetă), ne oprim o clipă asupra unei constatări ce interesează și etnografia.

Poporul grec aparține prin excelență tipului mediteranean, ca și Albanezul¹ și Aromânul, precum și tot ce constituie element latino-autohton la Dacoromâni; e, deci, brunet. E firesc, prin urmare, ca, în cântecele sale, el să cânte ochi negri (v. P a s s o w, p. 573) și să-l vedem alături de Spaniol, despre care Le comte de Puymaigre (*Folk-lore*, 305) scrie:

Gli Spagnuoli mostrano per le brunette una predilezione, che forse non sarà nuova per i Siciliani. I primi dicono:

Vale más lo moreno de mí morena,
Que toda la blancura de la azucena.

Dar e tot atât de firesc ca omul să dorească și ce nu-i aparține și, atunci, ceea ce-l caracterizează să caute să se valorifice:

On m'a dit que tu étais un peu brune. Ne va pas t'en fâcher: le géofle est noir aussi et il se vend bien cher. — («La violette est brune et, pourtant, elle tient le premier rang dans le bouquet », T h é o c r i t e, id. 10) — M a r c e l l u s, 277

ceea ce vine să se întâlnească cu ce au și Italienii:

Tutti mi dicono che son nera, nera:
La terra nera ne mena il buon grano.
Guardatelo il garofano: gli è nero,
Con quanta cortesia si tiene in mano.
La neve è bianca e sta sulle montagne,
Il pepe è nero e va nelle vivande;
La neve è bianca e sta su per i monti,
Il pepe è nero e sta in tavola e' conti.

A l. D' A n c o n a, *La poesia popolare italiana*, 1906, 215 (—216: variante); cf. și *Archivio per la raccolta e lo studio delle tradizioni popolari italiane*, XI (1936), 88 etc.²

și care circulă, ca dicton, și la Dacoromâni.

¹ Dintr'un *chanson d'amour*:

Tes cheveux sont blonds comme l'ambre,
tes sourcils noirs comme l'aile du corbeau,
ton regard profond comme l'immensité.

H y a c i n t h e H e c q u a r d, *Histoire et description de la Haute Albanie ou Guégarie*, 512.

² Bruneta apare — mai rar — și în poezia populară franceză:

Tout en la regardant,
L'embrasse tendrement:
* Bell', si je te tenais

La dorința amintită mai sus se adăugea și raritatea culoarei blonde, a părului blond — ceea ce era iarăși natural să impresioneze și să fie cântat cu timpul, mai cu seamă după contopirea populației slave în masa grecească. Și iată, așa dar, cum, în creațiunea poetică, alături de tipul brunet e cântat și cel blond (păr auriu, ca și ochi albaștri), ba chiar cel blond să apară și separat — proces ce e viu și în folklorul dacoromân: portretul ciobanului ucis din *Miorița* e portretul, și încă elogiât, al tipului brunet (cf. și G. Giuglea în *Dacoromania*, V, 528—534), în timp ce basmele sunt pline de feți cu păr de aur. Fără a reproduce aici citate, cf. Passow, 131 (t. 175⁶), 324 (t. 443³), 460 (t. 626²), 463 (t. 630²), 286 (t. 402²⁴), 315 (t. 437²), 395 (t. 517⁶⁰), 424 (t. 559⁵), 443 (t. 592¹), 457 (t. 622), 499 (t. 172), 535 (t. 544); Politis, 185 (t. 133¹); Ἡπειρωτικὰ χροινὰ, IV, 183; V, 180 etc.; Er. Rubieri, *Storia della poesia popolare italiana*, 201; *Il folklore italiano*, II, 380 etc.

La toate aceste semnalări — pentru care cf. și Raffaele Corso, *Echi del contrasto della bianca e della bruna* în *Archivio...* (citât mai sus), XI, 109—132 și 204 —, mai reținem fără comentarii și următoarele două citate cu privire la Arabi și la Celți:

« L'azur du ciel et l'éclat du jour se sont réunis pour créer tes deux yeux bleus. Et ces beaux saphirs, quand tu les lèves vers le ciel, tu fais pâlir les plus étincelantes étoiles — (*Traduction d'une chanson que j'ai entendue la nuit sur le Nil*) ».— Marcellus, 262.

« Au rapport de Pline (l. XXVIII, c. 51), les Celtes, qui avaient un goût prononcé pour le *blond ardent*, se servaient d'un savon composé de suif de chèvre et de cendre de hêtre pour se roussir les cheveux » — Laisnel de la Salle, *Souvenirs du vieux temps: Le Berry, moeurs et coutumes* 40 (și 41—44).

γ) Problema culoarei *blonde* nu se oprește aci și ea prezintă un interes special pentru anumite regiuni ale Transilvaniei, unde — după

Dedans le bois seulette,
Je te ferais changer
De couleur, ma brunette ».

De Beaurepaire-Froment, *Bibliographie des chants populaires français*, 1910, p. LXXIX.

Cu privire la problema *blond-brunet* la Francezi, sunt interesante următoarele rânduri din Lorédan Larchey, *Nos vieux proverbes...*, 1886, 242—243:

Peu de barbe et roux de couleur
Sous le ciel (il) n'y a pejeur (pire).

Faisons bien remarquer que ces proverbes, si malveillants pour les roux, ne regardaient que la France, où cette nuance de cheveux était rare. En Angleterre, il n'en est pas de même. C'est le brun, au contraire, qui devient suspect:

Roux Français, noir Anglais,
Ne t'y fie si tu es sage.

Je pensais d'abord que nos aïeux avaient peur de roux en souvenir de Judas, mais j'avoue que ce noir Anglais met ma conjecture en péril.

apariția lucrării mele *Cercetări în Munții-apuseni* (1925) —, am avut ocazia să fac constatări identice cu acele publicate de Florea Florescu, *Psihologia Moșilor*, 1940 (extras din *Societatea de mâine*, XVII (1940), 31—35) — constatări cari, alături de alte realități, răs-toarnă ușor pamfletarele pagini din *Anuarul arhivei de folklor*, V (1939), III și urm. Dar, până la reluarea problemei, menționăm că, sub raportul filologic, în limba franceză, « blonde est synonyme de belle », « aller en blonde = aller faire l'amour », « blonder = faire la cour » (cf. *Laisnel de la Salle*, l. c., 39—40; Félix Chapiseau, *Le folk-lore de la Beauce et de la Perche*, II (1902), 115; Hugues Lapaire, *Le Berry vu par un berrichon*, 1928, 39.

Incheiem amintind că blondul nu poate rămânea străin de ceea ce e roșcat, pentru care iată ceva din domeniul proverbelor:

A barbe rousse et noirs cheveux
Ne te fie si tu ne veux.

M. de la Mélangère, *Dictionnaire des proverbes français*, 1823, 73;

Homme roux et chien lainu, plutost mort que cognu.

Mélusine, III, 415; V, 207;

Di pilu russu, nè gatti, nè cani.

Gius. Pitrè, *Proverbi siciliani*, I (1880), 174;

Φεῦγα ἀπὸ σημειωμένους καὶ ἀπὸ τρίχα κόκκινη.

Π. Ἀραβαντινοῦ, *Παροιμιαστήριον* ..., 1863, n-rul 1456,

proverb care e curent la toate popoarele de tip brunet — cf. și *Revue des traditions populaires*, VII, 432.

XXXVIII

« LA CHEVAUCHÉE FUNEBRE »

Politis, t. 92, pp. 155—158

- O mamă cu nouă fii și numai cu o fată,
Pe fata cea prea dragă, din cale-afar' iubită,
Sunt doisprezece ani de când n'o văzu nici soarele.
O desfășai în beznă și-o pieptănai în umbră;
5. La stele și luceafăr tu părul că-i spalai.
Și pețitori venit-au tocmai din Babilon,
Să ia pe Aretia între străini, departe.
Opt frați nu vor s'audă, dar Constantin îndeamnă:
—« S'o dăm pe sora, mamă, colo, 'n străinătate,
- 10 Pe unde eu tot umblu, pe unde eu mă duc:

De-om merge noi pe-acolo, să nu fim ca străini ».
— « Cuminte mi-ești tu, dragă, dar rău, urît mai judeci.

De mi-ar venire moartea, de mi-ar veni o boală,
Sau vreo soartă-amară, cine mi-o va aduce ? ».

- 15 — « Judecător pun cerul, iar martori îmi pun sfinții,
Că de-ar venire moartea, de ar veni vreo boală,
Ori vreo soartă-amară, ți-o voi aduce eu ».

Pe Aretí o deteră în străinătate.

Un an nefast venit-a și urgisite luni;

- 20 Se abătu și ciuma, cei nouă frați muriră.

Rămas-a mama singură — trestie 'n câmpie.

Ea plânge la morminte, la toate ea bocește;

La al lui Constantin mormânt părul ea își deapără:

— « Te blestem, Constantine, de mii de ori te blestem,

- 25 Că mi-ai înstrăinat-o pe fata-mi Aretia.

Când împlini-vei, oare, tot ce tu mi-ai promis ?

Judecător pui cerul, iar martori îmi pui sfinții:

De-o fi amară soarta mi-o vei aduce tu ».

De multe anateme, de greul ei blestem,

- 30 S'a sguduit pământul și Constantin ieșit-a.

Din nori el cal își face, din stea își face frâu,

Din lună o tovarășă și pleacă s'o aducă.

In urmă lasă munții și 'n față alți se 'nalță.

O află pieptenându-se la lumina lunii.

- 35 Salută de departe, iar de aproape-i zice:

— « Hai, să fugim, o soră, la mama să ne ducem ».

— « Vai, frate, ce înseamnă să vii la ora asta ?

De e de bucurie, să vin împodobită;

De e de-amărăciune, să viu 'mbrăcată 'n negru ».

- 40 — « Hai, Aretí, acasă, de-ai fi oricum ai fi ».

El calul îngenuche și-o ia pe ea la spate.

Pe calea ce-apucară e ciripit de pasări.

Nu ciripeau ca pasări și nici ca rândunele,

Ci ciripeau întruna cu vorbă omenească:

- 45 « Văzut-ați fată mândră alături de un mort ? ».

- « Auzi tu, Constantine, ce pasările spun? ».
 —« Sunt pasări: las' să spună și las' să ciripească ».
 Mergând ei mai departe, la fel și alte pasări:
 « Nu-i, oare, păcat mare, ciudată nedreptate
 50 Să vezi umblând alături cei vii cu oameni morți? ».
 —« Auzi tu, Constantine, ce pasările spun?
 Că oamenii vii umblă alături de cei morți ».
 —« Aprilie-i și cântă, în Mai vor cuibări ».
 —« Mă tem de tine, frate, miroși și a tămâie ».
 55 —« Târziu, aseară fost-am la schit, la Sânt-Ion
 Și popa tămâie-ne cu mai multă tămâie ».
 Mergând tot înainte, la fel și alte pasări:
 « Minune, ciudățenie ce e 'n astă lume:
 O prea frumoasă mândră condusă de un mort! ».
 60 Le-a auzit iar fata și se mâhni adânc:
 —« Auzi tu, Constantine, ce pasările spun? ».
 —« Le lasă 'n pace, dragă, să zică ce or vrea ».
 —« Dar unde ți-i frumsețea, și unde-i tinerețea,
 Și părul tău de aur, frumoasa ta mustață? ».
 65 —« E mult de când bolnav fui și părul mi-a căzut ».

- Aci, aci, aproape și iată-i la biserică.
 El calul greu lovește, din fața ei dispăre.
 Și lepedea, țărâna aude cum răsună.
 Pornește Aretia, ea singură, spre casă.
 70 Pustii vede grădinile, arborii sunt veștezi;
 Uscatu-s'a balsamul și negru-i calomfirul,
 Și 'n fața ușii vede mari ierburi răsărite.
 Găsește ușa 'nchisă și cheile luate,
 Ferestrele sunt toate puternic zăvorâte.
 75 Ea bate tare 'n ușă; ferestrele se clatină.
 —« De ești prieten, intră; dar fugi de mi-ești dușman;
 De ești amara Moarte, eu alți copii nu am:
 Duiosa-mi Aretia e 'ntre străini, departe ».
 —« Deschide-mi, mamă dulce, te scoală și deschide-mi ».
 80 —« Cine-i acel ce-mi bate și mă tot strigă « mamă »? ».
 —« Deschide-mi, mamă dragă, căci sunt eu, Aretia! ».

Pe când se 'mbrățișeară, muriră amândouă.

α) Iată o legendă ce circulă în mai toată Europa și asupra căreia s'a scris foarte mult — pentru folklorul român, cf. D. Caracostea, *Lenore, o problemă de literatură comparată și folklor*, 1929. — Zicem *legendă*, întru cât prin *baladă* înțelegem poezia a cărei acțiune e integral omenească, în timp ce, în *legendă*, alături sau întretesut în această acțiune omenească, apare și supranaturalul.

De acord cu Politis (p. 155), credem că această legendă s'a născut într'un singur punct geografic, de unde, cu timpul, a radiat în direcții multiple și că existența ei în epica populară dacoromână are origine sud-dunăreană. Nu putem crede că ea s'a născut dintr'un « coșmar erotic incestuos », întru cât e mai natural să admitem că această legendă are la baza ei o realitate, un fapt petrecut cândva și undeva — măritarea unicei surori a celor nouă frați în străinătate —, la care s'a adaus o credință-superstiție — blestemul mamei și efectele lui —, care, impresionând și fecundând rapid și ușor acea *sanctam simplicitatem* a timpurilor trecute, a contribuit la răspândirea largă a acestei creațiuni epice. E inutil să urmărim și să documentăm rostul și efectele blestemului ¹ în timpuri de patriarhalism superstițios; ne vom mărgini doar la următoarele documentări:

« Eu ăm blestemat de mama — de când eram mic — să fiu lup vreme de patruzeci de ani și să fac bine în lume celor buni la inimă ». — Alex. Vasiliu, *Povești și legende*, 1927, 158;

« Suge, maică, țâțele—
Sugă-mi-te-ar șearpele!
Ori acu, ori altădată,
Blestemul să nu te treacă:
Să te sugă de sub barbă
Când ți-o fi lumea mai dragă ».

Șezătoarea, XII (1912), 66;

« Blăstemlu di părinți
Ti-avină pân' tu murminți »

Calendarul aromânesc pe anul 1912, 122.

E clar, prin urmare, că, în durerea mamei după unica ei fiică, blestemul ei asupra celui mai mic fiu al ei, răpus și el de ciură, apare ca un rezultat logic, normal față de promisiunea ce acest mic fiu i-a făcut-o atunci când a stăruit ca sora ei să fie măritată în străinătate, asigurând-o că, din când în când, o va aduce el ca să o vadă.

¹ Și literatura populară română e plină de *blesteme*. Cf., bunăoară, Ioan Bianu, *Documente românești*, 1907, pp. 3, 35, 202; L. T. Boga, *Documente basarabene*, III (1929), 6; XIV (1931), 38, 46; Dumitru Z. Furnică, *Din istoria comerțului la Români — mai ales Băcânia*, 1908, pp. 5, 57; P. Ispirescu, *Legende sau basmele Românilor*, 1943, pp. 13, 357; S. Fl. Marian, *Ornitologia populară română*, I (1883), pp. 370—371, 377 etc.

β) Originea unui atare motiv folkloric, ca și a respectivei creațiuni literare, nu poate fi în funcție de considerațiuni de vechime culturală sau civilizatorie a unui popor. Totuși, în linii generale, radiere folklorice dela un atare popor spre alte popoare inferioare lui prezintă, în domeniul creațiunii epice, un procent mai substanțial, dacă nu și mai mare decât în sens invers. Ca atare, nu am putea crede, ca și P o l i t i s, că Grecii vor fi primit această legendă dela Bulgari sau Sârbi, la cari circulă, sau, prin intermediul acestora, din nordul Dunării, V. p. 17—18.

Exceptând această considerațiune și în raport cu oricare variantă dacoromână, prototipul grec ni se prezintă ca un edificiu cu temelii puternice și adâncite în teren prielnic, cu osătură bine, solid încheată, cu orizont precis conturat și cu echilibru clasic în întreaga lui înfățișare artistică precum și în emoția ce o prilejuește: — aceasta e impresia variantei grecești traduse, alături de care amintim și cele date de M a r c e l l u s, 152—153, P a s s o w, 394—396—397—398 (t. 517—519) și M i h a i l i d i s, 98. Nu am putea afirma că, între variantele dacoromâne, nu ar fi unele și complete și interesante și frumoase; totuși, chiar acestea lasă impresia că sunt asemănătoare acelor case sau chiar biserici dacoromâne, construite din bârne, demontabile și transportabile.

γ) Cu inevitabile amestecuri sau împrumuturi dela alte creațiuni, ori cu flori la ferestre sau vreo plantă cățărătoare pe cornurile casei, și această legendă nu e absolut unitară în conținutul ei:

Fiul cel mic (Constantin) stăruie ca sora lui (Voica, Voichița, Lenuța, Bodița etc.) să fie măritată în străinătate (în *Nadolii*). Blestemat de mama lui, Constantin (făcându-și din: « tronișorul lui, călușelul lui; măsurăua lui, frâul calului; piediceaua lui, iebânci calului » etc.) se duce la sora lui (căreia, după unele variante, îi spune că el se însoară, iar după altele că, blestemat de mamă, a ieșit din mormânt). Pe drum, pasările își arată prin ciripitul lor mirarea de a vedea un mort cu un viu. Aproape de casă, Constantin rămâne în urmă și reintră în mormânt ușurat de blestem, iar sora lui, sosind acasă, se îmbrățișează cu mama și mor amândouă. — G h. T u l b u r e, *Cântece din lumea vechiă*, 56—60 (Țara Oltului); I o a n P o p R e t e g a n u l, *Povești ardelenesti*, IV (1913), 60—68 (Someș: în proză); A l e x. Ț i p l e a, *Poezii populare din Maramureș*, 427—428; T. P a p a h a g i, *Graiul și folklorul Maramureșului*, 95—96, 121—123; A l e x. V a s i l i u, *Cântece, urături...*, 18—20 (Suceava); A l e x a n d r u A n t o n i u, *Material folkloric din Iași, comuna Voinești*, 1931 (manuscris); I o n C r e a n g ă, IV (1911), 290—293 (Teleorman); *Materialuri folkloristice*, 139—141 (Teleorman); N. P ă s c u l e s c u, *Literatură populară românească*, 166—170 (Romanai); C. Ș. F ă g e ț e l, *Verde și iar verde*, 1909, 3—10 (Romanai); C o r n e l i a C ă p i t ă n e s c u, *Culegere de folklor din jud. Romanai*, 1931, 43—46 (manuscris); S e r a f i m a Ș t e f a n, *Monografia jud. Romanai...*, 1931, 98—109 (manuscris); E c a t e r i n a I l i e s c u, *Culegeri folklorice din jud. Dolj*, 1931 (manuscris); A v r a m C o r c e a, *Balade populare*, 41—46 (Bănat); G h. C ă t a n ă, *Balade populare...*, 87—99 (Bănat); G. G i u g l e a și G. V ă l s a n, *Dela Românii din Serbia*, 253—260; N i c o l a e I o n I o n a ș c u și M i h a i l S t. M ă n d r e a n u, *Poezii populare și descân-tece*, 70—72.

Legenda circulă și la Albanezi; Alberto Straticò, *Manuale di letteratura albanese*, 102—106; Antonio Scura, *Gli Albanesi in Italia e i loro canti tradizionali*, 302—308.

La Aromâni: Per. Papahagi, *Din lit. pop. a Aromânilor*, 1048—1050, 1051—1053; T. Papahagi, *Antologie aromânească*, 63—67; Per. Papahagi, *Basme aromâne*, 484—487 (v. și 149—151); G. Weigand, *Die Aromunen*, II, 158—162 (t. 95).

*

Aruncând o privire retrospectivă peste tot ce s'a expus până aci¹, și în strânsă legătură cu tot ce s'a afirmat chiar la începutul acestei lucrări (p. 3—4) amintind de tatonări și precizări în domeniul folkloric, evident că anumite probleme menționate se reduc la simple constatări de fapt, rămânând ca cercetări ulterioare să le urmărească cu o mai documentată siguranță originea și evoluția lor. Pentru multe elemente folklorice, nu a sosit încă perioada de studii eminentamente critice, întru cât perioada culegerii și clasării lor, precum și a colonației varianțelor lor, e în plină desvoltare — aceasta, cel puțin pentru folklorul român, inclusiv pentru o parte din epica populară română, pentru care menționăm, bunăoară, cazul baladei *Încercarea iubirii*, al cărei sumar cuprins e următorul:

Un tânăr (Costea, Giurgiu, Milea, Mirea, Mîtul, Petru etc.), fiind în luncă (sau în închisoare), se prefacă că în sânul lui s'a vârit un șarpe și, în desperare, chiamă, rând pe rând, pe tatăl, mama și sora lui ca să-l scape dela moarte. Toți trei refuză, spunând că dacă șarpele i-ar mușca, ei nu ar putea trăi fără mână. Chemând și pe iubita lui, aceasta nu pregetă să bage mâna ei în sânul lui și, în oc de șarpe, ea scoate «un mândru brâu de aur».

Ca arie geografică, balada acopere mai toată țara românească — din Maramureș și Bucovina până la Dunăre. Apare la Români din Timoc, ca și la Aromâni.

Exceptând sora, ea e cunoscută și epicei populare ucrainiene (A. Chodzko, *Les chants historiques de l'Ukraine*...., 1879, 72—73), precum și folklorului armean, unde ea are următorul cuprins (sub formă de basm):

În luptă cu îngerul Gabriel, Aslan e învins de moarte. Tatăl și mama lui, deși în etate de câte trei sute de ani, refuză, rând pe rând, să-și dea sufletul în locul sufletului fiului lor Aslan. Soția lui Aslan consimte să moară, satisfăcând astfel pe învingătorul Gabriel. Atunci Dumnezeu dispune ca îngerul Gabriel să ia sufletele tatălui și mamei lui Aslan, iar pe el și soția lui să-i lase în pace. (Archag Tchobanian, *Chants populaires arméniens*..., 1903, 173—177, (*Le seigneur Adam*), precum și p. XIV, unde Paul Adam comentează faptul).

¹ A1. Jeanroy (*Les origines de la poésie lyrique en France*..., 1925, 235), reproducând un pasaj lung din lucrarea lui Ad. Bartoli, *Storia della letteratura italiana*, adaugă în parentese: «Voilà beaucoup de paroles, et bien magnifiques, pour dire que nos petites chansons ne ressemb'ent ni au Ramayana ni à l'Iliade» — observație care îmi duce gândul și la *Heraclitus* din T. Lucreti Cari *De rerum natura*, l. I, v. 638—644.

În stadiul actual al cercetărilor — firește, pentru cunoștințele mele—, ce concluzie s'ar putea trage?

* * *

Din cele expuse până aci, se desprinde limpede o încheiere: legăturile între Nordul și Sudul dunărean sunt străvechi, adânci și variate. Ca atare, contactul viu cu țările balcanice, în special cu capitala Greciei, rămâne necesitate imperioasă¹.

¹ Cu privire la atari necesități, am activat și eu. Cf., bunăoară, memoriul din 3 Aprilie 1922 adresat d-lui administrator al *Casei școalelor* (înregistrat la Ministerul Instrucțiunii sub n-rul 48.165 din 27 Mai 1922), unde, între altele, am propus înființarea, la Atena, a unui internat universitar și a unei catedre de etno-filologie — v. și *Peninsula balcanică*, III (1925), 115—116. Mai târziu, în două foiletoane întitulate *Probleme cultural-științifice: lingvistica, etnografia, folklorul*, publicate în ziarul *Cuvântul* din 1926, 31 Octombrie și 3 Noembrie, am propus: « În capitala țării noastre să se creeze un special *Institut de lingvistică, etnografie și folklor* — la rigoare și de istorie — care să țințească exploatarea întregii Peninsule balcanice... » (foiletonul al doilea) — v. aceeași *Peninsula balcanică*, IV (1926), 156—157. Pentru similare preocupări, cf. ce am menționat și în *Biblioteca națională a Aromânilor*, I (1926), p. VI.

NOTE FINALE

α

Anumite texte din cele traduse în această lucrare sunt fie menționate, fie reproduse (în original sau în traducere) de către Tommaseo în vol. al III-lea. Dintre acestea, notăm următoarele:

textul	I (p. 20),	la	Tommaseo, III,	139—141;
»	II (» 22),	»	»	» 49;
»	XIV (» 36),	»	»	» 47;
»	XVIII (» 41),	»	»	» 213—214;
»	XIX (» 42),	»	»	» 334;
»	XXVIII (» 55),	»	»	» 248—249;
»	XXXI (» 62),	»	»	» 235;
»	XXXIII (» 68),	»	»	» 100—103;
»	XXXIV (» 71),	»	»	» 135—136;
»	XXXV (» 75),	»	»	» 126—127;
»	XXXVI (» 77),	»	»	» 247;
»	XXXVIII (» 84),	»	»	» 347—348.

β

În legătură cu prima jumătate a textului al IV-lea, pp. 23—24 (*Fecioara călătoare*), cf. balada piemonteză pe care o reproduce J. Caselli, *Chants populaires de l'Italie*, texte et traduction, 1865, 193—194, unde se menționează că ea e cunoscută și în Normandia.

γ

La pag. 17, după rândul al patrulea, să se adauge:

Nino Massaroli, *Romanze, leggende e ballate popolari della Romagna* (estratto da «*La Pié*»), Faenza, 1925, 1—12.

δ

La pag. 79³⁷, după 7 (Bucovina); să se adauge:

III (1894), 58 (Suceava); *Făt-frumos*, I (1926), 82—85 (Bucovina):

I N D I C E

« adoption » 61 α
 Albanez 10—11
 animism 33 α, β
 Ἀλβανόφωνος 54
 alegorie 51 α
 ἀντάρτης 57 α
 arabo-turc 12
 arbore 33—35, 74 δ
 armatol 55 α, 57 α
 Aromân 10—11
 astrág (*arom.*) 68
 ἀστράπτω 68
 atlas folkloric 61 γ
 aúă (*arom.*) 36 γ

baladă 87 α
 Βάλε-Κάρδα 10
 batistă 21 β, 38 β
 βίγλα 29 α
 Βλαχόπουλος,-α, 52 β, 64
 Βλάχος 49 α, 52 β
 Βλαχόφωνος 54
 Βλαχοχώρια 10
 blestem 87 α
 blond 82 β, 83 γ
 blonder (*fr.*) 84
 boare 29 nota
 Bogdania 18
 Βοριάς 29 γ
 Βουνιχώρα 55 γ
 brigand(aj) 57 α
 brunet 82 β, 83 β
 bucă (*alb.*) 43 β
 Bunăhoară 55 γ

cal 61 α, 57 β
 călugărire 71 δ
 cântec 26 β, 37 β
 cărăvănărit 57 α
 cheie 74 γ
 cioban 49 α
 climat 50 ε
 coadă 47 β
 coamă 47 β

cocos 44
 codru 53
 coincidență 13
 concordanță 43 α

decalc 11, 21 α, 36 β, 49 β, 52 α
 decapitare 55 β
 dinamism ofensiv 51 α
 distih 15—16, 32

epica 13, 79 α
 *ex-trago (*lat.*) 68
 extricare (*lat.*) 28 γ

filologie 3
 folklor 3—4, 78 α
 fluier 59 β

gâscă 29 β
 ghioc (*arom.*) 75 η
 γιόκα 75 η
 Γκιώνα 54
 gok (*alb.*) 75 η
 gon (*alb.*) 54
 γόνατα 46 α

herbe d'oubli (*fr.*) 48

imagini 21 γ, 31 α, 32, 36 α, 38 α
 69²⁹, 80, 82 β
 influență 27 α
 instrăinare 35 α
 istorie 78 α

καλήτσα 67 δ
 καλή ώρα 22
 κάλλη 22
 καρδάρια 11
 Kifalónris (*grec.*) 24
 kirá (*arom.*) 75 ε
 kiráüă (*arom.*) 75 ε
 κόμη 47 β
 κύρ, κυρά 29 γ, 74 ε

- l'akur (*alb.*) 54
 ld > ρδ II
 legendă 87 α
 leimon (*alb.*) 28 γ
 λειμόνακι 28 γ
 Λιάκουρα 54
 limone (*it.*) 28 γ
 lîrică 13, 14 sqq.; ∞ dacică 8—10
 lună 39 α
- magie 40
 Malta II
 μαντύλι 21 β
 Marioara 18
 Μάρτα II
 μάτι 30 α
 mătúl'îŭ (*arom.*) 30 α
 mediu geografic 50 ε
 mendil (*turc.*) 21 β
 mentile (*lat.*) 21 β
 mescere (*it.*) 41
 mește 40 β
 metamorfoză 4
 miscere (*lat.*) 41
 Μπουγδανιά 36
 munte 53—54
 muzică 12
- náne (*alb.*) II
 ναυνάρισμα 29 α
 nume 75 ζ
- ζέστα 75 η
- oără-bună (*arom.*) 22
 ortodoxism 54
- pâne (*arom.*) 43 β
 paralelism *lingvistico-folkloric* 7
 per (*lat.*) II
 për (*alb.*) II
 πέρδικα 51 β
 πετροπέρδικα 51 β
- plete 47 β
 poezia populară 4 sqq.
 προβολές, ή 37 β
 proverb 49 γ
- radierë 12 sqq., 17—19, 64
 rândunică 51 β
 resemnare 51 α
 rimă 28 β
 Roman 64
 roșcat 84
- săcúl'îŭ (*arom.*) 30 α
 σακκοῦλι 30 α
 sărut 25 α, β, γ; 26 β, 30 α
 sclavie 79 α
 soacră 73 α
 spanac 31 β
 σπανάκι 31 β
 † stricare (*it.*) 28 γ
 strigare (*it.*) 28 γ
- testament 17
 titlu 67 γ
 toate părți 47 γ
 traducere 19, 26 δ, 36 γ
 transformare 71 ε
 «transposition» 61 α
 tundere 75 η
- «valaque» 48
 Vălea-căldă II
 vârcolac 4
 versificație 8—9
 Vlahus 49 α
 vultur 29 β, 51 β
- zóñë (*alb.*) II, 74 ε
- χήνα 29 β
 χόι II
- ψωμί 43 β

PRESCURTĂRI

- D Ser = Auguste Dozon, *Poésies populaires serbes...*, Paris, 1859.
- Fauriel = Ch. Fauriel, *Chants populaires de la Grèce moderne*, Paris, I (1824), II (1825);
- Marcellus = Le c-te de Marcellus, *Chants populaires de la Grèce moderne*, Paris, 1860;
- Mihailidis = Μ. Γ. Μιχαηλίδου Νούαρου Καρπαθιακά μνημεῖα: Α': Δημοτικά τραγούδια Καρπάθου..., Ἀθήναι, 1928;
- Passow = *Popularia carmina Graeciae recentioris*, edidit Arnoldus Passow, Lipsiae, 1860.
- Politis = Ἐκλογαὶ ἀπὸ τὰ τραγούδια τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, ὑπὸ Ν. Γ. Πολίτου, 1925;
- Tommaseo = N. Tommaseo, *Canti popolari toscani* (I: 1841), *corsi* (II: 1841), *greci* (III: 1842), *illirici* (IV: 1842).
-

CUPRINSUL

	Pag.
INTRODUCERE	3
FRUMOASA CÂNTĂTOARE (I)	20
CÂNTECUL FETEI (II)	22
FATA ȘI SOARELE (III)	22
FECIOARA CĂLĂTOARE (IV)	23
SĂRUTUL DESTĂINUIT (V)	25
CÂNTECUL MIRESEI (VI)	27
CÂNTEC DE LEAGĂN (VII)	28
DE IUBIRE (VIII)	30
DE FĂTRĂNI (IX)	30
DISTIH EROTIC (X)	31
DISTIH DE CONTRASTE (XI)	32
MĂRUL VESTEJIT (XII)	33
MĂNDRUL INSTRĂINAT (XIII)	35
INSTRĂINATULUI (XIV)	36
IN STRĂINĂTATE (XV)	37
STRĂINUL (XVI)	37
BLESTEMUL (XVII)	38
INSTRĂINATUL BLESTEMAT DE MAMA LUI (XVIII)	41
DORINȚA CELUI UCIS (XIX)	42
FIICA MOARTĂ (XX)	44
FLOAREA ȘI AURORA (XXI)	44
PĂSTORIȚA (XXII)	47
« VLAHULA » (XXIII)	48
VULTURUL ÎN IARNĂ (XXIV)	50
PRIMĂVARA HAIDUCULUI (XXV)	51
MUNTELE ȘI CÂMPUL (XXVI)	52
VLAHU-TÂNASE (XXVII)	54
UCIS DE FRATE FUR (XXVIII)	55
PĂSTORUL ȘI LUPUL (XXIX)	57
CALUL ȘI STĂPĂNU-I PE MOARTE (XXX)	59
VLAHUL CEL MIC (XXXI)	62
CONSTANTIN CEL TÂNĂR (XXXII)	64
NUNA, MIREASĂ (XXXIII)	68
SOACRA ȘI NORA (XXXIV)	71
SOȚIA NECREDINCIOASĂ (XXXV)	75
VINDEREA SOȚIEI (XXXVI)	77
SCORPIA (XXXVII)	80
« LA CHEVAUCHÉE FUNÈBRE » (XXXVIII)	84
(INCHEIERE)	89
NOTE FINALE	91
INDICE	92
PRESCURTĂRI	94

*

In cursul lucrării mai sunt menționate și:	Pag.
<i>Doicin</i> (baladă)	16
<i>Donna lombarda</i> (baladă)	17
<i>Sora otrăvitoare</i> (baladă)	17
<i>Incercarea iubirei</i> (baladă)	89
<i>Vălean</i> (baladă) cf. și varianta suedeză din X. Marmier, <i>Chants populaires du Nord</i> , 1842, 215 (<i>Le testament</i>)	17
<i>Vidra</i> (baladă)	16
Ἡ χυρὰ Μαρτίορα (cântec)	18
<i>Strigarea Zorilor</i> (bocet)	46-α

	Lei
XX. TH. CAPIDAN, Aromânii, dialectul aromân, 1932.	400
XXI. NICOLAE DRĂGANU, Românii în veacurile IX—XIV pe baza toponimiei și a onomasticeii, 1933	500
XXII. G. BOGDAN-DUICĂ, Ioan Barac, studii, 1933 .	100
XXIII. VESPASIAN ERBICEANU, Naționalizarea justi- ției și unificarea legislativă în Basarabia, 1934 . .	150
XXIV. TR. SĂVULESCU ȘI T. RAYSS, Materiale pentru flora Basarabiei, 1934	300
XXV. N. GEORGESCU-TISTU, Ion Ghica scriitorul, cu prilejul unor texte inedite, 1935	130
XXVI. ȘTEFAN PAȘCA, Nume de persoane și nume de animale în Țara Oltului, 1936	250
XXVII. OTTO WITING, Istoria Dreptului de vânatoare în Transilvania, 1936	80
XXVIII. AL. DOBOȘI, Datul oilor (quinguesima ovium), 1937	60
XXIX. ILIE CORFUS, Mihai Viteazul și Polonii, 1937 .	350
XXX. ARTUR GOROVEI, Ouăle de l'aști, 1937 . . .	150
XXXI. G. BOGDAN-DUICĂ, « Eftimie Murgu » . . .	120
XXXII. PETRE P. PANAITESCU, Documente slavo-ro- mâne din Sibiu (1470—1653)	40
XXXIII. GENERALUL R. ROSETTI, Familia Rosetti I, 1938	300
XXXIV. CONSTANTIN GEORGIADÉ, Originile magice ale minciunii și geneza gândirii, 1938	225
XXXV. Prof. VASILE GRECU, Izvorul principal bizantin pentru Cartea cu Invățătură a Diaconului Coresi din 1581	150
XXXVI. ȘTEFAN PAȘCA, Cel mai vechiu ceaslov românesc	100
XXXVII. TEODOR HOLBAN. Documente românești din arhivele franceze (1801—1812)	80
XXXVIII. N. I. ȘTEFĂNESCU, Menandru	180
XXXIX. Dr. VASILE GHEORGHIU, Codex Argenteus Upsaliensis	50
XL. N. IORGA, Observații și probleme bănățene . .	100
XLI. Dr. VASILE GHEORGHIU, Lecționarul evan- gelic grecesc din Iași (Ms. 194)	90
XLII. N. IORGA. « Le voyageur français » al Abatelui Joseph Delaporte	100
XLIII. AL. CIORĂNESCU, Documente privitoare la isto- ria Românilor, culese din Arhivele din Simancas	165
XLIV. D. R. MAZILU, M. Eminescu, Poezii și Variante	500
XLV. I. BRUCĂR, Titu Maiorescu, Logica	180
XLVI. PAUL MIHAILOVICI, Tipărituri românești în Basarabia dela 1812 până la 1918.	250

XLVII. GENERALUL R. ROSETTI, Familia Rosetti II, 1940	200
XLVIII. ION G. COMAN, Miracolul clasic, 1940	140
XLIX. N. IORGA, Un oraș românesc în Ardeal. Condiția Hațegului, 1940	120
L. VICTOR SLĂVESCU, Vieța și opera economistului Alexandru D. Moruzi, 1941	250
LI. ANA M. PAUCĂ, Studiu fitosociologic, în Munții Codru și Muma, 1941	120
LII. TRAIAN SĂVULESCU, Mana viței de vie, 1941	250
LIII. P. P. NEGULESCU, Istoria filosofiei contemporane, I, 1941	200
LIV. N. BAGDASAR, Teoria cunoștinței, I, 1941	150
LV. H. DJ. SIRUNI, Domnii români la Poarta Otomană, 1941	150
LVI. GENERAL M. RACOVITĂ-CEHAN, Familia Racoviță-Cehan, 1941	200
LVII. N. BAGDASAR, Teoria cunoștinței, II,	150
LVIII. VICTOR SLĂVESCU, Vieța și opera economistului Nicolae Sufu, 1941	350
LIX. P. P. NEGULESCU, Istoria filosofiei contemporane, II, 1942	300
LX. VASILE GRECU, Versiunea grecească a învățăturilor lui Neagoe Basarab, 1942	500
LXI. G. POPA-LISSEANU, Dacia în autorii clasici, I, Autorii latini clasici și postclasici	275
LXII. P. P. NEGULESCU, Istoria filosofiei contemporane, III, 1943	500
LXIII. VICTOR SLĂVESCU, Vieța și opera economistului Dionisie Pop Marțian 1829—1865, Vol. I, 1943	600
LXIV. VICTOR SLĂVESCU, Vieța și opera economistului Dionisie Pop Marțian 1829—1865, Vol. II, 1944	550
LXV. G. POPA-LISSEANU, Dacia în autorii clasici, II, Autorii Greci și Bizantini	350
LXVI. VICTOR SLĂVESCU, Corespondența între Ion Ionescu de la Brad și Ion Ghica 1846—1874	350
LXVII. P. P. NEGULESCU, Istoria filosofiei contemporane, IV, 1944	800
LXVIII. TACHE PAPAHAĞI, Paralele folklorice, 1944	300